

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Yorgo Seferis
Bir Şairin Günlüğü
1945-1951 günleri

Çeviren: Alovera

Kütüphane Yayıncıları

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://ranney.org>

Genel Yayın: 822
Edebiyat Dizisi: 384

Özgün Adı A Poet's Journal-Days of 1945-1951
Copyright © Anna Londou

© Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
Meşelik Sokağı 2/3 Beyoğlu 34433 İstanbul

Yayın Danışmanı Mürşit Balabanlılar
Editörler Defne Asal Er, Handan Akdemir

Kapak Tasarımı Mehmet Ulusel
Düzeltili Alev Özgüner
Tasarım ve Uygulama Tipograf (0212) 249 01 01
Birinci Basım Temmuz 2004, İstanbul
ISBN 975-458-583-0
OTM 11038401

Basımevi Mas Matbaacılık AŞ (0212) 285 11 96
Dereboyu Caddesi Zağra Binası B Blok 1 Maslak 34398 İstanbul
info@masmat.com.tr

bir şairin günlüğü

(1945-1951 GÜNLERİ)

Yorgo Seferis

Çeviren Alovera

Günlük

İÇİNDEKİLER

Giriş, Walter Kaiser · 9

Yazarın Notu · 19

1945 · 21

1946 · 39

1947 · 95

1948 · 129

1949 · 143

1950 · 165

1951 · 243

KARDEŞİM ANGELOS'UN ANISINA

**Bugün, 19 Ocak 1967,
on yedi yıl geçti.**

Y.S.

GİRİŞ Walter Kaiser

1967 yılında Yorgo Seferis, günlüklerinin, hiç değilse, bu bölümünü yayımlatmanın zamanı geldiğine karar verdi. Ne ki, elyazmalarını yayıma hazırladığı sırada, Yunanistan'daki siyasal ortam, giderek, kötüleşiyordu. Çok geçmeden, günlüklerini ülkesinde özgürce yayımlatamayacağını anladı; o uğursuz günlerde elyazmalarının ortadan kaldırılma tehlikesi de vardı. Böylece, ölümünden (20 Eylül 1971) kısa süre önce, bu günlüğün bir kopyasını arkadaşı Athan Anagnostopoulos'a vererek, onu çevirmesini, Harvard Üniversitesi Yayınları arasında yayımlatmasını; Amerikalı ve İngiliz okurlar için benim bir giriş yazısı yazmamı istedi. Bu kitabın gün ışığına çıkmasında rol alan bizler, böyle bir görevden onur duyduk. Öte yandan, bu çevirinin yayımlanması, hepimiz için, yüzyılın en büyük şairlerinden ve uygar insanlarından birine duyduğumuz saygının somutlaşmasıydı. Şairin, kitabın yayımını göremeden ölmesi bizim için üzüntü vericidir.

Söz konusu özel koşullar, Yunanistan dışına çıkarılan Günlüğü ilk kez okuduğum zaman duyduğum heyecanı, kuşkusuz, daha da arttırdı; bu yazıyı yazdığım âna kadar günlüğü ancak birkaç kişi görebildi. Günlükte belirgin olan gerginliğin ve içtenliğin etkilemeyeceği kimse yoktur sanırım. Öyle ki, bu sayfalar okuru tümüyle, şairin aklına, yüreğine ve yaratıcı eyleminin içine sokuyor. Gide'in, Woolf'un, Camus'nün, Pavese'ninki gibi, bu yüzyılda nice edebi günlükler; yazarını daha iyi an-

lamamıza yardımcı olan mektuplar yayımlandı. Ama bu günlük kadar, şiirin kaynaklandığı duyarlılığı ve çıplak düşünceyi apaçık yansıtan pek az yapıt vardır. Genellikle, edebi bir yapıtın doğuşuna en yakın tanıklar, örneğin, Çorak Ülke'nin iptal edilen versiyonu gibi belgelerdir. Böyleyken, bu Günlük Seferis'in şiirsel yaratımının en derin kaynaklarını yansıtıyor. Bize James'in defterlerini, Keats ile Rilke'nin mektuplarını anımsatan; az rastlanır ölçüde, saygı uyandıran bir hava, bir vahiy içtenliği var bu sayfalarda.

En azından, yirmi beş yaşından (belki de daha eski; çünkü, ilk günlüğünü on ikisinde tuttuğunu açıkça belirtmektedir) başlayarak, sürekli biçimde tuttuğu günlüğünün varlığı bilinmekteydi. Atina'daki evine konuk gidenlere Seferis, neredeyse, dindarca bir bağlılıkla, elyazmalarının özenle sıralanmış ciltlerini gösterirdi. Ama bu defterlerde yazılanları, yalnızca, birkaç dostuna okumuştur. 1955 ve 1956'da Seferis bu kitapta yer alan kimi bölümlerin yayımlanmasına izin verdi. Beklediği gibi, Günlük çağdaş Yunan edebiyatının en önemli belgelerinden biri olarak ünlendi. 1965 yılında T.S. Eliot'la ilgili bir bölüm yayımlanmıştı. Ölümünden kısa süre sonra, bu kitaptan önce yazdığı, Elyazması '41 başlıklı bir bölüm Atina'da basılmıştı. Burada yer alan bölümse, bugüne dek yayımlananlar arasında en zengin olanı. Ne mutlu ki, bu sayfaları, artık, kendi yurttaşları da okuyabiliyor. Özgün metin, sonunda, geçen yaz Yunanistan'da yayımlanabildi.

Günlüğü İngilizce okuyanların kafalarında bu kitabın başlığının ne tür çağrışımlar uyandıracaklarını kestirebilmek zor. Seferis'in koyduğu 1945-1951 Günleri başlığına, yayımcı Bir Şairin Günlüğü üst başlığını ekledi. Bu başlık, kitabı satın alan okura içindekiler üzerine bilgi vermek bakımından yardımcı olabilir; ama Seferis'in özgün başlığının, yurttaşlarının kafalarında uyandıracakları anılar ve duygular karmaşasını taşımaya yetmez. Onlar için tarihler bile, başlı başına, büyük bir ulusal trajedinin en acılı yanlarını uyandırır. Bundan da öte, Se-

feris'in koyduğu başlığın, tarihsel anımsatmalar kadar güçlü, edebi çağrışımları da vardır. Bu başlıkla Seferis, modern Yunan edebiyatının kendisinden önce gelen en büyük temsilcisi Konstantinos Kavafis ile el ele vermenin yanında, ona duyduğu saygıyı da gösterir. Kavafis'in kimi en güçlü ve en kişisel şiirleri, tarihleri değişik olsa da, aynı başlığı taşır, ve gerçekte, bu sayfalarda bir ruh geziniyorsa, bu ruh Kavafis'indir. Avrupalı Kavafis'in, Yunanlı Kavafis'in; yalnız sürgünün, kuş-kucu siyasal gözlemcinin, tarih yazıcının, dil cambazının, aşk tapımcısının, anılar adamının, tanığın ve şehidin (onun dilinde aynı sözcük bu iki anlama gelir), Yunan uygarlığının çöküşünün.

Seferis'in günlüğu, daha doğrusu, burada basılan bölümü, 2. Dünya Savaşı'nın bitiminde Yunanistan'ın müttefiklerce kurtarılmasının hemen ardından başlar. Yurdun Nazi işgali altında olduğu; gezici, yorgun bir hükümetin yurt dışında görev yaptığı, gelecek için nice canavarın dişlerini biledeği o savaş yılları Seferis için, acımasız resmi görevlerin, kaygının, umutsuzluğun ve yurt özleminin yılları olmuştı; bu dönem, aynı zamanda, kimi en dokunaklı şiirlerini yazdığı sıraya rastlar. 1944 Ekim'inde, Seferis'in de üyesi olduğu, sürgündeki Yunan hükümeti, eski Yunan yıkıntılarının bulunduğu Paestum'un otuz mil kadar kuzeyindeki İtalyan köyü Cava dei Tirreni'de toplandı. Ertelenmiş, yurda dönüş programının son hazırlığı bu toplantıda yapıldı. Orada, Seferis görkemli savaş şiirlerinin sonuncusu olan Son Durak'ı yazdı. Bu şiirde savaş deneyimini, belki de, öbür şairlerden çok daha iyi özetledi. Efsanevi tarihlerindeki öteki kişilikler gibi, Yunanlıları yurtlarına getiren filo, sonunda, 18 Ekim'de, bir Sah günü Atina'ya vardı; rastgele bir tarih değildi bu. Çünkü, yaklaşık 500 yıl önce bir Salı günü İstanbul düşmüştü. 1453'ten o yana Sah günü Yunanlılarca uğursuz sayılırdı. Geçmişe baktığında, bilerek seçilmiş bu dönüş tarihi; geleneği dışlamaktan çok, bir doğrulama olarak görünüyor. Aralık ayında Atina sokaklarında Yunanlılar arasında patlak veren ça-

tışmalar, yılın ilk günü başlayan bu Günlüğün yazıldığı sırada hâlâ sürüyordu. Yunan hükümetinin dönüşü, tarihçilerin “ikinci raunt” dedikleri bir çatışmanın başlangıcını haber veriyordu. Arkadan gelen İç Savaş yılları, siyasal entrikalar, yönetim boşluğu, yabancı müdahaleler, anlatılmaz acılar; bütün bunların hayaleti günümüz Yunanistan’ında hâlâ dolaşıyor.

Kimi zaman apaçık belirtilen, ama genellikle yüzeyin hemen altında gezinen, o dönemin acıları Günlüğün sayfalarını biçimlendirir. Yunanistan’ı, yaklaşık, iki yıl yöneten Naiplik döneminde Haber Alma Dairesi Başkanı olarak görev yapan Seferis’in kafası, bir yandan, hükümet sorunlarıyla altüst olurken; öbür yandan, döneme egemen olan siyasal çatışmaların baskısı altındaydı. Günlüğün ilk sayfaları yazarın duygularındaki apansız değişiklikleri ve tükenişi gösterir. Sonunda yapılabilen referandum Başpiskopos Damaskinos’un Naiplik’ini sona erdirdi ve Kral II. Yorgo’yu yeniden tahta getirdi. Yunanistan’a dönüşünden iki yıl sonra, 1946 Ekim’inde Seferis Atina’nın resmi yaşamından kaçabildi ve 1937 yazından sonra ilk tatilini yapabildi. O ve karısı Maró (Günlükte sevgiyle Marouli dediği) Argolis kıyısına yakın Poros adasında, Yunanca huzur, sükûnet, dinginlik anlamına gelen, Galini adlı bir eve yerleştiler.

Poros’ta bu Günlüğün üç ana düşüncesinden biri oluşmaya başlar. Seferis, yaşayacaklarına ilişkin bir anıştırmada bulunuyor gibidir. “Bir uzun, kapkaranlık yolculuğa başlıyorum,” diye yazar, “ve yurdum beni derinden yaralıyor.” Bu yarayı iyileştirmek, her şeyden kaçmak için Galini’ye geldi: bu yolculuğun onu, tüm yaşamının hazırladığı büyük bir şiire getirdiğini keşfediyordu sanki. Ardıç Kuşu adlı bu şiiri bilen okur için Günlük, bu yapıtın yavaş yavaş doğuşunu gösteren sonsuz bir büyüyle dolu sayfalardır. Seferis’in dediği gibi, bu şiir geçmiş yılları topladığı gibi, bir zamanlar Günlüğüne rastgele yazdığı, şiire ilişkin fikirlerinin de doruğudur. Okur bu “fikirleri”i

–cümlecikler, ritimler, imgeler, düşünceler– ilk sayfadan başlayarak, Günlükte gizlice yerleşmiş olarak bulacaktır; bu fikirlerin büyük bölümü son biçimini Ardıç Kuşu’nda alırken; geri kalanı, daha sonra, Üç Gizli Şiir’de kullanılacaktır. Seferis’in sonraları söylediği gibi, “yıllardan beri, geçici bir çadır-dan çok, ilk kez katı bir yapı duygusu uyandıran deniz kıyısındaki ev” olan Galini’de geçirdiği deney, yaşamı boyunca tanıyıp yitirdiği evler üzerine hayal kurması için Proustvari keçiyollarına götürür onu. Bu anılar, Ardıç Kuşu’nun açılış bölümünü oluşturan evler üzerine, yankılanan bir ağıdı doğurur. Böylece, bir gün yüzmeye giderken, batık enkaza rastlayışına ve bu geminin, şiirin temel imgelerini ve başlığını verişine tanık oluruz. Aynı biçimde, Seferis’in ışığa karşı, giderek artan ilgisini izleriz. – “Beni getiren gemi Yunan sularına girdiğinden beri keşfettiğim en önemli şey.” Denizin varlığı ve “meleksi ve siyah ışığın” ısrarı, gittikçe, daha dayanılmaz olur onun için; ta ki, sonunda, şiirini bitirmek için kepenkleri kapatıp her şeyi dışarıda bırakıncaya değin... Seferis’in gündelik yaşamını ve düşüncelerini izlerken, şiirinin kök salıp çiçeklendiğini görürüz; okur, şiirsel sürecin ateşli gerilimini, aydınlanma anlarını, yaratımın ağır yorgunluğunu, esinin “birdenbire, yanan yeşil bir orman gibi, alevlenip öldüğünü” hisseder; ki, Ekim’in son gününde şiir bitip de, iç rahatlığının o süzül-müş duygusunu yaşayıncaya dek. Poros’taki evin adı nasıl, Seferis’in ilk büyük şiirinin doruğuna varan sözcüğünü garip bir biçimde yansıtıyorsa; adada kâğıda geçirdiği son deneyim de bu şiirdeki (Destansı Öykü) imgeyi ve umudu yansıtır. Aralık ayının başında Seferis adadan ayrılırken, çiçek açmış ilk badem ağacının görüntüsü iç gözlem ve yaratıcılıkla geçen o haftaları bir tür kutsamadır.

Bu Günlüğün ikinci büyük ilgi alanı ya da teması Kavafis’tir. Seferis’in düşünceleri durmadan Kavafis’e döner. Kavafis’in şiirleri öteki çağdaş Yunan şairlerinden hiçbir zaman çok uzak olamayacağına göre, bu tutumda şaşılacak bir şey olmasa gerek. Yunanca şiir yazan herkesin bir biçimde uzlaşacağı bir

durumdur bu. Dümdüz, kuru görüntüsü Kavafis hayranlarına bakış açıları sağlayan Mısır'a Seferis'in 1941 Mayıs'ında yaptığı yolculuk, öyle görünüyor ki, Yunan edebiyatının bu temel kişiliği üzerine onu bütünlüklü bir kitap yazma düşüncesine yöneltti. Kavafis üzerine yazılmış bütün kitaplara karşı titiz olan Seferis kışın Pretoria'da bu kitabın notlarını almaya başladı. Ne ki, savaş dönemindeki görevleri böylesine kapsamlı bir çalışmayı yürütebilmek için yeterli zamanı tanımadı ona. 1946'da Ardıç Kuşu'nu yazdığı Poros'ta Kavafis'le ilgili düşüncelerine geri döndü. Atina'ya geldiğinde, yanında yalnızca şiiri değil, Kavafis'i Eliot'la karşılaştıran bir deneme de vardı. Bu denemeyi 17 Aralık 1946'da İngiliz Kültür Heyeti'nde okudu ve sonunda bastırdı. Günlükle bağlantılı okunabilecek bu önemli deneme Seferis'in söylemek istediklerine, yalnızca, dolaylı bir yaklaşımdı. 1949 Eylül'ünde, yeniden eksiksiz bir eleştiri çalışması için tasarılar koyuldu. Ne ki, konu, giderek, daha zorlaşıyordu Seferis için. Çok temel bir biçimde; Seferis'in yaşam deneyimi, sonunda, onu Kavafis'in büyük sanatı Makriyannis'in alçakgönüllü, incelikten yoksun, ümmi, canlı düzyasını tutmaya zorladı. Söz yerindeyse, böylesine bir yadsımanın, paradoksal olarak, Kavafis'e hayranlığının doruğunda doğduğunu gözden kaçırmamak gerek. Hayal edilebilecek nice yitiklik duygusuyla, Kavafis'in "stres dönemlerinde yeterince yardımcı olamayacağı" sonucuna varan Seferis Ocak ayında kitap tasarısından vazgeçti. Yine de, 1950 Nisan'ında daha önce Poros, Atina ve Ankara'da yazmış olduğu kapsamlı notları bir araya getirdi. Parça parça ve geliştirilmemiş olsalar da, olağanüstü ölçüde kışkırtıcı ve anıştırmalı olan bu notlar bir büyük şairin bir başka büyük şairi kavrayışına tanıklık eder. Öyle ki, kimi zaman, Seferis'in kendi ars poetika'sını açıklamaya yaklaşırlar. Bütün bu eleştirel gözlemler boyunca okur, tanık olduğu bu özel parıltının, ömür boyunca süren bir okuma ve yaşamışlıktan, Yunan olmanın ne demeye geldiğini soruşturmaktan, şiirin esin perisine değişmez bir bağlılıktan türediğinin bilincindedir.

1948 Şubat'ında Seferis Ankara'daki Yunan Büyük Elçiliği'nde görevlendirildi ve bu Günlüğün son bölümü Türkiye'de yazıldı. Seferis üç yılını orada geçirdi Türkiye'ye atanması, yalnızca, uzun süren görevlerinden biri olmakla kalmıyor, çocukluğunun ülkesine ilk kez geri dönüş anlamına da geliyordu. Seferis 1900'de, İzmir'de Yunan topluluğunun bir üyesi olarak doğmuştu. Bu topluluk 1922'nin o dehşet verici günlerinde trajik bir göçe zorlanmıştı. İzmir'in yerle bir edilmesinin Seferis'in yaşamında belirleyici, tarihsel bir olay olduğunu öne sürmek abartı sayılmaz. Bu olaydır ki onu derinden, sürekli bir haymatlos olduğu duygusuna itmiş, bütün şiirine bedeli ödenemez bir yabancılaşma getirmiş, bir Yunan olarak kimliğini yaşam boyunca aramasına yol açmıştır. Ankara, fiziksel olarak, bildiği Akdeniz Anadolu'sundan oldukça farklı bir plato üzerinde olmasına karşın, Seferis kendini orada, en azından, çocukluğunun İonia kıyılarına yakın hissediyordu ve bu yakınlık onu Odisseusvari nostos (eve dönüş) duygularıyla dolduruyordu. Bu bakımdan, bu dönemdeki başlıca edebi ilgi alanlarının geriye dönük olması rastlantı sayılamaz. Bu yıllarda, 1924-46 arasında yazdığı şiirlerini topluca yayıma hazırladı. Ayrıca, Günlüğünü sıraya koydu. "Hiçbir zaman hayal bile etmedim," diye itiraf ediyordu, "Günlüğe dönüşün bu kadar acı olabileceğini."

1950 Haziran'ının sonunda ve Temmuz ayının başında, Seferis büyüdüğü İonia dünyasını ilk kez yeniden görmek için bir arkadaşıyla geziye çıktı. Yolda İsveçli büyük arkeolog Axel Persson'un eski Labranda kazı çalışmalarını gördü. Seferis bu kültürlü bilgene özel bir yakınlık duyuyordu. Ona göre, Axel Persson, "eski Avrupa geleneğinden kalan birkaç kişiden biriydi." Çünkü Persson meslek hayatının başında, Seferis'in en ünlü şiirlerinden birine konu olan Asine'deki kazıyı yapmıştı. Labranda'dan Kos ve Ephesos yıkıntıları yoluyla, sonunda, İskele'ye geldi. İzmir dışındaki bu kıyı köyünde Seferis'in ailesi 1914 yılına kadar yaşamıştı. Birkaç ay sonra İskele'ye bir kez daha dönecekti, ama söylediği gibi, bu asla olmadı: "Arkasına baktığı zaman, Lot'un karısının nasıl tuzdan bir sütü-

na dönuştüğünü anladım İskele'ye dönecek cesaretim olmayacak. İnsan böyle yolculukları iki kez yapmaz.”

Son sayfalarındaki duygu yükü kaldırılacak gibi değildir. Yaşamın başladığı yere dönerek, Seferis yaşamının “çevrimini tamamladığını; bütün geçmişinin hem özetlendiğini, hem de gücünü topladığını, söyler.”... Dağılmış dostlarını, ailesini düşünür, yeni ölmüş ağabeyini (bu günlük ona adanmıştır) ve bir şiirinde dediği gibi, küçük bir lamba gibi sönen koca uygarlığı. “Şimdi herkes savaş felaketinden konuşuyor. Ne ki, insanın içine oturan şey, capcanlı bir dünyanın ansızın kökünün kazınması, ışıklarıyla, gölgeleriyle, sevinç ve keder törenleriyle, sıkıca dokunmuş yaşam ağıyla.”

Pasa, çürüyüşe bulanmış evler arasında dolaşırken, antik tiyatroların sonsuz boşluğunda otururken; bütün yapıtlarının temasını oluşturan, Yunanistan trajedisini yeniden düşünür. Asine yıkıntılarında genç bir adamken, Seferis kırık taşlar arasında Yunan geçmişinin canlı dokunuşlarını bulmaya çalışmıştı. Burada; acının, yitimin, yurtsayışın kıyılarıysa, kendi yaşamının parçalarını arar. Asini Kralı'nda o kadar dokunaklı sorduğu soru daha bütünlüklü ve kişisel bir titreşim kazanır:

Bakıp duruyor şair taşlara
soruyor kendi kendine
gerçekten var mı bu taşlar
bu yıkık çizgiler, kenarlar noktalar çukurlar kıvrımlar
arasında gerçekten var mı
burada, yağmurun rüzgârın ve yıkıntıların yoluyla
karşılaştığın yerde
var mı yüz devinimi, sevgi biçimi
hayatımızdan öyle garip eksilenlerin
dalgaların gölgesi olarak kalanların
düşünceler olarak enginliğince denizin
belki de hayır, kalan ağırlık yalnızca
duyulan özlem yaşayan varlığın ağırlığına

İskele'yi gördüğünde yazdığı iki güzel şiirden birinde, “Anı,” diye yazmıştı, “nereye dokunsan acıtıyor.”

Ama anılar, Yunanlıların her zaman bildikleri gibi, Musaların anasıdır aynı zamanda. Bu Günlükte öylesine canlı yazılmış deneyimlerden, belleğin hazinesinden Seferis’in kimi güzel şiirleri doğdu. Son çözümlemede, burada özetlemeye çalıştığım olayların ve yaşantıların kronolojisi önemsizdir. “Hayatımın öyküsünü günü gününe yazmak yoktu kafamda,” diyor Seferis, “hayatımızı günü gününe yaşarız, onu yazmayız.” Bu günlükte aslanan, her sayfada ışıldayan, eşsiz bir duyarlıktır. Seferis’in algılamalarında, genellikle, açık bir yaranın acılı duyarlığına tanık oluruz,” yaşamın ortasında nabız gibi atan. “Ve bu günlükte kanla yazılmış yerler vardır. Seferis’in algılamaları, genellikle, onun yoğun mit-yaratma bilinci tarafından anlık kalıplar ve formlarla donatılır. Onun şiirsel imgelemenin imbiğinde hayatın ham maddesinin olağanüstü bir biçimde değişikliğe uğradığını gözlediğimiz anlar olur. Algılamaları, sık sık, belleğin uzaklaşan perspektifinde uzayan gölgelerle dolar. Öte yandan, akli ve yüreği, ne kadar ödüllü ya da ne kadar acılı olursa olsun, her zaman, hayatın önerdiği her şeyi almaya açıktır. Ve cesaret, bu sayfaları böylesine anılmaya değer kılan niteliklerin en önemsizi değildir.

Seferis’in yaşamı boyunca yazmayı sürdürdüğü bu Günlük, itiraz edercesine öne sürdüğü gibi, “yalnızca yazma alışkanlığını sürdürmek için” yazılmıştır. Seferis Günlüğü ikinci ya da üçüncü dereceden bir yapıt olarak nitelendirse de, gözardı edemedi. Çünkü çok şey vardı bu Günlüğün sayfaları içinde yaşamından – “her zaman en önemli olan şeyler” değil; geçip giderken olup bitenler: bir kedinin ölümü, bir çoban kavalının armağanı, ilk buhurumeryemin narin çiçekleri, denizde güneşin parıldayışı. Günlüğün basımı üzerine düşüncelerini söylerken, denize atılmış özel şişesi olarak değerlendirmişti onu, “benim gibi açık deniz yolcularına belki yardım eder,” diye. En önemli günlükler gibi, bu Günlük de, yazarı günü gü-

nüne ne yaptı, kimdi, günler geçerken nasıl değiştiyi anlatmaz bize. Bunun yerine, yaşayan varlığın ayırt edici niteliklerini, gün ışığıyla karşı karşıya gelen yazarın duygularını, onun tekil dürüstlüğünü, yeteneğini bize bağışlar. Bu günlük notlar Seferis'in onları dokunaklı bir dille tanımladığı gibi, kesinlikle: "İnsanın geçerken arkasında bıraktığı ayak izleri" dir.

St. Barthélemy, Ocak 1974

YAZARIN NOTU

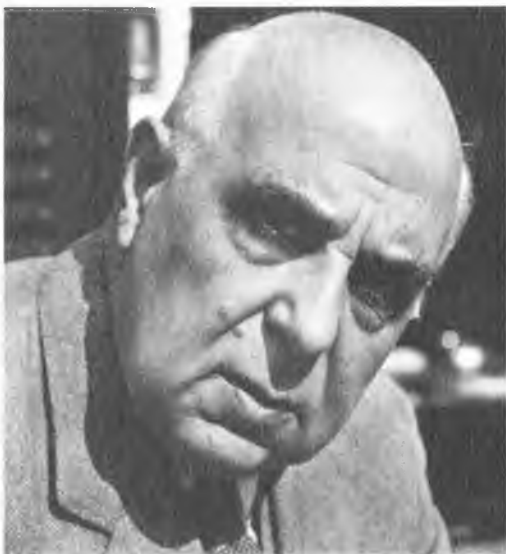
Belleğimize yardımcı olmak için başvurduğumuz yollar bir yana, bu kitapta okuyacağınız sayfalar, neredeyse, kendi başlarına sivriliip ortaya çıktılar. Şimdilik, bu günlükler, 1925'ten bu yana, yaşamımdaki kaçınılmaz kesintilerin ve değişikliklerin belirlediği bir dizinin sonuncusu. Eklemeye gerek yok; bu satırlar yalnızca yazarından söz ediyor, onun mesleki uğraşından değil. Açıkçası, toplumsal yaşamımı ilgilendiren özel defterlerime hiç dokunmadım. Onların zamanı ayrı – bu arada, yırtılıp sobaya atılmazlarsa elbet.

Kitapta sözü geçen çağdaş kişilerle ilgili bir not. Bu sayfaları daktiloya ilk kez çektiğimde, kimseyi adıyla anmadım. İnsanların adını vererek, kitaba kişiselilik kazandıracağımı düşündüm, ve bunu da istemiyordum. Bu yüzden, ad yerine nokta koydum. Ne ki, notları okuyan kimi arkadaşlar bu işaretlerden rahatsız oldular. Dikkatli uyarıları için onlara teşekkür ediyorum. Bu bakımdan, gerekli yerlerde uydurma adlar kullandım. Bu adları Atina'nın sokaklarından aldım; hiç değilse, şan sahibi olmak gibi bir üstünlükleri var hepsinin.

Y.S.

Atina
Ocak, 1967

I945

Yorgo Seferis (1963).

YILBAŞI, 1945. KYDATHENAION SOKAĞI 9

Geçen yıl gibi bir yıl düşünemiyorum; hiçbir şey son iki ay kadar korkunç olamaz.

12 OCAK CUMA

İnsan duygularını, düşüncelerini tümüyle yazıya geçiremeyince, her şey sıkıcı olup çıkıyor. Peki, nedir bize kalan hepi topu?

Bütün bu günler zulmün getirdiği, bezmiş bir tekdüzelikten, yıkımın sadist garzinden başka bir şey değil. Dün, yaralı kentte dolaştım durdum: Athenas, Piraeus, Üç Eylül, Aziz Konstantinos caddeleri, Kanningos Alanı. Yıkıntılar, yıkıntılar; havaya uçmuş, tuzla buz olmuş evler; darmadağın olup bir işe yaramadıklarında, insanoğlunun yarattığı şeylere sinen o uğursuz ve korkunç gülmece içinde.

Korunmak isteyen yaşamın izlerini gösterircesine, ceviz gibi kırılıp ayrılmış evler alışılmadık bir atmosfer yaratıyor. Promonas'ın vitrininde (Piraeus Caddesi'nde kasıkbağı satan bir mağaza) kırık camların arkasında, üstünde bir kasıkbağıyla sutyenden başka bir şey bulunmayan bir manken duruyor. Merminin biri sağ memesini delmiş; bir başkası, korsenin altından kalçasını.

Bana, Sikelianos'un şu sözlerini aktardılar: “Düşündüm ki, eski Yunanlılar ergin insanlarmış! “Kazancakis de şöyle karşılık vermiş: “Belki de fazla ergin?”

Böyle bir konuşma kulağıma gelince, içimde bir boşluk duyuyorum.

Bugünkü gazeteler Scobie ile ELAS* arasında dün imzalanan ateşkes anlaşmasını yayımladılar.

OCAK

“Yimnopedya”ya dipnot

Seni alıp götüren deniz,
bir annenin memesi kadar yumuşak,
o ki bilir onu.

Çocukken sorduğun soruları
yaşlılar mırıldanıyor şimdi;
yararsız nesnelerin hayalleri,
kilitli sandıkları gibi boğulmuş gemicilerin.
Korkuyorlar, bak, gün ışığından;
korkuyorlar görmekten;
dolanıp duruyorlar;
başka şey kalmamış onlara.

Açlıktan ölerek büyüdü çocuklar,
kökünden söküp ağaçları, yerle bir edip dağları;
soruyor öteki çocuklar ve anlatıyor

* General Ronald McKenzie Scobie (1893-1969), Yunanistan'daki İngiliz güçlerinin komutanı. 3 Aralık 1944 yılında Atina'da patlak veren şiddetli çatışmayı sona erdiren ateşkesi sağladı. Böylece ELAS'ın (Yunanistan Halk Kurtuluş Ordusu) komünist liderleriyle anlaşma yoluna gidildi.

neden bir adım ileri gittiklerini –
yukarıya mı? aşağıya mı?
Bilmiyorum; ne önemi var ki;
ve nice ateşler var önlerinde
Aziz Yahya yortusu için yakacakları.

Demiştım bir zaman, kan
kanı çağırır, daha çok kanı –
bir şarlatanın işi sandılar onu,
eski peri masalları.
Fısıldadım yine de, ağır bu taşlar
ve yerinden kıınıldamaz kilometre taşları
ışittin bir gece durduğunda
zamanın kenarında,
ve trajik, batıp giden genç gövdeler –

“Eprimiş giysiler,” dedi alçaklar;
peki, nasıl giyineceğiz soğukta
yeni giysilerimiz yoksa?
Ya, ne anlatacaksınız
yas tutan, sessiz arkadaşlarınıza,
yıllanmış orospuların dilindeyken yalnız
tutkulu şarkılar?

Ve bu sessizlik, ayırt etmek için
yaşamın bir anını, ayırt etmek için
gülleri sarsan rüzgârı,
küçük bahçedeki gülleri,
beş metre toprağı, bir avuç yeryüzünü –
ben de denedim bunu, diyecektim,
kesinlikle bir düşünce olarak değil,
bir tür soluma olarak,
benim olsun, senin olsun,
ya da, daha çok, bir tür ses;
rüzgârdır o ses ve geçer.

Seni alıp götüren deniz
seni o bildik limana geri götüren,
yedi ıııklı sessizliği
öneriyor sana
öğlenin ölümsüz merdiveninin önünde
biliyor nasıl açıklanır
Kutsal Cuma ve Paskalya.

7 NİSAN CUMARTESİ

Aklın kimseyi etkileyemeyeceğini, aklın akla sığmaz olduğu-
nu söyleyen o korkunç, elle dokunulur, gerçek duygu.

Akşam Ksynos'un evinde Polemonos ve Spintharos'la. İkisi de
kapkara bir karamsarlığa gömülmüşler. "Hükümetin bir su-
çu yok; bütün ülke umutsuzluktan, korkudan bezgin." Sonuç:
tek çözüm kaçış. Böyle konuşuyor işte bu siyasal beyinler. Dok-
torların son kararlarını verdikleri, Tanrı'nın merhametine bı-
rakılmış bir hasta gibi bugün Yunanistan.

PAZARTESİ, AZİZ YORGO GÜNÜ

Savaş yüzünden, yedi yıldır süren bu durumu; kendimi bağı-
mlı duyduğum koşulları yok etmek için elimden geleni yapma-
ya karar verdim. Ne geldiyse, en iyisini yaptım. Sonunda, et-
kin siyasete atılmak vardı; oysa, istediğim bir şey değil bu. Ken-
dimin yapabileceği, bana bağlı olan, bir tek şey için çalışaca-
ğım. Şu gelip geçen günler boyunca (bir ay) etimi kesen ipler-
den kurtulmak için çok çabaladım. Acı veren bir çabaydı bu;
daha yeni başlıyorum. Dünden beri daha iyi hissediyorum ken-
dimi. Ve bugün, Tanrım, yardım et bana.

Son birkaç gün, Kavafis üzerine yazdıklarımı gözden geçirdim.
Transvaal'de yazmaya yeniden başlamak için harcadığım al-
çakgönüllü ve ısrarlı çabalar geçti aklımdan.

Dün gece Leroa buradaydı. Bu genç adam beni şaşırtıyor ki-mi zaman. Çevirilerine önsöz yerine yazdığı denemeyi oku-du bana. Doğruyu teslim etmek yerine, yalnızca sözel uyuma duyduğu ilgiyle yazıyor neredeyse. Yazdıklarında kusur bu-lununca, inanılmazcasına sinirleniyor. Kusurunu düzeltmek için hiç de zorunlu duymuyor kendini. “Ne yazık,” diyor, “öbür türlü, ritim çok daha iyiydi.”

30 NİSAN PAZARTESİ

Bütün bunlar, başımıza gelen bunca bela – değişmez, dayanıl-maz, ne istesen. Yine de, dışarı çıkıp ışığa gömüldüğüm, insan-ları görmediğim zaman sarhoş gibi oluyorum; derinlerde, ta bağırsaklarımda bu ülkeden bir şeyler hissediyorum: şaşkın bir avareyim ben.

4 MAYIS, KUTSAL CUMA

Dün gece On İki İncil Okuması’ndaydım.* Cemaatte yüzler. Haçı çıkarıp havaya diktiklerinde, üzerine kâğıt çiçeklerden bir çelenkle lacivert ışık veren bir ampul asıyorlar. Savaş sırasın-da karartma yapılan sokakların ışıkları gibi çirkin. Bir süre son-ra, bu bile sıkıyor beni; o da geçiyor yaşamdaki her şeyle bir-likte.

6 MAYIS, PASKALYA YORTUSU

Yandaki meyhanede “İsa Göğsü Ağdı” şarkısını söylüyorlar, baş-ka şarkılarla birlikte. Hepsi susamış bu “Yeniden Diriliş”e.

* Paskalyadan önceki perşembe günlerinin akşam ayinlerinde rahiplerin İn-cil’lerin değişik bölümlerinden okudukları on iki metin. Bu metinler İsa’nın çarmıhtaki acısını betimler.

Dört yıl önce ayrıldığım limana demirlemiş gibiyim bugün, Kutsal Cuma'da, Oropos'ta bir kıyı kiliseğinde. İçim ferah; bir parça yitik, yeterince belki de; evine dönen bir gemici gibi. Gecelerimi kullanıyorum artık, sabah 3-3:30'a kadar. "Kurtuluş"umu başarabileceğim tek yol.

Rasgele karıştırdım Kavafis'i yeniden, sırf bir yerden başlayayım diye. Zor; üstüme çöküyor son yedi yılın ağırlığı, bir süre çökecek de.

8 MAYIS SALI

19:30. Gün bitiyor. Bahçede cıvıldaşıyor kuşlar, ve benim sonsuz yoldaşım, horoz. Bakanlık'tan dönüyorum; boş konuşmalarla çarçur olan zaman. Yine de bu tür konuşmalara katılmak, bir kamu görevlisinin vicdanının bir parçası. Bugün savaşın bittiği gün. Sabah sabah, Bakanlık'ın terasından gösteriyi izliyorum: şimdi mekanik sahne dekorlarına dönüştürülmüş evzone'ler, mükemmel kuklalar. Hiçbir duygu yok içimde; bu sabah içimi kıpırdatan tek şey, pencereden sokağa bakarken gördüğüm: ayaklarını sürüye sürüye yürürken, mızıkasıyla milli marşı çalan, kör bir adam.

24 MAYIS PERŞEMBE

Naiplik'te; "kurtuluş"um boş bir düş.

3 HAZİRAN PAZAR

Yine gündelik kaygılar, yeni görevim kolay değil. Dahası, işler yeterince kötü gitmiyormuş gibi, Baba karısıyla geri dönüyor ve evden ayrılmak zorundayız; aşağıya, zemin kata taşınıyoruz. Hayatımda o kadar çok taşındım ki, düşünürken

bile soluk soluğa kalıyorum. İşin felaket yanı, son birkaç yılın bütün tükenmişliğinin şimdi su yüzüne çıkması. Direnmek için, ayağımı sağlam basacağım bir yer bulmak ne güç. Tanrım!

13 HAZİRAN

Kurnazlık, hile ve aksilik; yıllar boyu.

TEMMUZ, PAZAR

Sabahtan beri St. Merkourios'tayım. Attike'ye dönüşümden bu yana ilk gelişim buraya: dağın havası, çamların soluğu, Euboea dağlarının perdeleri.

Çamlık bir yamacı tırmanırken, gökyüzünden balık kılçıkları gibi sarkan, yanmış ağaçlarla nasıl birdenbire karşılaşırsa insan, bu toprak da öyle . . .

Rüzgâr geçtikten sonra, dağın yamacında
nasıl rüzgârın biçimini alırsa çamlar,
öyle biçim verdi bora.
Ve biçimini aldı susuzluğunun
artık adam yokken sözcükler

Dün, —'da. Günümüze özgü öyküyü duyuyorum yeniden: Menaikhmos Denemeler'imi okuyor;* büyük bir şevkle, övgü dolu bir yazı yazıyor ve dergiye veriyor. Editör Sophroniskos şöyle diyor ona: “Yazını basamayız, çünkü Seferis bizden biri değil.” Dağlarda gerillalarla omuz omuza çarpışmış olan Menaikhmos, ne tür bir özgürlük için dövüştüğünü kendine sorarak, öfkeyle ayrılıyor oradan.

* Yorgo Seferis, Dokimes, 2'nci ed. (Atina, 1962).

Dünkü toplantıda Atinalı arkadaşlar Bay Symmakhidis’le tanışabildiler; konuşmalar. Esmer, genç bir hanım bir kutlama metni okudu: kahramanlık, direnişin görkemi vs. Bay S.’nin yanıtı: kahramanlık, kurbanlar, yeni bir dünyanın kurulması. Dinleyicilerde bir heyecan. Alkışlar; biri eğilip kulağıma fısıldıyor: “Biliyor musunuz, kimdi demin konuşan hanım? Tsi-ronikos’un eski özel sekreteri; pek çok bakımdan, hem sekreteri, hem de annesi.”

12 AĞUSTOS PAZAR

Duygusal ufkun değişmesi.

15 AĞUSTOS, TENOS

Batık Helle* için çelenkler

Kıyıdaki dalgaların boyadığı bir heykel
ve rengârenk deniz kabukları alevler içinde,
yukarıda sallanıp dururken avizeler
ve alay yaklaşırken Büyük Kapı’ya.**

28 AĞUSTOS ÇARŞAMBA

Renksiz, gövdesiz,
büyüyor bu aşk,
dağılıp birleşerek,
yeniden, yeniden dağılarak,

* Yunanistan Deniz Kuvvetleri’nin 15 Ağustos 1940’ta bir İtalyan denizaltısı tarafından torpillenerek batırılan hafif kruvazörü.

** Kraliyet Kapısı ya da Güzel Kapı da denen, ve kilisenin merkezi bölümünü oluşturan yer. Burası ibadethaneye ana giriştir.

zonkluyor ama, çarpıyor yüreği
dişlenişinde elmanın,
incirin çatlayışında,
içine doğru kızıl kirazın
gül renkli üzümün;
susayacak düşsel bir Aphrodite
dudak üstüne dudak önerecek
renksiz, gövdesiz

6 EYLÜL PERŞEMBE

İngiltere'ye uçuş. On yıl boyunca Troia'dan İthaki'ye dönme-
ye çalışan Odsseus'u düşünüyorum ve yokuş aşağı indiğimiz
yolu çok yavan buluyorum. Yeryüzünü bir fındık yapıncaya
kadar küçültüyoruz. Sonunda, onu sonsuz boşluğa fırlatıp at-
mak doğal. Atom bombası doğal bir sonuç vs., vs.

Akşam, Londra. Yunan Evi. Soğuk. Tuvaletin oturağı maun-
dan yapılmış. Böyle resmi bir tahtta oturmamıştım daha önce.

9 EYLÜL PAZAR, CANTERBURY

Thomas à Becket'in günümüzdeki ardılı sayılan başpiskopos-
luğa ait bir tavan arası odasında uyudum. Sabahleyin kilise-
ye. Bu tören ilginç. Yapının içerlek bölümlerinde diz çöken ra-
hipler; renkler bir ortaçağ elyazmasındaki minyatürleri andı-
rıyor.

“Yüreğinde ve yaralı yanında.” (İlahi, 182)

Öğleden sonra Frank'le sokaklarda yürüdük: “Canterbury’li
kadınlar.” İngiliz taşra kasabalarının tekdüzeliği. Kimi zaman
düşünüyorum da, bir İngilizizi bizden değişik kılan (düşünce, ifa-
de, mimarlık, dil) tek şey ışık.

“Gün için yeterli olan, ondan gelen kötülüktür.”

16 EYLÜL PAZAR, LONDRA

Haftalardır ilk sakın gün. Sinemaya, V. Henry’yi görmeye gittim.

22 EYLÜL CUMARTESİ

Paris’ten Atina’ya uçuş. Yüksekten bakarken, denizin yumuşaklığının ortasındaki Yunan toprağının kayalık çıplaklığında ürkütücü bir şey var.

23 EYLÜL PAZAR

Uyumaya, insanları görmemeye müthiş bir gereksinim duyuyorum.

30 EYLÜL PAZAR

Öğleyin Maró’yla Vouliagmeni’ye. Bu yaz ikinci yüzüşüm. Bu başkalaşımı kumların üstünde hissettim: bir fare yeniden insan haline geliyor.

31 EKİM ÇARŞAMBA

Geceleyin geç vakit eve döndüğümde, anahtarı deliğe sokarken, on kadar gençten oluşan bir grup (beni görmediler) bir ağızdan şarkı söylemeye başladı: “Gizli deniz kıyısında . . .” İçeriye girer girmez yine telefon.

1 ARALIK CUMARTESİ

Güneş, arı sevinç. Agathias'la Kharidemos'u aradım telefona. Lykovrysi'ye kadar yürüdük. Her şey – dağlar, ağaçlar, renkler, hayvanlar hayal edilemeyecek bir hazla dans ediyorlardı. Lykovrysi'de tavşanlar, ördekler; gövdeleri öyle canlı ki.

2 ARALIK PAZAR

Gün boyu oturup, yazıları düzenledim. Dinlenmeliydim böyle.

6 ARALIK PERŞEMBE

Mevsimin getirdiği karamsarlıkla birlikte, nasıl da birer birer, capcanlı geri dönüyor, geçen yıl Atina'daki savaşın korkunç görüntüleri. O günleri bir daha görmektense ölümü yeğlerim.

Dün tiyatrodaydım. Ama bu insanlar, bu duygular, yalnızca yazarın değil; benim, yanımda oturan adamın, nice, nice başka insanın. Öldürülenler kardeşlerimiz bizim, arkadaşlarımız. Düşünüyorum da, kendinden ne veriyor bize bu yazar, şu ortak kâbusa, ülkeye ne katıyor? Neyi iyileştiriyor? Neyi aratıyor? Kimsenin bakmak istemeyeceği, sınırlarını bozmaktan başka bir şey yapmayan, donuk renkli bir taşbaskı resim yapmış.

7 ARALIK CUMA

Öğleyin, Amerikan savaş gemisi Providence'ta. Gemiye görmeye gitmekten sevinç duyuyordum başta. Güverteye çıkar çıkmaz, ameliyata hazırlanan doktorların, hastabakıcıların eline düşmüş bir tutsak gibi hissettim kendimi. Geminin kıçındaki uçak mancınıklarını gösterdiler bize. “Tıpkı top gibi,” diye açıkladı amiral, saatte altmış millik bir hızla uçağı alaşağı

ediyorlar. “Ya pilot?” diye soracak oldu biri. “Elbette param-parça oluyor,” diye karşılık verdi amiral, ilgisizce, “ama özel bir aygıt var.” Sonra, deponun ve işliğin bulunduğu ambarı açtılar. Aşağıya eğilince, çok iyi istiflenmiş, türlü türlü parlak nesne gördüm. Bilimsel bir yıkım odası. Sandala inerken içimden bir oh! çektim.

11 ARALIK SALI

Soluk almak. Şu insanların baskısı, akla hayale sığmaz. Sabah sabah şöyle bir rüya: denize bakan iki pencereci bir odadayım. Ev kâğıttan yapılmışçasına ipince, düşecek gibi. Çok safça boyanmış bir sahnedeğim sanki. Karmakarışık hareketler, nesneler. Stanhope çok keyifli, belki de erotik. Öndeki odanın arkasında, yuvarlak bir masa bulunan bir başka oda daha var, arka planda bir büfe. Hepsi de tanıdık; belki de İskele’deki evden. Masaya oturup bir kitap açıyorum; sayfalarını fiskeliyorum; ya resim üzerine bir kitap, ya da bir aile albümü. Stanhope yanımda oturmuş, sevecen gözlerle bakıyor. Birden, eski karısının hayaleti beliriyor. Gri bir peçesi var kadının, Kahire’de gördüğüm Blithe Spirit’teki kadına benziyor. Onun olduğunu biliyorum, ama yüzünü pek benzetemiyorum. Dudak boyası silinmiş; yanan boyanın kalkması gibi, derisi apaçık soyuluyor. Öfkeli, kızgın Taksila, “Ne zaman beni bu geneleve kapatsanız, kilolarca Arap eti yiyorum . . .” diyor. Rüyada sonu gelmeyen cinsel ilişkinin getirdiği ağırlığın o gergin duyumu. Derken, bir sürü Arap beliriyor; fesler, galabyalar. Korkunç sesler çıkararak bağırıyorlar, el kol hareketleri yapıyorlar. Ansızın uyanıyorum.

13 ARALIK PERŞEMBE

Dün, Tsarouhis’in evinde. Yatak odasını, aynı zamanda, stüdyo olarak kullanıyor. Nasıl çalışıyor burada? Seyir Defteri II’nin baş sayfası üzerine konuşuyoruz. Sayfayı o yapıyor. Aktörle-

ri resmetmiş, ama hepsini derme çatma bir kulübeye kapatmış. Şimdi sorun, onları oradan çıkarıp Ortadoğu'nun çölüne yöneltmekte.

Gitmek üzere ayağa kalkmışken, bize Theophilos'un iki resmini gösterdi. Birinde Büyük İskender gibi giyinmişti, öbüründe bir evzone. Yüzündeki trajedi (ve ciddiyet) aklın hayalin ötesindeydi. Dünden beri bunun etkisi altındayım. Theophilos için bir şiir yazmak isteğiyle uyandım.*

Bugün ilk kez gözlük taktım. Kendimi tüplü bir dalgıç gibi hissediyorum biraz.

ARALIK CUMARTESİ

Theophilos'un fotoğrafı. Deniz yosunu vs. yüklenmiş Kaliban eski zamanlar içinden doğuyor. Büyük İskender'i andıran, deniz kızıyla konuşmaktan bitkin bir yüz. Bir zencinin kalkanını taşıyan, deniz kabuklarından pul pul bir İskender. Tsarouhis, kostümlerinin İtalyan operalarının kostümlerinden alındığını, onarımını kendisinin yaptığını söyledi.

Theophilos

Ağırdır uyku Aralık sabahlarında,
Akheron suları gibi siyah, düşsüz,
ansızın, küçük bir defne yapraksız.
Kamçılanmış bir ten gibi oyar unutuşu uyanıklık
ve doğar o gezgin ruh, tutarak
şerlerini ölümler diyarı resimlerinin, dansçı kızı
yararsız kastanyetleri, sendeleyeni bacaklarıyla,
o topuklar ki incinmiş çiğnemesinden
ayaklarının aşağıdaki batık birikintide.

* Theophilos Hacımikael (1873-1934), Midillili ünlü nahif ressam.

Ağırdır uyku Aralık sabahlarında.
Ve bir Aralık daha kötüdür ötekilerden.
Bir yıl Parga, öbürü Siracusa
eşit çıkarılmış kemikleri ataların,
sakat adamlarla dolu avlar, soluksuz,
ve satın alınan kan ve satılan kan
ve Oidipus'un çocukları gibi bölünmüş kan
ve Oidipus'un ölü çocukları.

Boş yollar, çiçekbozuğu yüzleri evlerin,
ikona taparlar ve ikon parçalayanlar
gece boyu birbirlerini doğruyorlar.
Sürgülenmiş kepenkler. Odanın içinde
kayboluyor köşelerde solgun ışık
kör bir kumru gibi –

21 ARALIK CUMA

Anneleri havaya kaldırırken, çocuklar bahçelerde güneşin
örümcek ağlarını yakalamaya çalışıyorlar.

Akşam; yorgun argın, Verlaine'in ilk iki cildini karıştırıyorum.
Yıllardır açtığım yoktu. Rasgele dolaşıyorum sayfalar arasın-
da. İlk döneminde yazdığı bir iki kısa şiir sayılmazsa, ilk dört
beş dizeden sonra, şiirleri okumak olanaksız. Sıkıntı kesiyor
okumamı; eski bir dostu yitirmişim gibi inciniyorum. Derken
bir solukta okuyorum “Bir Orman Perisinin Öğleden Sonra-
sı”nı; dengem düzeliyor.

'45 NOEL'İ

Maró hasta. Para sorunları. Öğle sularında Anaphiotika'ya
doğru yürüdüm.* Eski zaman kalıntılarını görmemek için, aşā-

Akropolis'in kuzeydoğusunda yer alan, Atina'nın pitoreks mahallesi.

ğıdan gitmeye çalıştım. Yunanistan'da gördüğümüz bu kırıl-
gan, bu yumuşak güzellik; düşüp üç parçaya bölünmüş söve
bir şeydir gerçekte! Işıktır o! En değersiz oyuncaklar sıçrayıp
dans ederler ışıktı; onları yerinde duramayan, bu perişanlık-
la hiç ilgisi olmayan, bambaşka nesnelere dönüştürürken göz-
lersiniz bu ışığı. Acımasızdır Yunanistan.

Eski agoraya doğru iniyordum; bir çift, yokuş yukarı çıkıyor-
du. Hâlâ genç görünen adam uzun boylu, şaşı gözlüydü; ka-
dın beş altı adım arkasından geliyordu; adam öylesine şaşıy-
dı ki, kadınla konuşurken benimle konuşuyor sandım: “Bize
yanlış anahtar verdilerse ne yapalım? Bizim hatamız mı?”

Kavafisçe bir düşünce.

Ktesivios'la “Solon'un Apologia”sı* üzerine konuşurken, bir
şiir nasıl şöyle bir dizeyle biter diye sormadan edemedim içim-
den: “Sanki bir başkasınındı o.” Bir başkasının bilgeliğinin ras-
gele harcanması olabilir mi bu? “Belki de başkalarının talih-
lerinin harcanmasına gönderme yapan bir imge,” diye yanıt-
ladı Ktesivios, ciddi ciddi.

* Angelos Sikelianos'un bir şiiri, Lyrikos Vios, ed. Y.P. Savidis (Atina, 1968)
V. 155-159.

1946

Poros.

4 OCAK CUMA

Büyük İskender: Yüzün hiç de yabancı gelmiyor. Adın ne senin?

Karagöz: Karagöz. Ya sen, sen kimsin?

Büyük İskender: Makedonyalı İskender.

Karagöz: Yaa! Zor tanıdım seni.

(Spatharis'in gösterisi)*

15 OCAK SALI

Ulusal Tiyatro'da ilk gösteri. Bir şey söylemedi bana oyun. Yorgun yüzü, kara gözlükleriyle, Sikelianos. Günler önce duymuştuk yeniden hastalandığını; bu kez gözleri kötüydü, karanlık bir odada kalmak zorundaydı. Sanki bir kurşun gelip vuruyordu onu zaman zaman: bir gün bacağından, bir gün elinden, şimdi de gözünden. Yarası iyileşir iyileşmez yeniden ayağa kalkıyor ve "Yunanistan'ın en sağlıklı adamıyım," diye haykırıyordu. Bi koşu gittim yanına, sağlığını sordum. "Bu kez çok çalışıp gözlerimi yordum. Ayrıca, emboli vardı beynimin tam ortasında. Beni çok ilgilendiren bir şey."

Böylesine yürekli konuşması sevindirdi beni. Onu kucakladım.

* Sotiris Spatharis, ünlü bir Karagöz ustası.

“Ama elbet, dostum; bir düşün, beyninin tam ortasında bir yakutun olduğunu . . .”

Perde zili çaldı; ayrıldık. Arada dedi ki: “Söylediklerimin hoşuna gittiğini gördüm; bir öykü daha anlatayım sana. Rokambole’yi okumuş muydun?”*

“Sanırım, çok küçükken.”

“Olamaz; hatırlamalısın; önemli bir kitaptır. Bir gün, Rokambole’nin düşmanları asit atarlar yüzüne. Rokambole bu suratla yaşayacak biri değildir. En iyi öğrencisi onu alıp ünlü bir doktora götürür. Rokambole’yi muayene eden doktor der ki: “Yüzünü düzeltiriz ama gözlerini kaybedersin.” Kararsız kalan Rokambole susar. Bitişik odada bekleyen öğrenci seslenir: “Rokambole’nin göze ihtiyacı yoktur!”

Sikelianos ölseydi, hayatımız, kuşkusuz, daha yoksul olurdu Yunanistan’da. Daha bir yıl olmadı, şu sözleri söyleyeli bana: “Üçüncü gençliğimdeyim, Herakles’in gençliğinde!”

18 OCAK PERŞEMBE

Her yeni tanıdık, yeni bir kaygı.

Çevresinde gökyüzünün dans ettiği bir renge dönüşmek istiyorsun, bir ağaca ya da bir mermere. Yuvarlak taş gibi . . .

Ve yürek çatladı beklemekten
Ve kan tatlı tatlı suladı elmaları –

* Pierre Alexis Ponson du Terrail’in (1829-1871) yazdığı bir dizi popüler romanın olağanüstü, serüvenci kahramanı.

Ksenagoras’a gittim, evinde bulunan Theophilos’ları görmek için. Çoğu otuzlardan kalma yapıtlardı. Ressamın, neredeyse, bir tek onun hizmetinde resim yaptığı Eleftheriadis dönemi. Theophilos’un dünyası. İzmir’de bir sukemerî. Bir İstanbul görüntüsü (göl, solda kilise, önde ördekler yüzen bir ırmak), Odysseus Androutsos – yatağını betimleyen dairesel devrimler. Athanasios Diakos; bir Mytileneli. “Dans Eden Yunanlı Kız” –kadın gövdesine dokunma duyumu– Kalvos’un dizesini akla getiriyor: “onların çıplak, beyaz göğüsleri.” Paskalya Yortusu’nda bir iç mekân: yumurta kıran iki küçük çocuk (güzel resim, odanın duvarında asılı bir ayrıntı) ve bir kadın, gömleğinin kollarını sıvamış, bebeğini emziriyor. Ksenagoras bebeğin aslında çocuk değil, adam olduğunu söylüyor. Bebeğin yüzünün, annesinin dümdüz, anlamsız yüzüne göre çok daha yaşlı olduğunu görüyorum neden sonra. Meme, burulup sıkılmış bir imbik biçiminde; meme mi, yoksa biberon mu, söylemek zor. Suyun saydamlığı, bitkiler çok etkiledi beni. Sözelimi, içinden görülebilen bir ağaç yapmış sanki; geri çekilen yapraklar, beyaz gövde ve de dallar: insan gövdesine ait bir organın kesiti gibi, böbrek olsun, yürek ya da testisler. Öbür “portreler”de görüntü, resmedilen kişiden daha canlı; çerçeveden çıkıverip yanında duracak sanıyor insan, bomboş ufku size göstermek için. Theophilos’un öteki figürleri tohum gibi saçılmış; tepelerin, bitkilerin maddesinden yapılmış; etleri canlı toprak. Kimi bitkileri sevişiyor ya da sevişmeyi bekliyor.

Resimlerinde Theophilos bir insan figürü yaratmaya çalışıyor, günlük yaşamdan bir sahne, bir görünüm; bir temayı sergilemek peşinde. Olağanüstü olan şu ki, ressamın kendisinde, alt-bilincinde yer eden her şey –gelenek, duyumlar, bastırılmış arzular– su yüzüne çıkıp nesneye dönüşüyor. Bir kuş avcısı o; onun bütün teması ıhlamur sürgünleri. Her değerli ressam gibi, bir başka anlamı yok. Bağrında uçsuz bucaksız, kolektif bir ego taşıyan biri. Yaptığı çiçeklerin nakışları hatırlattığını söylemek yetmez. Binlerce el, hep birlikte, kuşaktan kuşağa nakış işler bu resimlerde. Genç kızın nakışlarına eşlik eden

arzular da oradadır, demek isterdim, resimle edebiyatı karıştırmaktan korkmasam.

Yaratan elin yönteminden, aşkın diliyle konuşmak için birinin kestiği çiçekten, yalnızca karanlık bir arzunun dokunduğu gövdeden, soyut olmasa da kahramanca bir eylemin aracı olan bir süsten, gözü pek bir gencin gövdesinden bulup çıkarmaya çalışırım ben, Theophilos'ta bizi gerçekten etkileyen şeyi.

22 OCAK SALI

Devedikeni taşıyan iki aşk kuşu,
sürerken yaban köpeklerini, oynaşıp gülüştüler
eğilirken incecik kamışlar –

23 ŞUBAT CUMARTESİ

Bugün “Erotokritos” üzerine konuşma metnini bitirdim. Hiç bu kadar çalışmamıştım, hiçbir zaman yazmaya çabalarken bu kadar umutsuzluğa kapılmamıştım. Ocak ayının ortalarında çalışmaya başladım. Aklımın durduğunu hissettiğim anlar oldu. Bir cümleyi bitiremeden saatler geçtiği oldu masa başında. Geceleyin uyanıp masaya oturduğum; arkamda yırtılıp atılmış sayısız kâğıt, bitkin bir halde tekrar yatağa yattığım oldu. Sonunda, büroya gitmeyip, telefonları açmadan, kendimi eve kapatmayı başardığım dört günde bitirebildim çalışmayı. Bu şiiri gençlik günlerimden beri bilmem, yardımcı oldu bana.

11 MART PAZARTESİ

Saat 7’de Parnassos’ta konuştum. Herkes, neredeyse, hipnotize olmuş gibi dinledi. Konuşma sona erdiğinde, sözlerimin bittiğini anlamaları için uzun süre geçmesi gerekti.

25 MART PAZARTESİ

Ulusal tatil. Meçhul Asker Anıtı önünde resmi geçit. İngiliz Elçisi yağmur için bir şemsiye almış, tümüyle süs. Sakat emeklilerle küçük çocuklar az daha ağlatıyordu beni.

5 NİSAN CUMA

İlk yaz günü.

Palmiyeler, leylaklarla gelse de Nisan
Bir şey işitmiyorum şimdi; sanki kar yağmış gece boyu.

21 NİSAN, PASKALYA

Gün batıncaya kadar Psykhiko'da. Psykhiko'nun Attike'deki en aptal manzara olduğu su götürmez.

Öğleden sonra Yorgo Apostolidis; dün ilk kez gördüm kendisini; zorluklarla geçen –ikimiz için de– onca yıldan sonra İsviçre'den dönmüş.

27 NİSAN CUMARTESİ

Dün Gelon'da. Sikelianos'tan konuşuyoruz. Kendisinden kan aldıklarında, kanını sevdiğini söylemiş. Şimdi Digenis'in Ölümü'nü yazıyor; yapıtın bitiminin kendi sonuna rast geleceğini söylüyor. Sikelianos ölümle oynuyor ve bununla eğleniyor. Böyleyken bile, insanların bildik perişanlığından çok uzak.

28 NİSAN PAZAR

Sabahleyin resmi bir film gösterisine gittim. Geçen Ağustos Moskova'nın Kızıl Meydan'ında yapılan atletizm gösterileri. Örgütlü kitlelerle birlikte, bayraklar Hitler'in gösterilerini hatırlatıyor ya da dev bir Amerikan müzikalini.

Öğleden sonra Sikelianos'un Paskalya tatilini geçirdiği Phaneromeni'ye gittim. Geçen pazartesi Pyrgotelis bana telefon edip Sikelianos'un yeniden hastalandığını, ondan umudu kestiklerini bildirmişti. Gelon da burada. Yüreğim daralmış bir halde çıktım yola. Pefko'dan tekneyle geçerken, ölümler diyarına yapılan yolculukları hatırladım. Yine de sonsuz bir güzellik. Kelimenin tam anlamıyla sonsuz. Beyaz badanası, temizliğiyle pırıl pırıl Phaneromeni şimdi bir rahibe manastırı. Anna neseli, Angelos eğlenceliydi. Mükemmel buna derim ben. Aşağıya indik. Güneş yeşil çimenleri altın bir tarakla tarıyordu. Sarı papatyaların kokusu. "Ne kadar güzel," dedi usul sesle, neredeyse fısıltıyla. Tek hatırladığım bu.

30 NİSAN SALI

Dün, benim de üyesi olduğum, Ulusal Tiyatro Yöneticileri Yürütme Kurulu'nun son toplantısı yapıldı. Başkan Loukas Kanakaris-Roufos'tu. Sabahleyin Hellenikon Haima'ya övgüler. "Ulusal Tiyatro Yunanistan'a geri veriliyor. Kesin son UKC ile YKP'nin arı oğuluna kondu."*

5 MAYIS PAZAR

Yorgo Apostolidis ile Varkiza'ya. Denizde ilk yüzüşüm.

* Direniş örgütü Ulusal Kurtuluş Cephesi'yle Yunanistan Komünist Partisi.

12 MAYIS PAZAR

Vouliagmeni’de ikinci kez yüzdüm. Denizin açıklanamayan büyüğü. Nasıl da hızla değiştiriyor beni; şaşkınlığım benim bu, ta iliklerimde duydum, derin şaşkınlığımı. Anlayamadığım. Daha da yakına gitmeli, bir başka dünyayla beni ayıran bu çizgiyi geçmeliyim.

En basit şeyleri bile görmek için ne kadar çok sabır gerektiği akla hayale sığmaz. Bir tek dize yazmak için nasıl büyük sabır gerek bana.

20 MAYIS PAZARTESİ

Fransız Elçiliği’nde kabul. Eluard yeni geldi. Karşılıklı bir iki söz ettik. Yüzüyle gövdesi yorgun. Ansızın çıkan bir rüzgâr bile onu alıp götürebilirmiş gibi geliyor insana. İlk karşılaştığımda Gide’in büyükbabası, yetmişlerini süren bir adam izlenimi edinmiştim. Burada her şey, onu siyasal bir aşureye çevirmek için hazır bekliyor.

24 MAYIS CUMA

Fransız Enstitüsü’nde Eluard’ın konuşması: “Şiir ve Hakikat.” Kendisini bu kadar tekrarlaması şaşırtıcı; 1936’da Londra’da yaptığı konuşmanın her bölümünü hatırlıyor insan bu konuşmada (bkz. “Görmeyi Gerektirmek”). Şiirlerini okuduğu bölüm en iyisiydi. Birden beliren bir ışık ya da apansız bir iç ürpertisi etkisi uyandıran etken, şiirlerinden çok; hiç kuşkusuz, hem ritim, hem sözcük duygusunun olması Eluard’da. Bu hastalıklı gövdede yumuşak bir alev var. Böyleyken, nasıl sahte, mikroplu bir hava sarmış çevresini: insan sormadan edemiyor, onu siyasal bir araç gibi görmeseler, şiirlerini delicesine alkışlayan şu insanların kaçısı burada olurdu acaba? Eğer o, onla-

rın olmasaydı, hemen hepsi, tam da bu şiirlerde, en yüksek burjuva yozlaşmasının çöküntüye uğramış bir sanatçısını bulacaklardı.

Söylenegeldiği gibi çöküş sanatı, eleştirel düşüncenin sonucu değil, siyasal propagandanın bir sloganıdır.

Dikkat ettim: asla soru sormuyor Eluard.

27 MAYIS PAZARTESİ

Dün, Attiko'daydım. Ağzına kadar dolu bir ev, bir siyasal gösteri ortamı. Parti liderleri içeriye girer girmez bir alkış koptu. Eluard: "Herkes İçin Şiir." O konuşurken, çoğu gazete okudu. Çeviri yapılcıya kadar zamanlarını boşa geçirmek istemiyorlardı. Kazancakis ile Sikelianos, şaire bir hoş geldin konuşması yaptılar, önce Fransızca, sonra Yunanca. Ne anlama geliyor ki bu çok-dillilik? Utandırıcı geliyor bana. Kazancakis: "Artık silahlandı aşk." Niye "artık"? Sikelianos coşkulu bir konuşma patlattı. Bütün bunlar hasta ediyor beni.

Bugün Fransız Enstitüsü'nde Sikelianos üzerine Leroa'nın konuşması vardı, Eluard da oradaydı. Symmakhidis'in evine gitmek için beklerken, bahçede Kharidemos'la yürüyordum. Birdenbire Eluard, tek başına, neredeyse bitkinlikten sendeleyerek, bize doğru gelip bir iskemle ya da bir sıra olup olmadığını sordu. Ona bir sandalye getirdim. Sandalye taşıdığımı gören Bayan S., "Aaa, Eluard'ı bizden uzaklaştırmayın," dedi. Sanki alıp evime götürüyormuşum gibi. Zavallıyı limon gibi sıkacaklar. Bir enkaz halindeydi. Yorgun, yorgundu. Donuk gözlerle yıldızlara bakıyor: "Bu öğleden sonra beş resepsiyon," diye fısıldıyor, "bundan fazlasına dayanamam." Sürdüğünüz bu yaşama nasıl dayanabiliyorsunuz?" diye soruyorum ona.

“Direniş’in edebi hareketinin zaferi, utancı kabul etmemesiydi” (Horizon, 1945 Mayıs). Belki de anlamıştı Eluard Yunanistan’da bir nefret makinesine girdiğini?

Yunanlı bir şairin karşılaştığı dil güçlüklerinden söz eden Kharidemos’a dedi ki: “Öyleyse, neden Fransızca yazmıyorsunuz?” “Ama benim dilim Fransızca değil; şiir yazacak kadar iyi bilmiyorum Fransızca’yı.” “Paris’te bir yıl kalsanız, öğrenirsiniz. Neyse, ne önemi var ki bir dilin? Çince bile yazabilirdim ben. Bu yüzden kabul etmiyorum şiirin çevrilemezliğini . .”

Garip; Eluard’ı belirleyen özelliğin diline duyduğu çok derin, hakiki bir duygu olduğunu düşünmüştüm. Şiirlerini okurken hissetmiştim bunu. Sesindeki ritim kırk sekiz saat kulaklarımdan gitmedi. Söyledikleri, “Herkes İçin Şiir,” kuramının bir sonucu. Şair herkeştir, şiir dili bütün dillerdir, şöyle böyle bildiğimiz bile. “Herkes İçin Şiir” Eluard’ın bütün varlığıyla çelişen bir kuram. Özellikle, kendisinin şaşkına döndüğü bu siyasal makine karşısında bütün duygusal yapısı ayaklandığı zaman. İnsan Eluard burada, kuramları başka yerde; arada ezilen kendisi.

29 MAYIS ÇARŞAMBA

Dün Eluard’la son kez karşılaştık. Onu amorf bir lapaya döndüren bütün bu tezahürattan sonra Pefko’ya gezi düzenlendi. İki Sikelianos, iki S.’ler – Anna çağırdı onları son anda (Tanrım, koru şairi koruyucularından!), Kharidemos, Leroa. 3:30’da yola çıktık. O kadar moralim bozuktu ki, mayomla birlikte yanıma can yeleği de almışım. Gezinti fikrini ortaya attığımda, bambaşka bir topluluk düşünmüştüm.

Daphni, deniz altın bir mozaik; sonra, hiç durmadan, Pefko. Bir kayık; ben çektim kürekleri. Phaneromeni kumsalında her-

kesten ayrılıp tepeye tırmandım ve kendimi denize attım. Eluard artık ilgilendirmiyor beni, doğrusunu söylemek gerekirse. Onunla sosyal gevezelik etmek dışında, yapacağım bir şey yok. Siyasal dostları elektrikli bir tel gibi yalıtırlar onu. O sonsuz, yok edilemez Mayıs akşamlarından birinde güneş batarken, manastıra tırmandım. Bir bulutun içinden Pantokrator'un gözü gibi açılan güneş, her an kütesini, ağırlığını ve saydamlığını değiştiren mavi dağın üstüne ışıklarını saçıyordu. Manastırın bomboş bahçesine girdim. Sıvanmış duvar üstündeki kabartma rölyefler aşınmıştı; çanlar olgunlaşan meyveler gibi sarkıyordu. Dışarıda, insan arasında, şair değişmişti; o eprimişlikten, mekaniklikten kurtulmuş; giderek, insanileşmişti.* Attike doğası herkesi tek tek sınıflandırmıştı; her zaman olduğu gibi, amansızca. Bir işe yaramayan eğitimci; eskiden kalma, tek atlı arabalar gibi. Dedi ki Eluard: "Yaşayabilir miyim acaba, geçirebilir miyim son günlerimi, böyle bir ülkede?" Mahvolmuş maskı sarı bir yaprak gibi düşmüştü. Artık konuşabilirdik onunla. Ama artık çok geçti. Yine de, bu kapıyı kesinlikle açmak istedim ona: eğer görebilir, hatırlayabilirse.

Baharın başından beri tanımsız bir duyarlık ve kıvanç var üstümde. Yüreğin ve duyguların kabarması; çok kaotik, kristalleşmemiş bir durum; şiddetle artan bir sevecenlik; her yana yayılmış, bulanık bir çılgınlık. Bunu anlatabilecek bir sözcük, bir hareket, bir konuşma bulmak olanaksız. Sözcükler, boğazımda bir yumru. Patlamadan, yanıp duran bir duyarlık. Gidiyorum beni götürdüğü yere, gözlerim kapalı.

* Bu noktada birkaç söz söylemeden geçemeyeceğim. Paul Eluard'ın Fransız Direniş Hareketi'nde etkin rol alan bir şair olup, gaz bombasından yaralanarak soluk borusunun kangren olduğunu, Seferis'in bu notları yazmasından birkaç yıl sonra öldüğünü unutmamak gerek. Eluard'dan çok, onu çevreleyen pohpohçulara kızdığı anlaşılan Seferis'in Eluard'ın ağır savaş koşullarından çıktığını bildiğini sanıyoruz. Bu örnekten yola çıkarak, bu kitapta Seferis'in her yargısına katılmak durumunda olmadığımı belirtmek isterim. – ç.n.

Sabahtan beri Kineta ormanında.

“Neysek, onu ancak Tanrı tamamlayabilir.” Kullanmak olanaksız: Attike’nin yüzünden söz ederken, “güzellik” ya da “doğa” sözcüklerinin hiçbir anlamı yok.

İnsan (kendim ya da bir başkası) ile insan (ya da bir tanrı) arasındaki diyalog; denizle, dağlarla, ışıkla, havayla olan şu keşintisiz alışveriş.

İç içe geçmiş dağlar, birbirlerine sarılmış gövdelerdir, birbirlerinin içine akan; ilerleyip sizi tamamlarlar. Aynı şey denizle de olur. Göz kamaştırıcı olup biten. Bu keşfi daha iyi bir biçimde anlatmam olanaksız. Bundan sonra, önemsiz biri olup olmamanız önemli değil. Ya da, siz siz değilsinizdir artık; kişi oradadır. Elinizdeyse, tamamlayabilirsiniz onu; kutsal bir eylem yapabilirsiniz. Bu noktada, mutluluğun da, mutsuzluğun da bir anlamı yoktur. Her yerde var olan bir savaşımdır bu.

Ruhun şu öteki dünyada genişlemesi. Kardeş katilliğiyle lekelendiğin zaman, senin de başına gelen o ruhsal kasılmanın önünde açtığı korkunç uçurum. Nasıl geçeceksin bu uçurumu?

Dayanılmaz, acılı bir sessizlik.

Baş dönmesi. Bu uçurumda bir kadının karnı, giderek, bilinmeyen bir kadının karnı oluyor, yeryüzünün karnı.

Siyah, meleksi Attike günü.

Gözleri kör
girdi sıcak çayıra
ve gördü karanlığı
ışığın arkasında

Öğleyin arkeoloji müzesine gittim. Heykelleri çıkarıyorlar gün ışığına – kimi sandıklar içinde, kimi çırılçıplak toprakta. Öğrencilik yıllarımdan bildiğim; az çok, kasvetli halk kitaplıklarını hatırlatan, solgun cepheli, eski, büyük galerilerden birinde, işçiler kazmalar, küreklerle kazı yapıyorlar. Çatıya, yere, pencerelere, altın yazıtlı duvarlara bakılmazsa, burası herhangi bir kazı alanı olabilirdi. Rasgele dikilmiş heykellerin belden yukarısı çıplak, gerisi hâlâ toprakta. Azman bir tanrının kolu, yapı iskelesinin altından uzanmış, kalçasına doğru bir kavis yapmış; sırtı bana dönük, çıplak bir kadının başında bir işçinin gri renkli sepeti asılı duruyor. Öyle ki, yalnızca gülümseyen kalçaları görülebiliyor kadının. Yeniden dirilmişlerin korosu bu, insana çılgınca bir sevinç veren, gövdelerin ikinci kez dünyaya gelişi. Orada burada, yerde yatan heykeller, tepetaklak olmuş kabartma rölyefler. Apansız bir yakınlaşmanın yarattığı duygu. Bir sandığın üstünde, sıradan, yorgun bir işçi gibi uzanmış yatan tunçtan bir Zeus ya da Poseidon. Göğsüne dokundum onun, kolunun omzuyla birleştiği yere, karnına, saçlarına. Dokunduğum kendi gövdemdi sanki. Sevdığım kadını seve seve verirdim ona diye düşündüm, sevsin diye. Düşündüm ki, bu tanrıyı yaratan sanatçı, ölümlüler arasında sık sık zina eden bir tanrıyı hayata bağışladığının bilincindeydi. Bir tuhaf geldi bana; sırtüstü uzanmış yatan bu dev adam bir bebek gibiydi.

Beni çılgına çeviriyor bu ülke. Geçen her gün, daha çok büyülüyor beni bu sarhoşluk. Deniz, kıpırtısız dans eden dağ-

lar; bu dalgalı khiton'larda* bulduğumu buldum onlarda; başsız kalıntıların yanlarında ve göğüslerin çevresinde mermere dönüşmüş su. Günler boyunca söylemek istediklerimi anlatacak kadar uzun olmayacağını biliyorum hayatımın: doğanın basit bir insan gövdesiyle birliği, bu değersiz şey – süpermen diyorlar günümüzde ona. Şu anda, yazarken, umutsuzca el kol hareketleri yapıyorum ve hiçbir şey anlatamıyorum.

Çılgına çeviriyor yine de beni bütün bunlar, bu ışıktaki.

“Ve görüyorsun güneşin ışığını” –

eskilerin dediği gibi. Bu deyişi çözümleyip, en gizli aşka doğru gidebilirdim. Ama insanın söylemek istediğini dile getirebilmesi için, bir başka dil yaratması ve yıllar, yıllar boyu sevdiği, yitirdiği, bir daha asla bulamayacağı her şeyle bu dili beslemesi gerekir.

Şimdilik –

Yaralı galerilerde, arkamızdan bir adam geldi bir süre. Dikkat çekecek ölçüde ciddi ve çekingendi. Bana eşlik eden arkadaş, “Sağır-dilsizdir,” dedi, “ama bütün Avrupa dillerini bilir, hiyeroglifleri bile okuyabilir.” Şimdilik onun gibiyim ben de: diller biliyorum, az çok hiyeroglif okumayı da bilirim. Ama bir sağır-dilsizim ben. Kolay değil, bu fahişeler, bu tekeler arasında.

Bir galeride, “Kavafişçe” izlenimler:

Bir portreler dizisi (heykel): bir sofist, dazlak, sakallı. Bir bildik sofist, “Suriye’ye giden”; ya da bir başkası, İskenderiyeli bir pamuk taciri; tarih, diyelim, geçen yüzyılın ortasından az sonra. Büyük bir kolonide, ileri gelen bir Yunanlıyla bir

Khithon: eski Yunanistan’da kadınların ve erkeklerin giydiği bir tür harmaniye.

Rothschild arasında geçen bir şey: Odessa, Marsilya, Mısır. İskenderiye baroğu. Antinous'un büstü: "Rüya gibi gözler, rüya gibi dudaklar;" aynı zamanda hayal edilemeyecek kadar ölü, bir madalyondaki ölünün saçları gibi.

Birkaç gün önce Leroa dedi ki: "Gerçekten, şanssız biriyim ben. Sanırım, France Libre'de çıkan filanca bir yazı, 'Kavafis Helenizmin Binbir Gecesi'ni yarattı,' cümlemi övüyor. Bir kere, bu cümle benim değil, senin. Yazdığım önsözü kendisine okurken, A. Gide, 'Sonra yolculuk dikey biçimde sürdü. . .' cümlesini duyunca: 'Ah! ça, vraiment c'est une trouvaille,*' demişti. Bu da benim değil, senin sözün. Kesinlikle, şanssız biriyim ben." "Bu tür şeylerde mülkiyet sahibi olmaya kalkışmam hiçbir zaman," diye karşılık verdim ona. "Her neyse, bu sözler senin yazdığın metinde, benim metinde olduklarından başka anlama gelirler."

İncelik olsun diye söylememiştim bu sözleri; içtenliği beni etkilemişti. Bozulmamıştım. Tersine, hoşuma gitmişti söyledikleri. Yalnızca bu cümlelerin sevilmiş olmasından değil (kendisine okuduğum günlüğümden ya da konuşmalarımızdan alınmıştı bu sözler, başkaları gibi), ben daha tanınmamış biriyken sevilmiş olmasından.

6 HAZİRAN PERŞEMBE

Ne olur bu alev sönerse? Boş gövde.

Dikenler ortasında uyandım . . .

Ve şu adsız denizkızı, bacakları gibi sarabildiği kollarıyla, böylesine doğal, böylesine direngen kucaklıyor. Tıpkı bir heykel-tıraşın çamura batırması gibi ellerini, doğum sancıları içinde.

"Ah, ama bu sahiden bir buluş!" - ç.n.

Bütün bu geçen günler, bir argınlık, bir hastalık hali. Sırtta ağrılar, dert, sessizlik. İşte yeniden, o kadar dokunmak istediğin dağlarıyla, o yılankavi, kadınsı insan gövdesi, denizden çıktıktan sonra, güneş yakarken seni.

Çok az kişinin anlayabildiği, bir kanlı dram oynanıyor burada, ışık ile deniz arasında, her yanda. Hazcılık değil bu; sözelimi, mahpusların yanıp tutuştukları kadının aşırı ısrarcı kokusundan ya da uçucu arzudan çok daha derin bir şey. Attike yazının kül rengi ve altın örgüsünün arkasında korkunç bir siyah'ın var olduğunu algılayabilen herkes için apaçık olan, çok daha derinlerde, çok daha organik (gövde ve ruh) kanlı bir dram bu; hepimiz oyuncaklarıyız bu siyahın. Atreidlerin ya da Labdakidlerin evlerini anlatan öyküler ne hissettiğimi anlatıyor, bir bakıma. Şu kuşatılmış dünyanın en doruktaki şiirsel imgesi olan Attike trajedisi, küçücük bir umutla, dibe batmaktan kurtarılmayı bekleyerek, bu daracık, altından kara şeridinde soluk almaya, yaşamaya çalışıyor, bu arada. Onun insanlığını yaratan bu, işte.

Ama görünmez kırlar
kapıp götürdü onu
görünmez bir ölüme

(Oidipus Kolonos'ta, II. 1681-1682)

Oresteia'da benzer bir kanlı dram yeryüzünün derinliklerinde sona erer. Ve bu halk masalının ölmeyen ülkesinde insanlar ölmez, kaybolurlar. Bu son, ölüm duygusu değil; cehennem bilgisidir.

Gece, geç vakit. Bir dizeyi bitirmek, bir kayayı kaldırmaktan zor.

24 HAZİRAN PAZARTESİ

Durduk yerde, St. John Perse'in Anabasis'ini okuyorum yeniden, Eliot'ın çevirisinden (Londra, 1930). Şu dizeler çekiyor dikkatimi:

Yarın şölenler, patırtılar, caddeler
tohum kılıflı ağaçların dikildiği, ve tan vakti çöpçüler (. . .)
liman başkanı seçimleri, varoşlarda
titreyen sesler (. . .)*

Auden'in "İspanya"sım düşünüyorum:

Yarın tören saatinde – koro şefiyle müzikçi,
kubbe altında güzelim gürlemesi koronun,
yarın teriyer yetiştirme üzerine karşılıklı tavsiyeler
ateşli başkan seçimi
ellerin apansız ormanıyla .

26 HAZİRAN ÇARŞAMBA

Dün, öğleden sonra Akıl Üzerine Mengzi'yi okudum. Richards her zaman ilgilendirmiştir beni:

Kral Sun bir gün, bir kutsama töreninde kurban edilmek üzere getirilmiş bir öküz gördü. Hayvan çok korkmuştu. Kral Sun hayvanın korkmasına dayanamadı ve onun yerine bir koyun getirilmesini buyurdu (sayfa 67). Koyunu görmediği için, onun öldürülmesine aldırmadı. Bunun ikiyüzlülük olup olmadığından kesinlikle emin değilim.

* St. J. Perse, Anabasis, çev. T.S. Eliot (Londra, Faber and Faber, 1930) s. 35-37.

** W.H. Auden, "Spain, 1937", Collected Shorter Poems (Londra, Faber and Faber, 1937, New York Random House, Inc), s. 11.

74. sayfada şu sözler çekti ilgimi:

“Arzuların yönlendirilmesinde güçten çok, hüner; zorbalıktan çok, inandırmadır onun öğüdü. Onun yüceliğine meydan okuyabilecek nitelikte olan; kendi içindeki bölüntülere ve kendine karşı tutumu, Musevilerin dinsel ilkelerinin Batı’ya kazandırdıklarıyla kıyaslanacak olursa, büyük farklılık gösterir. Ona göre, irade hükümdardır ve Konfüçyüsçü anlamda ideal hükümdar, her zaman rıza yoluyla, yönetilenlerin çıkarlarına özen göstererek, iyilikseverlikle yöneten kişidir. Yönettiklerine karşı silaha sarılmak, görevlerini yapmayan ve tahttan indirilmeyi hak eden, kötü hükümdarın özelliğidir. Mengzi bu kavramı iradeye uygularken, aynen bırakır. Hatta, sorunu böyle ortaya koyarak, tersine çevirmek de olasıdır. Demek ki Konfüçyüsçü hükümdar kavramı, başka bir şeyden çok, Çinlilerin Benlik’e değgin, ahlaki tutumlarından türer. Çin düşüncesinde Tin ile Gövde, irade ile arzu arasında, resmi olarak kabul görmüş bir savaş yoktur.”*

Zen tavrını düşünüyorum.

29 HAZİRAN CUMARTESİ

Gözümde tütüyor kırlar, bir tek ağaç bile.

1 TEMMUZ PAZARTESİ

Atina saatiyle 00:01’de Bikini Adası’na atom bombası atıldı. Bombanın adı “Gilda” (gazeteler).

* I.A. Richards Akıl Üzerine Mengzi (Londra, 1932) s. 74-75.

12 TEMMUZ CUMA

Yan Tutma

Gövdeyi değil, damarları
gören gözlerle,
ete değil, sinirlere
dokunan damarlarla,
dudaklarla değil, dişlerle
karşılaşan sinirlerle,
karnı ısırın dişlerle;
spermi değil
dehşeti alan karınla,
dehşet ki kabartır memeleri
ve dilenciler emer onları;
dingin, güzel ve sevecen,
bekledi kız ertesi günü
gelecek ayı, gelecek yılı,
aramızda hepimizin
kendinden geçmiş.

15 TEMMUZ PAZARTESİ

Sabahleyin giyinirken, laterna sesleri geldi sokaktan. “Panathenaia 1912-1913”ün yürüyüş şarkıları, Balkan Savaşları’nın ezgileri. Günümüz Yunanistan’ında her yanı saran mezar yağmalama belirtileri. Her şeyi kazıp çıkarıyorlar: insanları, düşünceleri, duyguları, müziği.

3 AĞUSTOS CUMA

Dün sabah Bakanlık’ta: hastaneye yayılmış ilaç kokuları geliyordu sanki burnuma. Yoğun bir duyum beni burun deliklerimden yakalayan; sanki, az görülür nevrotiklerin sığına-

ğındayım. Sözleri, sürekli kusur bulmaları; öfkeleri, tepkileri – hepsi bomboş. Bir dosta, benzer şeyler söylüyordum ki şu karşılığı aldım: “Bütün Yunanistan böyle.” Bugün, uyanırken, bütün bunlar geldi yine aklıma, dışarıda laternalar “Panathenaia 1912-1913”ün bitip tükenmez şarkılarını çalarken. Zavallı Yunanistan. Ciddi ciddi düşünmeye başlıyorum –ve bu düşünce dehşetli can sıkıcı– iki savaş arasındaki yıllarda, Helenizmin Yunan toprağına benzeri görülmemiş biçimde yığılmasından sonra yalnızca yeni bir diaspora olasılığı Yunanlıların herhangi bir şeyin üstesinden gelmesini sağlayabilirdi. Bütün, açık seçik görülüyor: açlıktan ölen, perişan insanların psikolojik belirtileri çıplak bir salın üstünde, başboş dolaşiyor. Birbirlerini yemeye çalışıyorlar: “Medusanın Sal”ı.

6 AĞUSTOS SALI

Sıcakta günler birbirine benziyor; kayıtsız. Zihin çalışmıyor; insan tümüyle ölümcül bir hale giriyor. Yalnızca, alışkanlıklarıyla davranıyor.

Bugünlerde yeniden göz gezdiriyorum Çorak Ülke üzerinde. Birkaç düzeltme yaptım, üçü önemliydi. Kavafis ve Eliot üzerine bir konuşma tasarlamaya başladım.

Tourmer kimi şiirlerimi çevirirken yardım istiyor benden. Dayanılır gibi değil. Buna benzer bir çalışma yapmış, dostların yardımıyla genç Valaoritis ile Bernard Spenser’in çevirilerini düzeltmiştim. Beni bundan çok sıkacak, az şey vardır.

Kimse anlayamayacak bu savaşın bana neye mal olduğunu. “Kurtuluş”um nasıl da zor görünüyor şimdi.

Bugün Kifissia’da, Sikelianoslarda. Bizi akşam yemeğine alıkoydular. Birdenbire, Angelos, masaya yemek geldiği zaman,

havaya fırlayıp: “Açlıktan titriyorum, daha fazla dayanamayacağım,” dedi.

Bana sır verircesine, Kazancakis’in Londra’dan gönderdiği mektupta, Nobel Komitesi’ne ödülü ikisi arasında paylaşmasını önereceğini yazdığını söyledi. Garip insanlar.

11 AĞUSTOS PAZAR, POROS, GALİNİ

Geçen cuma, kopabildim sonunda Atina’dan, Sophades çıkartma gemisiyle. Yolculuk yavaş, sıcak müthiş, ama ben gidiyorum ya, ne umurum. 1940 Kutsal Hafta’sından beri ilk kez buradayım; altı yıldır ilk kez Yunanistan’da taşraya çıkıyorum; bir dönüm noktası. Geriye dönüp, her şeyi bir araya koyuyorum. Ne yapacağım referandumdan sonra? Karmakarışık bir bilinmezlik; bir başka dönüm noktası hayatımda. Böyle durumlarda taptaze bir güçle kolları sıvamak gerekir, sorun burada. Ne yazık ki, son yedi sekiz yılın tükenmişliği, sonunda, su yüzüne çıkıyor.

Bu yolculuk, Yunanistan’a dönüş gibi.

13 AĞUSTOS SALI

Sayınca, bir cimri gibi sayıyorum günleri. Atina’yı düşünmek bir karabasan, gürültülü bir karabasan.

Benim yerim değil Poros. “Yaşadığım” bir iki Yunan taşrasından biri olsa da, kesinlikle benim yerim değil. On yıl önce Aegina’dan rastlantıyla geldiğimde, bir fahişenin yatak odası demiştim buraya. Venedik’ten bir şeyler var burada –kanal, evlere kayıkla gidip gelmeler, lüks, bitkinlik, duyusal ayartıcılar (limon korusu vs.)–, uluslararası grupların ünlü âşıkları için bir yer. Yığınla çekici özelliği, şehvetperestliğin çukur tu-

zakları, tepedeki ay ve Denizcilik Eğitim Kampı'ndan gün bo-
yu gelen cırtlak müzik eşliğinde, bir tür kuşatılmış boşluk var
burada. Dün gece, yatmaya giderken, bir an odamın balko-
nunda durup karşıdaki dağların doruklarına baktım. O ya-
bancı dostu hatırladım, “Bir çukurdur deniz benim için,” di-
yen. Hydra'nın uçurumlarına açılan kanal-geçidi düşündüm
ve birden rahatladım: ayrılmak zorunda kalsaydım, Atina'nın
berbat yaşamına dönmek olacaktı bu. Burada bile, iyi bir ça-
lışmayla geçen iki kış; bu dünyada –insanların değil; insan-
ları seviyorum–, bu engelleyici, kısır sürtüşmeler dünyasında
kendimi her zaman bir sürgün gibi hissetmemin dehşetinden
kurtarırdı beni.

Öğleden sonra 4:30 ve sıcak. Birkaç kova su dökündükten son-
ra, aşağıya, yemek salonuna indim. Yazarken, denizden gelen
Aglaope geçti mayosuyla, bir dansçı kadar çevik. “Uyuyama-
dım,” dedi. Teninde deniz damlaları.

Dün geç vakit, buraya geldiğimden beri ilk kez, akşam sekiz
sularında, sabah buradan ayrılan Marouli'yle kente, alışve-
riş yapmaya gittik. Limandaki koşuşmaya, yelkenlilere, rıh-
tımına bağlanmış büyük motorlara bakıp duran sanki ben de-
ğilmişim gibi eğlendim. Küçük bir teknenin yelkeninin tam or-
ta yerinde kötü yapılmış bir kız resmi vardı. Çirkin biri olan
gemici, resmi göstererek, “Benim nişanlım,” dedi – Elitis'in
malzemesi.* Taşbaskıları, resimleri, umulmadık malları, yo-
ğun atmosferleriyle dükkânlar ve bakkaliye. Bir berber dük-
kânının adı “Havva”ydı. İçerideki müşterilerden birinin,
tırış köpüğünden kalınlaşmış yüzünün tepesinde Âdem, Hav-
va, yılan, ağaç ve elmayı gösteren bir resim vardı – bütün ka-
nıtlar. Elinde usturasıyla, dikkatli, tıknaz berber; çarpıcı bir
biçimde, taşbaskıdaki Âdem'e benziyordu.

Ne kadar pas kazımalıyım kendimden?

* Şair Odysseus Elitis.

14 AĞUSTOS ÇARŞAMBA

Poros kayalığının tepesindeki köy saati bir tür çan kulesi. Saat Galini'den dürbünle görülebiliyor. Evler zaman zaman beyaz mine renginde parılıyor – şu ışık.

Dün fenere doğru yürüdük. Bütün yolu yürümeden, Rus deniz istasyonunun biraz ötesinde durduk. Kampların içinden geçtik, yer yer bir çam ağacının altında, otele benzeyen bir tesis göze çarpıyor: ıslıl ıslıl bir somya, bir lavabo, havlu asılmış bir iskemle – Tonio'nun dediği gibi odamın duvarları yıkıldı ve ben bahçede yaşadım. “Deniz istasyonu ile kumsal arasına dikenli bir tel çekilmiş. Kim sahip çıkar buna? Biraz ileride, bir tepenin üstünde bir kulübe. Köpek kudurmuş. Yaşlı bir kadın bağılıyor, “İçeriye gir, seni şeytan!” Kulübenin aşığı yanında bir karpuz tarlası. “Güzel bir karpuz tarlanız var madam,” dedik. “Yukarıdan suyu saldığında daha iyi olacak,” diye karşılık verdi dağı gösterip; sanki onundu bütün bölge. Bir köpek edininip bir yere kulübe çıkan herkes bir toprak ağası olabiliyor burada galiba.

Öğleden sonra. Günler geçiyor, günler geçiyor. Touti, önümde, masanın üzerine serilmiş.

Sabahleyin denizde. Kötü yaraların birdenbire açılan bandajları gibi, gazeteler arkadan. Sabah denizde yüzen kişi, şimdi nasıl gazete okuyan kişi olabiliyor? Bunu kesinlikle anlayamıyorum.

16 AĞUSTOS CUMA

Yarın ayrılıyoruz. Ay, önceki günden beri küçülüyor. Her gece heceleyerek söktüğüm ışıklarıyla Poros lagünü geçen her gün daha da derine batıyor sanki. Kuşatılmış haliyle Poros, yine de ne kadar az şey gereksediğimi hatırlatıyor bana; görüşümü

engelleyen şeyleri dağıtmam gerektiğini. Burada, önümde, bana ait olanlar yeterli: kumsalda, denizin sürüklediği bir odun parçası, eğitim kampından gelen cayırtı, kentin bakkal dükânlarındaki taşbaskılar, boş yüzler, istediklerimi yazmak için bana yeter. Artık pek inanmıyorum geniş ufuklara.

Göz kamaştırıcı bir sürekalım: kent dışına çıkar çıkmaz, çocukluğun alışkanlıkları baş gösteriyor. Bir kayıkçının sohbetinde, bir balıkçının el kol hareketlerinde bir sürü bakanda, profesörde ya da entelektüelde çok az hissettiğim bir özgürlük var. Onlar bugün bile bir tören dünyasının üyeleri. Ama öbürleri . . .

Galini’de, her şeyden, geçen yüzyılın sönmüş, son çeyrek İngiliz romantizminin kokusu yayılıyor. Kitaplıktaki kitapların çoğu, unutulmuş İngiliz yazarlarınca yazılmış. 1876’da Cenevre’den satın alınan Müzik Kutusu; sevimli, kakmalı ağaç, pirinç silindir (ince çivili), küçük çanlar, yedi ya da sekiz ezgi – “Küstümotu”, “Manastırın Çanları”, “Faust”, “Traviata”, “Madam Angot’nun Kızı” vs. kapağa çivilenmiş bir kontrplakla kaligrafiyle yazılmış, Britanya krallarının tacı çizilmiş – “Tanrı ve benim hakkım”–, altında, “Vals, hiçbir şey benim ruhumu değiştiremez.” Bu kutu, yedi sekiz parçasıyla zamanı günümüze kadar, yetmiş yıldır kımıldanmadan durduran küçük bir sandık. “Kapaksız Şişe” günümüzün sersemliğinin bir ölçütü.

Bu sabah bir kayığa atlayıp yüzmek için Daskaleio’ya gittik. Minik adayla kumsal arasında batık Ardıç Kuşu duruyordu. Bir tek, bacası deniz yüzeyinin az yukarısında kalmış. “Almanlar ele geçirmesin diye batırdılar onu,” dediler bana. Aşağıya baktık. Hafiften kıpırdanan deniz ve dans eden gün ışığı, kırık direkleriyle açık seçik görülebilen bu küçük gemiyi bir bayrak ya da zihinde bulanık bir görüntü gibi sallıyordu. “Gemi battıktan sonra, karaborsacılar çırılçıplak soydular onu,” dedi kayıkçı.

AĞUSTOS

Ulusal Halk Bahçesi'nde: ağustosböcekleri, İskele'deki gibi. Kapodistrias Burnu, Valaoritis Burnu.

2 EKİM ÇARŞAMBA

Poros'a gitmek üzere, Pire limanından ayrıldık; pruvası dibe saplanmış, pervanesi havada, demir bir zambak gibi duran bir gemi. Yaşam bilgisiyle ölüm bilgisi arasında dalganın üstündeki tüyden başka şey değilim belki ben.

... ama küreklere! Gemi ıslık çalıyor –Πόρος, πόρος, ἄπορος*

5 EKİM CUMARTESİ, POROS, GALİNİ

Geçen çarşamba geldim buraya, hayatımın devlet hizmetinde geçen uzun dönemi artık bir sona dayandığında – Anskhlos döneminden başlayarak sekiz dokuz yıl. Bakanlık iki ay dinlenme izni verdi bana, '37 yazından bu yana ilk iznim. Bu süreyi burada ya da beni nerede rahatsız etmeyeceklerse, orada geçirmeyi düşünüyorum. Düşünebilmek istiyorum.

Süngüsü düşmüş, huysuz biriydim yola çıktığımda. Böyle bir şeyin başıma geldiğini hatırlamıyorum. Daha önce her taşraya çıkışımda gemiye adım atar atmaz bütün şehirli pullarım bir bir dökülürdü üzerimden, özgür duyardım kendimi. Ama şimdi taşraya çıkmıyorum; uzun, çok karanlık bir yolculuğa çıkıyorum, ülkem derinden yaraladı beni. O günlerde bu deftere dönebilecek bir ruh halinde değildim. Bütün rüyalarım (uykudakiler) kamusal yaşamımın yeniden yasalaşması; monologlarım (bugün öğle üzeri manastıra giden yolda uzun uzun

* Poros, geçit, çıkmaz yol.

yürüdüm) aynı türden şeylerle dolu. Atmam gereken çok kir taşıyorum içimde.

Şimdi karşısında tetikte durmam gereken gerçek, hayatımın ölçülüp biçilmiş olması. Gençliğinde planlar yapan birinin, ne-redeyse sınırsız görebildiği ufuklarım yok artık.

7 EKİM PAZARTESİ

Bir şiir için notlar (Mayıs-Haziran)

Kirpikleri kıvrık, incecikten gülen kız,
trajik dinginlikte kuşatılmış derinden –

Şarkı söylesem bile iskeletler,
yağı yakan ruhlar arasında,
Türk istilasından geriye kalmış
bir manastırın ıssız avlusunda yapayalnız,
bakarken olgunlaşan, kıpırtısız çanlara –

Kalemimle çizdim gizli yatağı,
ve yaladı dört yanda böğürtlen alevleri elleri
gölgeleri yılanların dolandı esmer bellere
ve yüzdü karnın gölünde kırmızı bir yılanbalığı –

Gece olur ay ışığında
eğilir heykeller kamışlar gibi,
yumuşak meyveler, tazılar arasında
incecik bir zakkuma dönüşür ateş –

Ve kayıkların cıvadrasından
dalan delikanlılar, hâlâ dönüp duran kirmenler,
yıllara batan çıplak gövdeler,
dişlerinin arasında bir sikke,
yine yüzüp dururlar suyun altında,

yumuşacık gülümseyişler ve ışık
dikerken altın dikişleriyle
yelkenleri, ıslak ağacı, denizin renklerini;
şimdi bile görüyorsun onları giderken yanlamasına
çakıl taşlarına doğru derinliklerin, beyaz lekythoi'ye.
Yakınma: geçmişten söz etmiyorum,
'keşke böyle olmasaydı'lardan;
aşktan söz ediyorum
senin ve benim aşkımdan –

Ve sen, bıçakları almak için oyun alanını terk eden,
sen ki, vurduydun oklarınla yiğit maraton oyuncusunu
kanında boğularak oyunu bitiren;
gözlerinde çocukluktan görüntüler,
ay gibi boşalan dünya
solup giden bahçeler –

Yıkımın daha yeni geçtiği bir dağ doruğunda
dans eden maskeli arkadaşlar,
renkli şeritlerle oynayarak
oyuncak at dansını yapıyorlar, bak onlara –

Ve yaprakları delen güneş
altın pullar fırlatıyor yeryüzüne
yanıtlarken önerilerimizi birer birer –

Rüzgârın soluğuyla Dorik bir harmaniye
nasıl kıvrılır, dalgacıklar yaparsa
karında, kalçalarda, göğüste
koşup giderse arzu
bir yılanbalığı gibi kırıışıklar arasında –

Nasıl, kırış kırış yüzleri ihtiyar adamların
maskeler gibi düşerse açık çukurlara –

Kollarında kuş yuvaları, kırlangıçlarla
geri döndüğü zaman ilkbahar,
kırpık kırpık, derinden kuşatılmış, o büyük sarılış –

Aşk, sakın meskeni insanın.

(Mengzi, 17)

Basamakları çıkanlar
ve merdivenden düşenler –

Bir üzüm yedi kralın kartalı, bir üzüm daha
ve batırdı pençelerini kısır karına
gördüm bulutların arasından boşalan alevi
yiterken kıyıda, kanla lekeli dalgada.

Antares: kiraz-kırmızı köpek dişi Aphrodite'nin.

Yaz mevsimi meyve satın alan kadınlar
Anadolu limanlarında, İzmir'de, Yafa'da, Siracusa'da,
öğleden sonra kepenkler gibi kapanan kentler, soğuk
kentler;

Kapalı evlerde müzik sesleri,
kıyıda gemiciler ve kervanlı kralları Anadolu'nun –

Tanrım, kaldır bu sisi gözlerimizin önünden; kurşundur o.
Kaldır şu ağı sinirlerden, arzudan yapılma,
kurut derin ırmağını susuzluğun,
görelim ve geçelim.
Bebekler gibidir ellerimiz
bahçede, annelerinin kollarında,
altın püsküllerini güneşin
okşamak için avuçlarını açan –

Boş denizler, boş gemiler, zayıf başlar
büyük örümceğin ağma yakalanmış ruhlar –

Ve gün doğarken bir ses işittin uluyan.

“Hatırla, Baba, öldürüldüğün hamamı!”*

Yalnız, kovanında değil hazineyle dolu mezarların,
burada da ara, devamlı sinemaların çevresinde,
gecenin yuttuğu şehir bahçesinde,
Syntagma’da Meçhul Asker önünde.

Kaç sessiz an bir yaşam eder?

“Hatırla, Baba, öldürüldüğün hamamı!”

Yalnız, kan sulayacak yaşamı ve bülbül,
kilitli kafesler ardında şakırken arzusunu
yepyeni sürülerle yarın oynamaya gelecek çocuklar için –

Yitirdi biçimini aşk, nasıl birden, hep birlikte susarsa
ağustosböcekleri

Denizin caddelerinde sonsuz kahkaha dalgaları.

(Dalgın biri, kavisli caddelerdeki
tüm geçitlerin ölüme mahkûm ettiği.)

Eskiden kalma küçük yelpazeler
ya da aktörlerin giysilerinin üzerindeki renkler,
hayal meyal hatırlanan, ara sıra ışıyan –

Yerle bir ettiğim tasvirlerin önünden geçiyorum;
büyük tasvir kırıcılar –

(Bir ip merdiven gibi tırmanmak sözcüklere, şiir kendi halin-
de ilerleyip kendini tamamlamalı. Bu, o kadar kolay değil; ya-
vaş, çok yavaş.)

8 EKİM SALI SABAHİ

Geçen cumartesi, öğle üzerinden bu yana Kavafis üzerine çalışıyorum. Geçmişte ve yakın zamanda şair üzerine yazılmış yazıları okuyorum. Sıkıyor bu yazılar beni. Hepsinde çok fazla “edebiyat”, çok fazla abartma var; pek az yazıdaki gözlemler dikkate değer. Daha, Kavafis’in havasına girip girmediğimi bilmiyorum. Derkenarda bir düşünce: çalışma alışkanlığıma dönmeye çalışıyorum.

Her sabah İlyada’dan yüz dize okuyacağım; bu sabah başladım.

Dünle bugün olağanüstüydü; benim için fazla; şaşkına döndüm; müthiş yitik hissediyorum kendimi. Yıkık bir evdeymişçesine, çok şeyi düzene koymam gerek. Bilmiyorum, yeniden yapabilecek miyim bu evi?

Yüzdükten sonra: kurutma kâğıdının mürekkebi çekmesi gibi çekiyor beni ışık; kişiliğimi çekiyor.

Taşlardır günler. Çakmaktaşları,
rastlantıyla birbirlerini bulan, iki üç kıvılcım çıkarıp;
harman yeri taşları, nalların çarptığı, nice insanı ezen,
su çakılları, kısa ömürlü halkalarıyla,
kıyı boyunda çok renkli çakılcıklar,
Ya da lekythoi, yolcuyu yolundan eden mezar taşları,
ya da atlı kabartmalar, uzak denizlere açılan
ya da Marsyas ya da Priapos, fallus taşıyıcılar.
Taşlardır günler, birbirlerinin üzerinde ufalanan.

9 EKİM ÇARŞAMBA

Poros’un şu limonluk atmosferi. Daha iyi bir hava gerek bana. Başka seçimim yok: sorun, beni koruyacak dört duvar bul-

mak. Hep yitiktir ama şimdi anlıyorum bu koşulları, çalışmaya yeniden dönünce; şaşırtmıyorlar beni. Ne de kurtarabiliyorum kendimi geçen zamanın yarattığı kaygıdan – kötü bir alışkanlık.

Not alarak okuyorum Kavafis'i. Bilmiyorum, hiç bilmiyorum, Pretoria'da başladığım çalışmaları bitirmem mümkün mü şimdi; sürdürdüğüm hayat biçimi yüzünden, bir kenara konmuş, niceleri gibi.

Bugün Matthew Arnold'ı okuyorum (okuduğum ilk denemesi): “Şiirde Konu Seçimi.” Şu satırlar dikkatimi çekti: “Dramın temeli olan o müthiş, eski, mitolojik öykü, tiyatroya girmeden önce, izleyicinin kafasında çıplak çizgilerden bir iz bıraktı; uzun ve karanlık bir düşler silsilesinin bitiminde, bulanık bir biçimde görülebilen, bir heykel dizisi olarak kaldı bellekte . . .” (İngiliz Eleştirel Denemeleri, XIX. yüzyıl, The World's Classic, Oxford.)

Eliot'a önsözümde şöyle dedim: “Mitin ortak bir duygu olduğu zamanlarda şairin emrine amade, canlı bir ortam vardı. Kendisinin özgürce davranabileceği, çevresindeki insanlara yakınlaşabileceği, kendini ifade edebileceği, hazır bir duygusal atmosferdi bu.”* Kimi zaman bu tür rastlantılar eğlendiriyor beni; yine de, vs.

Hep, zaman acısı.

Ağaçların altında demir attık. Dev okaliptüsler; kırmızı, beyaz zakkumlar; çardakta üzümler, arılarca yarı yenmiş salkımlar; harareten sapsarı kesilmiş kadınlar bebeklerini taşıyor; bir sarnıcın köşesi: batan güneşi yansıtan eski bir aynanın rengi –

* T.S. Eliot, *Çorak Ülke ve Öbür Şiirler*, giriş, notlar ve çeviri: Yorgo Sefiris (Atina, 1949).

Güne başlarken Eliot'ın Dört Kuvartet'ini okudum. (Gerçek-
te, bu şiirlerle karşılaştırıldığında, Kavafis'in şiiri Mısırlı gö-
rünüyor. Mısır kıyılarını ilk gördüğümde, Port Said limanının-
da beni etkileyen fiziksel coğrafyanın görüntüsünden söz edi-
yorum. Bu şiirleri ilk kez okuyorum sanki; ilk kez bu tempo-
nun etkisini hissettim (Beethoven'ın On Beşinci Kuvartet'i, çok
daha özgül olarak "Canzona di Ringraziamento" gibi) Ve ay-
rıca: temaları Zaman; özünde zamanın müziğin öznesi olma-
sı gibi tıpkı. Aşağıdaki dizeleri 1935'te okumuş olsaydım, Des-
tansı Öykü'nün başına epigraf olarak koyardım:

Yaşlandıkça biz,
Daha yabancılaşıyor dünya, oluş daha karmaşıklıyor
Ölü olsun, canlı olsun. Öncesiz ve sonrasız,
Yoğun an değil ayrılan an,
Her an tutuşan bir ömür
Yalnız bir tek adamın ömrü değil
Dili çözölemeyen eski taşların.

("East Coker")*

Notlarım üzerine ilk çalışma haftası bitti. Buraya, önceki çar-
şamba akşamleyin gelmişim; perşembe ve cuma, yığılmış mal-
zemelerin ve mektupların düzenlenmesiyle geçti; sonra, çalış-
ma tümüyle yön değiştirdi. Küllükler bile boşaltılmadan, yıl-
lar önce alelacele terk edilmiş bir eve yeniden girme duygu-
su; o küf kokulu hava ele geçiriyor insanı, boş geçmiş zama-
nın ağır duyumuyla birlikte, burun deliklerinden; ağır, han-
tal kollarınız bacaklarınızla, dökülmüş hissediyorsunuz ken-
dinizi.

T.S. Eliot, The Complete Poems and Plays, 1909-1950 (New York, Har-
court Brace Jovanoviç, 1971, Londra, Faber and Faber) s. 129 içinde yer alan
"Four Quartets"ten.

Dün ve bugün hava bulutluydu. Önceki gün yağmur yağdı: bir sağanak. Sonsuz yumuşaklığıyla kış yaklaşıyor. Dışarıdaki “güzellik” dur durak bilmeden, araya giriyor: pencereden dışarıya bir bakış, güz çamlarının kokusu; rüzgârın gürleyişi. Sanırım başlamak gerek çalışmaya, gün boyu bile, kepenkler kapalı, elektrik ışığında.

Güneşi göremeyeceğin güneş ülkeleri,
insanı göremeyeceğin insan ülkeleri –

13 EKİM PAZAR

Yıllardan beri ilk kez, yüreğimi sevinçle dolduran bir rüyadan uyandım. Düşünüyorum da, 1940 yazından bu yana bütün rüyalarım karabasandan başka bir şey değilmiş.

Yabancı bir kentte, Paris’te ya da Londra’dayım. Akşam. Durup, bir tütün satıcısıyla çene çalıyorum. Beyaz bir ışıkla aydınlanmış dükkân. Sanki, yanımda bir arkadaş var da, ona bir oda bulmaya çalışıyorum. Tütüncü Yunanlı bir “göçmen”; cana yakın, neşeli biri. Aradığım odayla ilgili, yararlı bir bilgi vermesi olanaksız. “En azından,” diyorum ona, “kimse yok mu bana saatliğine oda kiralayacak?” “Eğer saatliğineyse,” diyor, “ben . . .” Gülüşerek ayrılıyoruz. Geniş kaldırım boyunca yürüyorum. Amerikalı işçilerin ya da askerlerin kullandığı bir araba görüyorum. Yanımdaki arkadaşın yüzünü ayırt etmem olanaksız. Sanki boştaymışlar gibi, arabanın tekerlerinin çok hızlı dönmesi bizi şaşırtıyor. “Yeni Ford olmalı,” diye düşünüyorum. Duran arabanın önünde bir otobüs var – Kifissia’ya gidenlerden, ama sarı renkli olanlardan değil. Otobüs hareket etmiyor. Amerikalılar arabadan dışarıya çıkıyorlar, bir tartışmadır başlıyor, kavgaya çıktı çıkacak. Çevrelerini ahali sarıyor. Tartışma doruğundayken, kalabalığın önünde bir tramvay duruyor. Cadde Atina’da değil, bana Paris’teki Malesherbes Bulvarı’nı hatırlatıyor. Elinde pirinçten bir ma-

nivela bulunan vatman tramvaydan iniyor, çok kararlı. Kalabalığı dağıtmak için manivelayı kullanıyor. Amerikalılar, otobüs şoförü ve vatman, kalabalığı yarararak, gotik üslupla yapılmış bir eve doğru ilerliyorlar. İçeri giriyorlar. Birden, hepsini evin cephesindeki gotik balkonlarda sıralara oturmuş buluyorum. Böyleyken, aralarındaki sorunu çok sakince konuşuyorlar. İçinde bulunduğum kalabalık, aşağıdan onlara bakıp duruyor. (Geçenlerde evimizin balkonuna çıktığımda, başımın döndüğünü; Maró'ya, beni tutmasını söylediğimi hatırlıyorum. Bunun ardından şöyle diyorum: "Şunlara bir bak; ben balkona çıkınca başım döndü, onlar bir şey yokmuş gibi konuşup duruyor orada.") Derken, anlaşmazlık çözülüyor, herkes aşağıya iniyor; kalabalık ve araçlar dağılıyor ve ben kendimi, Thames'te ya da Venedik'te, inanılmaz bir neşyle, sanki gemiye bineceklermiş gibi, suya doğru inen, soyтары giysileri giymiş oyuncular (yeşilli, kırmızılı, beyazlı) arasında, bir bankta oturuyor buluyorum. Yüreğimden tanımlanamaz bir iç rahatlığının yarattığı bir ürperti hissediyorum. "Sonunda, Shakespeare'in dünyasındayım!" derken uyanıyorum.

Nicedir, en iyi yıllarımda bile, böylesine kaygısız uyanmamıştım; normal uyanışlarım her zaman bir suçlunun uyanışları oldu.

Yağmur gün boyu serpiştirdi. Şu incecik yağmurun güzelliği. Kül renginden beyaza, kanal en yumuşak ayrıntıları yansıtıyor, eski bir ayna gibi. Bulutlar çevre dağların üstünde apışıp kalmışlar. Pencereden çamların taptaze kokuları geliyor.

Dün, Eliot dolayısıyla B.'yi düşündüm. Eylül'ün sonlarında, bir cuma akşamı rastlamıştım ona. Birlikte, Pire'de, Vasilinas'ta bir akşam yemeği yemiştik. Rex, Maurice Cardiff, Katsimbalis. B. inanılmaz bir çene makinesi. Avrupa'da kalmış birkaç Avrupalıdan biri. Gelenekten Avrupalı; bir Helenist. Sanki tanıyormuş gibi söz ediyor Avrupalı şairlerden, Paster-

nak'tan Lorca'ya kadar yaşadığı dönemin ünlülerine ilişkin bir sürü uydurma öykü biliyor. Vasilainas konuşmadan servis yapar, müşterisinin sabrını sınarken, B. bir saldırı halindeymişçesine masadakileri kışkırtıyor, havayı gerginleştiriyor. Çorak Ülke'den konuşuyoruz. “Bayan Porter ile kızı”yla ilgili olarak, “Kahire’de bir genelevdi; Anzakların yakıp yıktığı genelev (K. bunun öyküsünü kaç kez anlattıydı). Bayan Porter bu nam salmış genelevin mamasıydı. Eliot’ın kullandığı şarkının sözleri: ‘Ayaklarını sodalı suda yıkarlar,’ değil, çok daha kabadır,” diyor.

14 EKİM PAZARTESİ

Sabahleyin bir buçuk saat kadar kürek çektim. İki saat yürüdüm. Dönüşte, güneş yükselirken yüzdüm. Öğleden sonra uyudum. Ortaya çıktım. Şimdilik, böyle olmak çok güzel.

15 EKİM SALI

Kahvaltıdan sonra evin arkasındaki tepede yirmi dakika yürüdüm. Bu defterden sayfalar okudum. Şimdi, saat on. Theophilos’un doğa görüntüleri nasıl insan suretlerini özümlüyor- sa, burada da doğa görüntüsü insanı özümlüyor gerçekten. (Theophilos üzerine notlarıma bkz.)

Şu güz gecesinin şimşek ışıklarıyla fısıldayan rüzgâr
Uyuyan Bakire’nin dorukları sıkıştırılırken,
ateş kırmızısına dönmeye başlayan enser gibi, bellekte:
zehir içmeye mahkûm ediyorsan beni, teşekkürler sana;
senin adaletin benim adaletim olacak, gidebildiğim yerde –

Dün, ikindiye kadar hava güneşliydi. Sabah boyunca kıyıda oturdum. Suyu dalıp çıktım, İlyada’nın yirmi dördüncü kitabını okudum. Hava kararınca, gökyüzünü yıldızlar kapladı. Derken, John Craxton ile L. Freud çıkageldiler. Buraya geldiğimden beri söz ediyorlardı bu iki genç ressamdan. Ancak dün görüşebilmiştik. Dört aydan bu yana Poros’ta kalıyorlarmış. Koruyucuları Lady Norton. Craxton İngiliz; Freud, büyük Freud’un torunu. Yunanistan’ı seviyorlar, kendi ülkelerinde bulamadıklarını buluyorlar burada: ışık, değişik bir insan ilişkisi, diyorlar. Şu sıralarda köyde oynatılan Karagöz de eğlendiriyor onları. Hep birlikte Karagöz seyretmeye gittik. Tiyatro kapalıydı. Yardımcısının söylediğine göre, oyuncu Alekos “acil bir iş” için Atina’ya gitmiş; adamcağız bizi avutmak için, bir gemiye akın yapan Stukaların seslerini çıkarmaya çalıştı gitarıyla. Dönüşte şimşekler, gök gürültüleri, derken sağanak halinde bir yağmur başladı. Birbiri ardından patlayan ışıklar denizi aydınlatıyordu. Gece boyunca yağmur yağdı; sabahleyin Poros çok soğuk bir sisin içine gömüldü. Şimdi, saat 9:00’da hava düzeliyor gibi. Taptaze kokular.

Dün Akhilleus’un Priamos’a dediklerini okurken çok etkilendim. Şaşırtıcı: bu dize o kadar diri ve o kadar duyarlı ki, titreyen bir tel sanki. Bundan başka, Homeros’un başkalarını gebe bıraktığı yüksek sanatından, şiirinin uyumlu sesinden etkilendi. Bundan da öte, Homeros’ta her şey iç içe; bütün dünya organik “göbek bağları”ndan bir atkı; dünyevi, uhrevi âlem, hayvanlar, bitkiler, maddeler, insan yüreği, iyi, kötü, ölüm, yaşam-olgunlaşan, yok olan, yeniden çiçek açan. Tanrıların düzeneği doğaüstü hiçbir şeyi sergilemez, ex machina olan hiçbir şeyi; yalnızca, tutarlılığı elden bırakmaz, o kadar. 1931’de Odyseia’yı yeniden okuduğumda Skiathos’la ilgili benzer şeyler gözlemlemiştim.

“Neden uyandırırıyorsun uyuyan gözyaşını?” (Kallimakhos)*

“Ve çırılçıplak kesilmeye götürülüyor ayaklarından sürüklenerek.” (18.537, Solomos tarafından çevrilmiş)**

18 EKİM CUMA

Dün, öğle yemeğinden sonra odun kestim. Gövde daha kolay görüyor işlevini; hayvan daha gevşek; coşku yok. O kadar. Kafa boş, duygular oturmuş. Hiç de şiirin havasında değil. Ne önemi var ki; şimdilik, böyle olması daha iyi. Gidip geri dönmeyi gerektiğini unutmamalıyım. Kötü alışkanlıklarla seni yoldan çıkaran odaları kapat; son yıllarda yaşadığım oda boşlucuydu. Artık, düşündüğüm bir şey yok.

Sabahleyin Mina’yla köye. Saat’e kadar patikayı tırmandık. Cuma çamaşır günü, giysiler asılmış; altlarından geçiyoruz çamaşırların, ıslaklıklarını duyuyoruz yüzümüzde. Kayıkla geri döndük. Kürek çekmek, odun kesmek, yüzmek, bulutlar, gün ışığı. Hiçbir şey olmak istemiyorum bugün; yarın göreceğiz.

Kayıkla dönerken, bir yelkenlinin yanında durduk. Galini açıklarında demir attık. Önceki gün gelmişti bu tekne, Benakis’in batık yatı Aello’yu çıkarmak için. Günaydın dedikten sonra, dalgıç için yapılan hazırlıkları izledik. Bay Benakis’in gelip gelmediğini sorduk. “Yat artık Benakis’in değil,” diye karşılık verdiler, “tekneyi kızına verdi; o da bizim şirketle anlaştı. Tekneyi çıkarırsak, bize iki yüz İngiliz altını verecek.” Markoutsis dedikleri hava hortumunu takıyorlardı. Pruvanın altında, filika küpeşesinde, giysisini giymiş olan dalgıç küçük bir sandık üstünde oturuyordu. Dalgıçları genç ola-

* Kallimakhos, ed. Rudolph Pfeiffer (Oxford, 1949) 682. Parça, I. 447.

** Solomos, Poimata (Şiirler), ed. Linos Politis (Atina, 1948), I. 317.

rak düşlemişimdir hep; ama beyaz bıyıkları, giysinin piriñ yakalığının içinde kaybolan çenesiyle, bu dalgıç altmışından fazla gösteriyordu. Hiç konuşmadan, gözucuyla çalışanları izliyordu; bu arada, hava hortumunu ustalıkla takıyordu. Oturduğu tahtın üstünde, Poseidon'un kusursuz çağdaş bir örneğiydi, işler bittiğinde, bir gemici sigara verdi ona; sigarayı ağzına koyup yaktı. Bu sırada tek söz konuşulmadı. Öbür gemiciler markoutsı'yi kontrol ediyordu; sigara bitince, işleri de bitti. Dalgıç ayağa kalkıp, küçük merdivenden aşağıya indi; başlığının vidalarını sıktılar, derken mavi sular da gözden kayboldu. Yüzeye çıkan kabarcıklardan, derindeki hareketlerini izledik. Aşağıda fazla kalmadı; birkaç dakika sonra yukarıya çıkmıştı bile; gemiciler başlığının vidalarını gevşettiler. Hiç yorgun görünmüyordu; yüzü sanki bir kafenin dönen birinin yüzüydü. Sesini yükseltmeden, "S..kmişim kutsal haçınızı! Gidip yatı getirin, sonra yeniden yollayın beni aşağıya," dedi sertçe. Donakalmış gemicilerden çıt çıkmadı.

19 EKİM CUMARTESİ

Dün gece, geç vakit Marouli, Lia, Lintsi ve Markos geldiler küçük bir sandalla: Galini ailesi. Atina atmosferi: kaygılar, yiyecek bulma zorluğu, göç etme özelemleri. Bütün bunların karşısında, denizde sürüklenen bir denizanası gibi, askıda kalıyor insan. Çürük temeller. Ya da daha kötüsü.

21 EKİM PAZARTESİ

Marouli'yle yanındakiler bugün şafakla gittiler; Mina da gitti. Altı sularında, seslerle uyandım: "Güneş! Güneş!"

Gözlerimi açtım. Yatağımın başucunda, geçen gün odaya getirdiğim bir Aegina testisi vardı (sarı çamur üstüne, yeşil dal-

ların çevrelediği, kocaman açılmış bir gelincik); kepenklerden paralel gelen güneş ışınları, duvarda uzun, dar, gül rengi çizgiler yapıyordu. Eğitim Kampı'nın ötesindeki denize bakan penceremi açtım. Ufkun ikiye böldüğü güneşin dev diski, o zamana kadar görmediğim bir renkteydi: böğürtlen suyu rengi, biraz daha açığı. En küçük bir dalgacığın bile bulunmadığı deniz soluk almıyordu; çamların iğneleri, berrak derinliklerde duran denizkestanelerinin iğneleri kadar kıpırtısızdı. Ufukta siyah bir gemi çok yavaş yol alıyordu, tıpkı Karagöz perdesinde olduğu gibi, göz kamaştırıcı diskin altını çizip kayboldu. Sonra, tahta merdivenleri tıkırdatan ökçeler, valizler, sözcükler, parmaklar, hepsi gitti. (Bunları yazarken hâlâ sarhoşum, sarhoş olmanın tatsız duygusuyla; çok ender, güçlkle dayanabilirim sarhoş olmaya.)

Dışarıya, denize bakan verandaya çıktım; saat 8:30'du, güneş yükselmişti. Olanaksızdı ayırmak ışığı sessizlikten; sessizlikle ışığı dinginlikten. Ara sıra bir ses geliyordu kulağıma, uzak bir ses, belli belirsiz bir cıvıltı. Ama bütün bunlar, bir yerde, bir biçimde kuşatılmıştı, bir an duyulup unutulmuş yürek vuruşu gibi insanın. Yüzü yoktu denizin; ama karşısındaki tepeler toprağın yanı başında sona ermiyor, aşağıya doğru ilerliyor; çok uzaklarda, boşlukta yansımalarının gittikçe donuklaşan görüntüleriyle yeniden başlıyordu. Yaşamın bir başka yakası varmış duygusu veriyordu bu görüntü insana. (Güçlkle yazıyorum, genellemelerden kaçınarak, betimlenmeye betimlemeye çalışarak.) Algıladım deniz yüzeyini, gözlerden kürekleri; gün ışığı vurmuş bir pencere camı gibi kuru bir parıltıyla suya batarlarken; ve daha sonra, yeniden, evin aşağı yanında, fora edilmiş yelkenleri çırpınan bir tekne geçerken, bir iskambil kâğıdındaki resim gibi, kusursuz bir biçimde suda yansıyarak. Bu çerçevelenmiş görüntüde en hafif bir çatlak olduğu zaman insanı çıplak ve bir başına, sadaka dilenen, yarım yamalak sözler mırıldanan biri olarak bırakacak ve şu göz kamaştırıcı kusursuzluğu ortadan kaldı-

racak biçimde her şeyin ufkun ötesine saçılıp dökülmesi duygusu.

Odama, sersemlemiş, neredeyse düşsel biri olarak döndüm. Kaptım doğuya bakan kepenkleri, yalnızca kuzeyin loş ışığı içeriye girsin diye.

Dağların çizgileri, seslerin çizgileri.

Bir tanrının burun deliklerinden çıkan duman.

Ağaçtaki yaprak, yaprağın yalnız yaprak
olmadığını söyleyen.

Ve büyük bir evdesin işte bir sürü açık pencereyle,

Koşuyorsun odadan odaya, bilmeden

Hangisinden bakacaksın önce, çamlar gitmeden . . .

Geceleyin bir rüya. Çok yaşlı André Gide, ucuz bir barda, üzerinde devetüyünden bir palto. Ne idüğü belirsiz, uçuk gençlerden bir ikisi çevresini sarmış; dehşetli boşboğaz, el kol hareketleriyle konuşuyor. Kirli kırmızı ya da soluk kestane renkli, darmadağın saçlarının örttüğü tuhaf kafa yapıları şaşırtıyor beni. Gide'in dudaklarına ruj sürdüğü açıkça belli oluyor – buna özellikle dikkat ediyorum. Bilmiyorum neler konuştuk. Şu sözlerle bitirdim cümlemi: “. . . Il est d'ailleurs très provincial.” “Très certainement,” diye yanıtladı, bezgin bir sakinlikle, “nous devenons tous des provinciaux.”* Derken, kendimi Ulusal Tiyatro'da buldum. Maró bilet almaya gitti. Paramız yoktu ama balkondan bilet istedik. “Elli, elli daha, yüz drahmî,” dedim. “Harcayacak yüz drahmimiz yok; düşün, arabayla geldim geçen yıl buraya!” Kederli bir yürekle koridordan aşağıya iniyordum ki, beni tanıyan vestiyerci kadın, “Bu S.,” diye fısıldadı. Fısıltı çevremde ağızdan ağıza do-laştı. Geçerken, herkes yana çekiliyor, bana bakıyordu. Gururla balkona çıktım.

Üstelik pek taşralı.” “Muhakkak, hepimiz taşralı oluyoruz.”

Dün ve bugün şiirle uğraştım. Kavafis bekliyor. Şiir yazarken parmaklarımın acınacak bir biçimde katılaştığını hissediyorum. O kadar ayrı kalmışım dizelerden. Askerden terhis, toparlanma, derken savaş; bir tür “barış”la sona eren güç koşullar. Bütün yaşamını karmaşa içinde geçireceğini keşfediyor insan birdenbire. Sahip olduğun her şey bu; öğrenmelisin bununla yaşamayı.

Bu ışık, bu görünüm, bu günler beni ciddi ciddi tehdit etmeye başlıyor. Kepenkleri kapatarak çalışabiliyorum ancak. Güzellikten korumam gerek kendimi, bir İngilizin yağmurdan, bir Bedevinin hamsinden koruması gibi kendini. Beynimin boşaldığını, hafiflediğini hissediyorum; uzun gün içine çekiyor onu. Bugün anladım Homeros’un neden kör olduğunu; eğer görseydi, hiçbir şey yazamayacaktı. Sınırlı bir süre de olsa, bir kez gördü, bir daha göremedi. Ne yazık ki, Yunanistan’da görmek isterse, fotoğrafçılıkta olduğu gibi, diyaframı sürekli olarak kısmak zorunda kalır insan. Yoksa, rahmetli Giannopoulos gibi bir kurban olur çıkar. (Elbette, gözleriyle görebilen insanları unutmuyorum.)

Bu sabah Maró’yla liman bahçesine gittik. Yolun başında bir mezar taşı: “Bavyeralı doktor Rothlauff’a; insanseverliğinin kurbanı oldu, 1837’de veba salgınında, Kalavria Adası’nda. Bu taş meslektaşlarınca dikildi.”*

Bugünün Vima’sında Erasistratos’un yaptığı konuşmanın özetini okudum. Şu cümleyle bitiyor (gazetede tırnak içinde): “(şiir ya da şairler) Benliklerimizi Vandallar gibi içimizde kuşatan bizlerin, bu benliklerin boyun eğmeyeceğini bilmemiz gerektiği konusunda bir özgüven aşışlarlar bize.” Tanrı yardımcımız olsun!

* Kalavria: Poros’un eski adı.

24 EKİM PERŞEMBE (7:15)

Son œil ensorcelé découvre une Capoue
Partout où la chandelle illumine un taudis.*

Poros Capua, aklımın kandili. Şu büyümlü sözlerden kaçıp yazmaya vermeliyim kendimi; yoksa, Atina'nın çılgınlığına elim boş döneceğim. Çok iş var daha, alnımın teriyle yapmam gereken çok iş. İşte, dert burada. Zaman gerek bana. İşkence ediyorum kendime, yazma konusunda, ne kadar az yazıyorum diye.

9:00. Bir yerlerde çan çalıyor. Gökyüzü bulutlu bugün: Kut-sal Cuma havası. Ölüm, acı, bedbahtlık olmazsa olmaz bugün. Dokunsan ağlayacağım dedim; yalan değildi.

Eğer varsa çözüm, asla ne geçmişte, ne de durmakta – var git yoluna.

25 EKİM CUMA

Kendimi yorgun hissettiğim ilk gündü dün. Sabahtan beri güneybatı yeli. Rüzgâr zorla alıp götürüyor beni (dün ve bu sabah) İskele'ye. St. John Adası, incir ağacı (biçimini açık seçik görebiliyorum), her sürgününe adak bezleri bağlanmış. Duyarlıktan hasta düştüm neredeyse.

Niye şiir yazar insan? Şiiri yazan için, onlar böylesine gizliyen, neden şair şiiri yaşamdaki her şeyden daha önemli sayar? Bu, yaşamsal gereksinim.

Onun büyülenmiş gözü Capua'yı keşfediyor
Kandilin aydınlattığı bir izbenin olduğu her yerde.

Dün cevizden ve birkaç meşe palamutundan küçük bir kelebek yaptım. Adını Bayan Zen koydum. Başka bir şey yapmam olanaksızdı.

Bayan Zen

Contra tempo senza brio

Dün, ikindiye kendimle
tek kaldım odamda;
baştan aşağı tükenmiş,
yorucu kâğıtlarım yüzünden.
Yıkanıp yaslandım
yararsız masamın kenarına
izleyerek bir sineği
sinirli sinirli oynayan

beni tertemiz havadan ayıran
ve günü buruşturan
penceremin camında.
Akşam karanlığının ışığında
huzursuz çamlar
hatırladı o elleri
kumruları arayan,

o gece,
birdenbire
Hekate'nin yaktığı
iğrenç bir yatakta
ölü Eros'a sarıldım.
Oynadı parmaklarım
boş bir cevizle
bir meşe palamutuyla
ve bir başka küçüğüyle,

ince dallar kestim
bir de kamış.
Yuvası gibi bir ahtapotun
yavaş, yavaşça akıl
duydu sarılan dokunaçları, açılıp yayılan,
yayılp sarılan
bir gövdeye gizlice;

kırılmış dizleri
uyuyan postu.
Rüzgâr arttı giderek,
sıpsığ düşüncelerim
indi, indi aşağılara
deniz kabuklarına dek,
kazınmış dudaklara,
kuşatılmış müziğe;

ve parmaklarımla
topladığım
şu ufak tefek şeyler
uçup gitti benden,
bir şey bırakmadan geriye
biraz zehirden başka
ve bu incecik kadından
Bayan Zen dediğim.

“Seni yaşlı ahmak, çık şuradan, uyan ve yararlı bir şeyler yap.”
(Kung)*

26 EKİM CUMARTESİ

Dün sabah şiir çalıştım; belirli bir tema üzerine alıştırıcılar;
çok öğretici. Contra tempo, önemsiz bir başlangıçtan doğan

Ezra Pound, The Cantos (New York, 1973), XIII, 59.

bir dizenin gözlenmesi. Bu tür alıştırmalar gerekli. Neden bir piyanist gün boyu saatlerce piyanosunu dövüp durur?

11:30. Alışveriş ettikten sonra, köyden döndüm. Aziz Dimitrios yortusu. Eğitim Kampı'nın bahçesinde Charlie Chaplin'e benzeyen öğretmen öğrencilere buyruklar veriyor. Başta kızlar, arkadan bir kuzu sürüsü, sürünün başında siyah bir koç (güzel bir düzenleme), sonra oğlan çocukları. Boz gökyüzü, güçlü kuzeybatı rüzgârı. Gündoğumunda yelken açan "Pharasi"nin geri döndüğünü gördük.* Söylediklerine göre, açıkta fırtına varmış.

Kasabadan dönerken, ayakları neredeyse çıplak bir köylü, güneydın dedi bana. Sonra konuşmaya başladı. Sağ elinin ortaparmağını, "çekirgeleri öldüren arsenik zehiri yemiş." Öyle dedi. Üşüyor gibiydi. "Tanrı bağışlayıcıdır," dedi. Yüzü bir delinin ya da bir sarhoşun yüzüne benziyordu. Bu insanların sonsuz dayanıklılığı.

Dün, gün batarken, Diamantopoulos'a kadar yürüdüm. Olanca büyüyle güz. İyi akşamlar demek için içeriye girdik, dışarıya çıktığımızda kıştı. Yurdumuzda mevsimlerin böylesine hızla değişmesi, inanılır gibi değil.

Zen problemi: Al "Uyuyan Bakire"yi, koy yatağına; "Uyuyan Bakire"nin dağ kıvrımlarını ya da yatağı kırıltırmadan.**

Dünden beri keyfim iyi.

* Eğitim Kampı'nın hizmetinde çalışan, yardımcı bir savaş gemisine taktığımız ad.

** Uyuyan Bakire Argolis Yarımadası'nda bir dağın adı. Uyuyan bir kadına benzediği için bu ad takılmış.

Ufukta bir geminin dumanı. Duman dimdik çıkıyor. Soluğunu tutuyor gün. Ortalık öylesine sütlüman ki, her devinim –bir yaprak, bir ses, kanalda bir kayık– bir son yokmuşçasına, uzun süre ışıktaki asılı kalıyor. Sabahleyin odun kestim, sonra yüzdüm; şimdi saat 11:00. İstekler, tasarılar içinde dolaşan bir yarasa gibi dövünüp dururken, gölgelerle doldurduğum odamda yazıyorum: bir Zen problemi kadar zor. Şimdi çözülmüş olan ve bütün değişken rüzgârlarla beni (tam anlamıyla çılgınca) güden, “kişisel duygular”la dolu şu çuval için bir şeyler hissetmem çok garip (benim için). Savaş yıllarında o duyguları öylesine sıkı sıkıya kapattım ki, en az altı yıl. Şimdiyse, kuzey ikliminde görülen şiddetli baharın gücüyle boşalıyorlar. Nerede buluşacaklar birbirleriyle? Basitçe söylersem, kendini anlatan insanda.

Evlerin karakteri. Evlerin de soyları vardır. Bu sabah, Marouli’yi buralarda bir yerlerde kaybettiğimi sandım; ama ev, kaprisleri, denetimsiz tepkileriyle varlığını hissettirdi onun. Odalar, koridorlar, çekmeceler, kimi değersiz eşya, sahibini kaybetmiş yavru bir kedi gibi onun varlığını istiyor.

Belki Poros yüzünden de. Burada her şey durağan, tekinsiz gibi. İnsanın bu duruma uzun süre katlanabileceğinden kuşkuluyum. Kalypso’nun adası bu, bir gün ayrılmaya karar vermelisin, kayalık İthaki’ye gitmek üzere. Güçlülükle yazmıştım bu sözleri, ayaklanmış bir duygu ordusu gürlemeye başladığı zaman içimde: Hannibal Capua’da.

31 EKİM PERŞEMBE

Dün Poseidon’a,* sonra Vagionia’ya gittik. Deniz, kuzeye doğ-

Poros’taki Poseidon tapınağı. İÖ 322’de Makedonyalılar Atinalı hatip Demosthenes’e burada zehir içirterek ölümüne neden olmuşlardı.

ru, yazdaki gibi kıpırtısızdı. Yüzdüm. Kıyı köpüklerle, gemi artıklarıyla kaplıydı (şimdiye dek bu kadarını görmemiştim): kamış kökleri, garip boyalı odun parçaları, mantarlar; benim için bir oyuncak cenneti. Sırt çantama bir sürü doldurdum bu sessiz nesnelerden. Saat 10:00'da ayrıldık buradan, 16:00'da geri döndük, iyi bir yürüyüş.

Geçen salıdan beri, bir haftadır yazdığım şiir, şöminede yanan yeşil odun gibi, bir parıldayıp sönerek yoruyor beni zaman zaman. Bu sabah 7:00'den beri rasgele yürüdüm çevrede, el yordamıyla aranarak, nesneler yaratıp onlara bildik biçimler vererek, dün kestiğim bir servi dalını kazıya kazıya. Bu ağacın kokusu, mimarisi ve rengi hazla dolduruyor beni. Dünden bu yana, Atina'da sürdürdüğüm yaşamın çoraklığı çok yoğun bir duyguya büründü. Buradaki herhangi bir kırlık, Atina cengelinden bin kat daha insan kılabilir beni. Dün ve bugün, Bakanlık'taki görevimi ve bütün o boş lakırdıları bırakmak için yoğun bir istek duydum; yalnızca edebiyat için zaman kazanmak değil, olgunlaşıp insan gibi ölmek için.

Akşam. Öğleden sonra, karanlık basıncaya kadar odun kırıdım. Ter içinde eve döndüm, ellerim reçineye batmıştı. Bir banyo yaptıktan sonra masama oturdum. Şiiri bitirdim. Adı: "Ardıç Kuşu." Bilmiyorum, iyi olup olmadığını; bittiğini biliyorum yalnızca. Şimdi kurumalı.

1 KASIM CUMA

"Ardıç Kuşu"nu bir kez daha yazdım. Küçük düzeltmeler yaptım. Saat 10:00'dan sonra, yarı çıplak, odun kestim. Aylardan Kasım; ama üç kez denize girdim. Sanırım, şiirin sonu kötü değil (III. Bölüm). Çünkü, daha önceki iki bölümü iyi destekledi. Zaman zaman, istediğim mükemmellikte diyorum. Bu bölümün son dizeleri başkalarının "lirik" diyebileceği, benimse allegro diyeceğim (yıllardır kullanmamıştım bu tonu). İyi-

de iyiye ilginç: dün bahçeye gitmek üzere kalktığımda, masanın üzerinde çok belirsiz dizeler vardı (duygusal anlamda, demek istiyorum); ton sürekli olarak düşüyordu. Dağdan inerken Başo'nun Kikakou'ya* öğrettiklerini düşünüyorum:

“İncitmemeliyiz Tanrının yarattıklarını. Tersine çevirmelisin haiku'yu. Şöyle değil:

Bir yusufçuk;
kesiyor kanatlarını –
karabiber ağacı.

Böyle:

Bir karabiber ağacı;
ekliyor kanatlarını ona –
bir yusufçuk.”

Kalemi elime yeniden aldığımda, yazdığım dizeleri tersine çevirdim; doğru tonu bulmuştum.

Dün:

Dr. Rothlauff ve Bayan Zen

Dr. Rothlauff sigarasını içiyor, bakarak Poros geçidine.

Bayan Zen kışkırtıcı, bir yoksulun düşsel yarattığı.

Dr. Rothlauff geriye atıyor şapkasını ve koyuyor
bastonunu üstüne bir istiridyenin.

Bayan Zen şeritlere ayırmaya çalışıyor dünyayı;
delinmiş bir ceviz başı.

Dr. Rothlauff, miyop gözleriyle, tortusunda denizin garip,
kimi zaman önemli şeyler seçiyor.

Bayan Zen, elinde kılıç kalkan; başında püsküllü bir tolga.

Dr. Rothlauff pirüpak; paltosu devetüyünden, sigarası
Papastratos No. 2.

* Les Haikai de Kikakou, Kuni Matsuo ve Steinilber-Oberlin (Paris, 1927), s. xi.

Bayan Zen (falcı söyledi) kısmetinde yakışıklı bir delikanlı,
kollarında ısınacağı.

Dr. Rothlauff, büyülenmiş dans edip sıçrayan bir balıktan,
saf ve aptal.

Kopartarak bir papatyanın yapraklarını, diyor Mathios:

Karşılaşacaklar ? . . karşılaşmayacaklar ?

karşılaşacaklar?

2 KASIM CUMARTESİ

Bitmiş bir şiirden kopmak kolay olmuyor; iplikler kolay kolay kesilmiyor. Gün boyunca, “Ardıç Kuşu”yla uğraştım durdum; hafif dokunuşlar, düzeltmeler, ince ton eklemeleri. Hâlâ, şiirin beni berelediği duygusundayım. Şiir, yoğun bir biçimde, geçen yıllarda başımdan geçenler, bunun yanı sıra, geçen Ocak ayından bu yana rasgele yazdığım dizeler üzerine düşüncelerimden kaynaklanıyor.

Bu sabah: orman, yüzme. Yanımdan geçen bir balıkçı balık satmak istedi bana; kayığı bir kourita’ydı. Buradaki insanlar tanımıyorlar bu sokakları. Sorduklarım, “Gondola benzer bir şey,” dediler. Balıkçıya da sordum: “Nedir kayığın?” “Kourita,” diye karşılık verdi. Anadolu’dan geldiğini anladım. Başka sorular da sordum, ne yanıt vereceğini bilerek. Umduğum yanıtlar gelince sevindim. “Yelkenle mi gidiyor?” “Evet, süzülür – İzmir’den bununla geldim, Englezonesi’den . . .” “Omurgası olmadan, rüzgâr altı mı kullanıyorsun?” “Bunların rüzgâr altına gereği yoktur. Yan bölümleri yelkenle birlikte omurga işlevini görür. . . . İzmir’den buraya . . . Bu tekne 1913 yılında Mısır’a gitti, birkaç başka tekneyle birlikte; geri gelebilen bir tek bu. Öbürlerini Nil’e çekip sattılar. Çarpık çurpuk döşeme tahtalarına baksanıza.” Baktım. İşçiliği hoşuma gitti. Güzelim yaşlı ağaç. Pruvayla kıptaki oymalar bir zamanlar gördüğüm ikonları hatırlattı bana. Büyük bir sevinçle bakıp durdum bu tekneye.

Neredeyse, bir aydır buradayım. Aslında, doğuştan, Rodakis gibi biri olmalıydım ben (Aegina'daki evde), yaşam boyunca evine bakan, onu biçimlendiren. Bu şiirlerse cabası olurdu, Tanrı armağanı.

Önceki günden beri elektrikler kesik, sigortalar yanmış. Bugün Evangelia'ya bu aksilikten söz edecek olduk. Dedi ki: "Uykumda sizi huzursuz gördüm; bu, o olmalı." Rüyaların dilinin önemsiz şeylerle bile ilgili olması doğal; en küçük görevlere bile tenezzül edebilen haberciler. Entelektüeller, yalnızca, Eriha'nın borusu ya da gaydalarla konuşur onları.

Ariadne

Güzeldi dudakların, ve sevdin ısırıldığın
zeytini; iyi karıştır kırmızı, kızıl
ve siyah, el uzanıp ilmeğe
özgür bırakınca köpeği, tavşanı, boğayı.

Ve sıcacık parlar hayvanlar kuşatılmış günde.
Ve hep birlikte, düğümlü örgüler, kopçalı kollar,
dişler böğürtlenleri, dikenli çalıları
ve parmaklar okşar ışığı altından

bir yılanbalığı gibi göğün beyaz kubbesini delen –
Ve hep birlikte sallanırlar kenarında uçurumun,
tutarlıksız, benliksiz, ve öylesine sipsivri
uyanana dağ dorukları, ve senin tuzlu gövden

dans eder, ölür, dans eder yeniden,
ve kızgın deltaya çivilenmiş kamışlar
Pe-pe-le-yen ip-lik a-ğır me-şa-le la-la
bi-rent; alfa, beta, gama, delta .

4 KASIM PAZARTESİ

Dün, öğleyin Akron geldi (bu sabah gitti). Atina'nın kuduruk havasını da yanında getirdi. Bütün gün baltayla odun kırdım: Rodakis gibi.

5 KASIM SALI

Kış yaklaştıkça siklamenlerin renkleri koyulaşüyor. Daha bir kendileri oluyorlar.

Aslında, bir tek teması var şairin: o da kendi canlı gövdesi.

6 KASIM ÇARŞAMBA

Pazartesi başladığım, Kavafis denemesi üzerine çalışıyorum hâlâ (son biçimi, demek istiyorum). Saat 1'de her şeyi bırakıp denize atladım. Bulunduğum atmosfer eleştirel düşünceye yardımcı değil; dans ediyor her şey.

8 KASIM CUMA

Dün, Rodakis gibi, sedir ağacından bir denizkızı yonttum; büyük zevk. Kaldırmadan önce, oturup bir süre baktım ona.

Durup dinlenmeden, şu talihsiz konuşmanın metnini bitirmeye çalışıyorum. Ama eleştiri, ne türden olursa olsun, burada tümüyle asılsız oluyor.

Öğleden sonra, 17:00. Güçlü bir güneybatı rüzgârı esiyor ve yağmur yağıyor. Birden bir ebemkuşağı doğuda, tam da güneşin doğduğu yerde, dimdik. Batıda menekşe rengi dağların arkasında, sarı alevden dev bir perde iyot rengine dönüyor.

Ara sıra, kül rengi yeşil tonlarıyla deniz ve büyük bir ustalığın yeşil pasını taşıyan evler.

9 KASIM CUMARTESİ

Garip bir gün: bir tek bulut yok, bir soluk bile. Abel'in dumanı dimdik çıkıyor. Deniz, insanın dokunduğu her yerde kırılıp cam gibi parıldıyor. Gece, dolunay; aynı dinginlik; yalnızca ışık yeşil, ya da lacivert oluyor – şafağın tonu. Karşı yanda dev dağ kütlesi (bütün kıvrımları görünüyor) gölgede yitip giden lagünde yansıyor. Poros'un ışıkları mum gibi. Kuşatılmış bir boşluğun; kubbesindeki soğuk mermerlerin gölgeleriyle, derin bir huşu yaratan, boş bir kilisenin verdiği duygu. Yeryüzünün dışında, evrenin içinde, herhangi bir yerde olabilir bu.

10 KASIM PAZAR (6:30)

Tan atıyor. Dünkü günün ayı, hâlâ, pasparlak duruyor batıda.

Bu nesnelerin kıpırtısız, öylece tetikte durmaları öyle bir duygu uyandırıyor ki, insan bindiği teknenin her an alabora olup girdaba yuvarlanacağını sanıyor, taşlar, tahtalar, renkler, kayıklarla birlikte – dev bir okyanus gemisinin batması gibi.

Diyaframı giderek daraltmalısın; yoksa işin bitik.

14 KASIM PERŞEMBE

Dün, öğle yemeğinden sonra, Galini'nin merdivenlerinde, Kraliyet Donanması'ndan bir M.L.'nin sinsice bir saldırısı; ve beklenmedik bir biçimde, John Lehmann, Rex, Cardiff ve George K. ortaya çıktı. L. beni Poros'ta ziyaret edip edemeyeceği-

ni sordu. Kendisine çok iyi davranan hükümet –ne ironi!– bir de savaş gemisi önerdi. Artık yerel makamların bana karşı tavırları değişti; beni kabul ediyorlar. Bu sabah, hep birlikte, Hydra’ya, Nikolis’in evine gittik, sonra R.’yle yüzdük. Olağanüstü bir hava, ve bu küçük teknede huzur. Hydra’da, Rodos’ta şehit olan, Aziz Konstantinos yortusu vardı. Bu evcimen ada azizine büyük yakınlık duyuyorum.

Günler geçtikçe, daha arınmış hissediyorum kendimi.

18 KASIM PAZARTESİ

Kavafis üzerine yazdığım denemeyi sürdürüyorum. Kimi zaman zorlanıyorum. Gece oluyor, zamanımı tükettiğimi düşünüyorum. Yine de bir ritim bulabildim burada sonunda: gecenin yorgun düşünceleri, sabahları daha gelişmiş bir fikre dönüşüyor.

19 KASIM SALI

Dün gece müthiş bitiktim. Denememi Maró’ya okudum. Bittirdiğimde, tatsız geldi bana. Gün boyu üzerinde yeniden çalıştım, özellikle sesletimlere dikkat ederek. Akşam olunca Maró’ya bir kez daha okudum. Böylece, bu da bitmiş oldu.

26 KASIM SALI, TAN

Işık, koyu kiraz kırmızısı; bulutlar arasındaki uzun bir çatlağa düşen bir perde gibi. Kabataslak mimlediğim, ufki (kırmızı) biçimiyle.

Dr. Rothlauff, Bayan Zen, Andromeda, Asine Kralı, dün kitap mahfazası olarak kullandığım bir mobilyanın üzerine yığıldılar; yeniden keşfetmeye çalıştığımız, lapalaştırılmış insanoglu görüntüleri. Yarın Atina'ya gidiyoruz. Önceki gün, Kavafis üzerine yapacağım konuşmanın yazımını bitirdim. Tam zamanıydı bu iş için. Sanırım, sakın kırk günüm daha olsaydı, kitap da biterdi. Kendimi bu yükten de kurtarmış olur-
dum. Bu denemeye ve “Ardıç Kuşu”yla ayrılıyorum Poros’tan, hâlâ mürekkepleri kurumadan. Bir yota koyuyorum içlerine; ama bilmiyorum değerlerini.

Mayıs 1941’de Girit’ten ayrıldığım gibi ayrılıyorum Poros’tan, bilinmeyene doğru. Büyük bir dinginlik duydum burada son günlerde, sabahları bunu bir daha bulabilir miyim, bilmem. Bir tür, sınırları aşma gibi geldi bana.

Ayrıca, ışık üzerine kimi “düşünceler”le ayrılıyorum buradan. Gemimizin Yunan sularına girmesinden bu yana, “keşfettiğim” en önemli şey bu (Hydra, Ekim 1944). “Asine Kralı” biraz anlatıyor bunu, “Ardıç Kuşu”nda da ondan bir şeyler var. Ama hiç bilmiyorum açıklayabilecek miyim bu temel nokta’yı, onu hissettiğim kadar; yaşamın bu temelini. Biliyorum ışıkla yaşamam gerektiğini. Bundan ötesini bilmiyorum; başarıp başaramayacağımı da bilmiyorum. Bu noktada anlayabildiğim tek şey, yerinde sayarak, hiçbir sorunun çözölemeyeceği; ya ilerlemeli ya da ara vermeli.

Önceki gün, kuzeye bakan pencerenin altındaki badem ağacında iki küçük, ürkek çiçek gördüm – çiçeğe durmuş ilk badem ağacıydı bu. Dağda siklamenler yaprağa duruyorlar; denizde yalıçapkınının lacivert kanat çırpışları.

Şükürler olsun.

I947

Seferis, karısı Maro'yla (1963).

31 ARALIK GECEŚİ - 1 OCAK, ATİNA

3 Aralık Salı'dan beri buradayım. Sokaklarda boru sesleri; sızıldanan şarkılar, neşeli türküler. İnsanın ruhsal parçalanmasının yoğun duygusu hüküm sürüyor. Bir şeyler söylüyorlar ve karmakarışık bir sise girdiğini hissediyor insan. Kaynaşmanın tutarlılığın ve saygının izi yok; hiçbir yerde güven yok: dehşet.

Şimdilik, Bakanlık bilmiyor beni ne yapacağını. Geçen ayın beşinden beri ne zaman personel müdürünü görmek istesem, hasta olduğunu söylüyorlar. Kavafis kitabı üzerinde sıkı çalışıyorum, kimi zaman canımdan bezsem de. İnatçı bir duyarlılık, çabalarımı köreltiyor. Parasızlığımla ilgili olarak, M.'yle (haklı, gerçekte) konuşurken, işimin dışında, hiçbir şey kazanmadan, günde on saat çalıştığımı hesaplıyorum. Edebiyat bedava Yunanistan'da. Bu yüzden alay konusu. Cesaretim var yeterince.

Geçen gece, Psaras'ın orada, dün ayrılan Kaptan Mikhalis'le vedalaştık. Epey içtim; gerekiyordu. Geri dönerken, kaptan bir eliyle Joan'ı sarmış, öbür eliyle de kendisine Girit'ten gönderdikleri ve içine reçine rakısı doldurup her yere taşıdığı, mü-kemmel boyanmış, kocaman bir sukabağını tutuyordu. "Filentem" şarkısı ağzında.

17 Aralık Salı günü Enstitü'de Kavafis ve Eliot üzerine konferans verdim. Kalabalıktı, Sikelianos bile gelmişti. Bir buçuk

saat içinde kadınlar baygınlık geçirdi. Konferansı çok azı anladı; çoğu öğrenmeye hevesli kişilerdi. Onca genç insanın varlığı yabancıları etkiledi. Gazetelerde bildik kargaşa: “Sidonlu bir genç” dar kafalı, kaçamak sözlerine şu başlığı vermiş: “Sallı günü meşum bir gündü.”

Birkaç gün önce Gide’in Theseus’unu aldım. O kadar yaşam dolu olan bu yaşlı adam; Avrupa’da az sayıda kalmış, çok parlak kıyı burunlarından biri. Theseus’la Oidipus’un karşılaşmalarını okurken, “Ardıç Kuşu”nun sonunu düşündüm: “karanlık, benim ışığım olacaksın.”

Nazianzuslu Gregorios müthiş eğlendirdi beni. Büyükbaba’nın kitaplığından Migne’in ciltlerini aldım.* Ne canlılık! Bu üçlüyü Atina’da öğrenci olarak hayal etmeye çalışıyorum: Gregorios, Basileos, Julianos. Dehşet veren kişisel gariplikleri birbirleriyle bağdaşmasa da, hepsi zamanın aynı gemisinde.

18 OCAK CUMARTESİ

Bulutlarda görülen pek az renk tonunun oluşturduğu günbatımı ve karla kaplı dağlar; yeşil vurgulu.

Trajik güzellik: şimdi şimdi anlamaya başlıyorum bu tanımlanamaz şeyi – sözcükler güçlkle tırmalayabiliyor yüzünü.

20 OCAK PAZARTESİ

Neredeyse, bir aydır kötü çalışıyorum; Atina da içinde, bir sürü nedenden ötürü. Hasta şehrin ateşi ve aynı zamanda, bir

* Jacques Paul Migne (1800-1875), Fransız rahip ve Yunanca ve Latince dinsel metinlerin yayıncısı.

güzellik, bir canlılık, bir onaylama duygusu; önümdeki ışıık sütunu bir tek sözcük söylememi bile kabul etmiyor. Yazık ki zamanım kalmamıştı Poros'ta, Kavafis çalışmamı bitirecek. Ve bilmiyorum ne kadar zamanım var.

Öğleyin, “Ardıç Kuşu”nun çevirisini bitirdiğini söylemek için Rex aradı. Büyük bir hevesle başlamıştı çalışmaya. Geçen çarşamba Psykhiko'daki evinde çalışmaya başladık. Ona doğaçtan, sözlü bir çeviri yaptım. Cumartesi günü şiirin birinci bölümünü bitirmişti bile. “Garip,” dedi bana, “çeviriyi yaparken kapıcı geldi –ara sıra ava gider– ve bana bir ardıç kuşu getirdi. İyi bir işaret. Sizi aramak istedim.” Beni işkenceye sokmayan ilk çevirmen. Bildiği Eski Yunanca, kuşkusuz yardımcı oluyor ona; belki de daha çok, dile egemenliği.

21 OCAK SALI

Hiçbir şey kımıldamıyor, hiçbir şey.

İngiliz Enstitüsü'nde “Samson Agonistes” üzerine bir konferans. Yolda yağmur yağıyordu – ıslak ağaçlar; ışııl ışııl yüzlerin baktığı, kare bir pencere.

Sabahleyin saat iki. Touti gazap içinde; sıcaktan deliye dönmüş. Siyah kürkü bir elektrik kıvılcımının ışıltısını yansıtıyor; dokunduğumda titreyişlerden bir yumru oluyor sanki; zavalılı insanlar.

22 OCAK ÇARŞAMBA

Touti, siyah ayna, benim huylarımı yansıtan. Poros'tan döndüğümüzden beri mahpus olmanın melankolik duygusunu. Kimi zaman meraklanıyorum, gün ışığında kendisinin açtığı siyah çukura düşecek diye.

Bugünlerde, Ocak ayının erotik orgazmının pençesinde. İki gecedir bizi uyutmadı. Büküldü, yuvarlandı, pençelerini topaklaştırdı – o canlı miyavlama. Dün bir erkek kedi getirdik ona. Bir köşeye sinip ikindiden bugün öğleye kadar kıpırdamadan oturdu. Touti'nin yol yapmaları, delilikleri yerinden kıpırdatamadı onu. Sonunda, bahçeye aldık. Bitişik meyhaneden, kül rengi bir sokak kedisi geldi. Şöyle bir bakınca, Touti sulusepkende, çamurların içinde yuvarlanmaya başladı; sanki tutuşan bir çimendi. Güzel kürkü perişan, çamurlu bir paçavraya döndü. Bu kedi, yazgısıydı onun.

25 OCAK CUMARTESİ

Dün Rex'le Psykhiko'da öğle yemeği yedik. Öğle üzeri, Tourkovounia'dan öteye, Omorphi Ekklesia'ya kadar yürüdük. Bana eski uğraşlarından söz etti, ilk kitabını bastırırken karşılaştığı zorluklardan. Sonra, “Dergilere fazla önem vermiyorum, Times Literary Supplement dışında; hepsi de yan tutuyor,” dedi. Kompozisyon yöntemi üzerinde konuştuk. “Son cümlesi aklımdaysa bir çalışmayı nasıl bitireceğimi biliyorum,” dedim ben. “Başlangıç ve son, en zor olan bölümleri,” dedi bana. Sıkı bir taraf var bu adamda; ona giderek, daha yakın bir dostluk duyuyorum.

Yalnızca bir tek şey üzerinde kafamı toplayamama zayıflığım (kimi zaman da güçlüğüm). Bu da, giderek, büyüyor.

29 OCAK ÇARŞAMBA

Şimdi British Council'in başkanı olan General Sir Ronald Adam için verilen akşam yemeğinde. Sürekli olarak, UNESCO'dan söz ediyor. Romence sesi veren bu sözcüğün sürekli yinelenmesi, sıkıcı bir kelebek gibi, konuşmamızın içinde dönüp duruyor. “Çevirmenlerin listesini çıkarmaya karar verdiler,” diyor;

“böylece, yazarlar yapıtlarının en iyi çevirmenlerce çevrileceğinden emin olacaklar.” Harika.

2 ŞUBAT PAZAR

Dün ve bugün “Ardıç Kuşu”nun ilk düzeltmeleri. Aralık sonundan bu yana, çok zaman yitirdim. Şu iş bitsin, diye kaç kez hızlı çalışmasını rica ettiğim matbaacı Tarousopoulos (Petros değil, öbürü) şöyle dedi bana: “Hangi karakuşlar, ardıç kuşlarından söz ediyorsunuz? Akademi’nin tutanaklarını basmakla ilgiliyim şu anda.”

6 ŞUBAT PERŞEMBE

Ghikas evde; şiirlerimin Lehmann baskısı için bir desenimi yapıyor.*

8 ŞUBAT CUMARTESİ

Dün sabahattan beri Büyükbaba’da bir sürü rahiple vs. Şimdi bile papaz küppeleri gözlerimin önünde salınıp duruyor. Yaptığımız her şeyin, giderek, gölgelenmesi artık şaşırtmıyor beni.

9 ŞUBAT PAZAR

Marousi’ye, oradan Kifissia’ya, Bayan K.’ya. Yaşlı Maria çok hasta; birkaç saat içinde ölecekmiş gibi söz ediyorlar ondan. Ev kasvet içinde, dış dünyadan soyutlanmış, telefon çalışmıyor; so-

* Yorgo Seferis, Asine Kralı ve Öteki Şiirler, Yunancadan çeviren Bernard Spencer, Nanos Valaoritis, Laurence Durrell, Rex Warner’ın önsözüyle (Londra, 1948).

ğuk. Dönüşte uzun otobüs kuyruğunda beklemek zorunda kaldığımda, neredeyse, hayatımdan hoşnuttum diyeceğim: ayaklarının üstünde duran ve konuşan insanlarla temas halinde olmak.

Palamas Ödülü:* herhangi bir olay, en hafifi olsun, açık bir lağıma dönüşüyor – bu bile. Leş kokusu gırtlığına yapışıyor insanın.

Bilgedir ölüm; bir düşün, eğer ölüm olmasaydı, sürüyle perişanlık sonsuza dek sürecekti. Bir avuntu bu temizlik. Hiç kuşkusuz, başka zavallılıklar, bizden sonra gelenlere rahat vermeyecek, ama onların kanları daha yeni olacak. Ve belki de, diye düşünüyor insan, bu yenilik zavallılıklarını yenmelerini sağlayacak.

II ŞUBAT SALI

Bayan K.'da. Yaşlı Maria olabildiğince kötü. Bahçede bir ambulans bekliyor; Evangelismos Hastanesi'ne götürüyorlar onu. Yaşlı Sophia; bir ağaç gibi olgunlaşıp katlanan şu Kapadokya soyu. Derken, doktor geldi: yüksek sesle konuşan, genç biri. Odadakilerin sesleri o kadar zayıftı ki, doktorun sesi küçük ve melankolik evde minik bir tayfun gibiydi. Sonra, sedye geldi; eti budu kalmamış kadını bir çınar yaprağı gibi kaldırdılar. Kızıl haçlı, beyaz araç çamlar arasında bir yara; Hymettos manzarasında çok sert bir nesne.

ÇARŞAMBA

Ve sonunda, bu arka plan içinde bir ışık sütunu; bir çayın içinde duran bir elmas gibi, değişimin yüreğinde sıkışıp kal-

* Şair Kostis Palamas'ın onuruna 1943'te konulan Palamas Ödülü. Seferis bu ödülü 26 Şubat 1947'de aldı.

mış, şu dokunulmamış nesne. Böyle anlarda insan varlığının korkunç bir olumlaması oluyor. Süregiden bir Bach korosu gibi, geriye döndürülemez, diye düşünüyor insan. Bütün enstrümanlar, müzisyenler, dinleyiciler birdenbire makinelî tüfeğe sarılsalar bile bu müziğin durmayacağını biliyorsun. Apaçık olsun, olmasın; şimdiye dek yazdığım en iyi yapıtların arasında var olan işte bu. Bu eksenin, bu ince çizginin çevresinde benim işlevsel imgelerim ve onların gölge-leri kristalleşiyor. Kesinlikle anlatabilmek çok zor; bununla ilgili bir şiir yazmalıyım. Birdenbire beliren, çok güçlü bir tür insancılık söz konusu olduğunda, yüzde yüz geçerli olan bir anlatımın bir benzeşi, demek istediğim – benim daha yeni başıma geldi bu. Bir serin ikinci vakti, Johannesburg’da bir sürgünün ağlayışlarına boğulduğumda, Prometheus’un çığlığı: “Ey kutsal gök”* aynı etkide bulunmuştu üzerimde. Aynı şey Makriyannis’in sözlerinde: “Ve duymuyorsun bizi, ve görmüyorsun bizi” – ya da Mega Spelio’da yaptığı konuşmada. Aynı şey, savaşın tehlikeyle yüz yüze gelinen kimi anlarında.

Ters anlar, cesareti kıran anlar değildir; bu duygu doruğunda olmadığından bile, bilirim o dokunulmayan şeyin var olduğunu. Katlanılması gereken anlar olabilir; kimi zaman, acı veren bir araştırma; kimi zaman, nefretin karşısında organizmanın sarkastik bir savunması biçiminde belirebilir bunlar. Bu, çıkmaz sokak değildir; çıkmaz sokak, daha da kötüsü, durgunun (sekte) bilincidir.

PERŞEMBE

Argonautların yolculuğundaki bir sürü Çarpışan Kaya gibi, sürüyle taş da sana çarpıyor; bir başına, bir yüreğine, derken böbreklerine. Ama hiçbir zaman işini bitiremiyorlar. Yarı ölü

Aiskhylos, Zincire Vurulmuş Prometheus, I. 88.

ayağa kalkarak yürümeyi sürdürüyorsun, denizin altın ışığında aptal bir meraklı.

Altın post. Argonautlar, sanırım, yolculukları sırasında aptalca çılgınlık atıyorlardı. Böyle bir yolculuktan başka bir şey olmayan koronun ritmi gibi.

Aptalca çılgınlık, ama kesin. Poros'taki günleri hatırlıyorum ve şu sözleri işittiğim andaki sabırsızlığımı: “Ne güzel! Ne harika! Ne büyü!” Akşamleyin, çok kötü bir yaranın kabuğunu kaldırırcasına okudum gazeteleri. Bu ışık ve bu yara; insanın bağırsaklarını büken, gün ışığıyla insanın trajedisi arasındaki şu gidiş geliş, cennet ile cehennemin evliliği, işte güzel bir günün tutkusu. Bu tutkuyu korumak için nice Çarpışan Kayalar’ın üstünde kaburga kemiklerini kıracaksın daha; ne kadar canlı olmak zorundasın! Bir zamanlar yaşadığı çocukluğunu, bütün yaşlarında korumuş bir adam gibi hayatı sevmiş olmalısın.

O tek kişilik orkestra gibi değil. Nasıl etkilemişti beni; çok eskiden birkaç kez görmüştüm onu. Sırtında büyük davulu, kolunun altında gayda kükreyişleri; şapkasıyla ayak bileklerinde çanlar. Hepsinin ötesinde, kasımlı, acımasız hareketler. Kaç kişi var onun gibi? Onları unutuyorsun; yeniden bulduğunda örümceğin ayağına yakalanmış böceğin kasılma hareketlerini, yıpranmış ezgisini tanıyorsun hemen. Canlı gövdeleri, göksel besteleri, dehşeti ve yüceliği; kayaları kırıp geçen filizlerin geri döndürülemez gücünü arıyorsun. Tanrım, bizi dikenler gibi yaralayan çanların arkasında, tek kişilik orkestranın içindeki bütün bunlara neler oluyor?

Erdemi fırlatıp attık hayatımızdan; bizde eksik olan bu. Bir keresinde, Karagöz oynatan Spatharis’te tanık olmuştum. Evime gelmişti aç, perişan bir halde. Nasıl da konuşmuştu! “Dam akıyor, bayım. Elektriğimiz yok. İnsanlar uçakta evleniyorlar, bizim elektriğimiz yok. Lamba şişesi kırılır; bir bakarsın, gaz su katılmış. Evim, gördüğünüz gibi, bir atölye. Karanlık ba-

sınca, kapkara düşünceler kaplıyor beni. Derken, kâğıtla kalemi kaptığım gibi Kopritis, Bitsikokos, Karagöz yapıyorum.”

Benim yapamayacağım bir şey. Böyle insanları dinlediğimde, bunca az şey yapmaktan utanıyorum.

22 ŞUBAT CUMARTESİ

Tatil, dertsiz olmak değil. Her şeyin insanı incitip hastalıklı, darmadağın bir hal yarattığı duygusu. İnsan kan kaybettiğini hissediyor, ilk güçlü dalganın insafına sığındığını. Kor-kunç, yurdumuz ne kadar az besliyor bizi – hayır, yurdumuzun hatası değil bu.

26 ŞUBAT ÇARŞAMBA

Bana Palamas Şiir Ödülü’nü verdiler. Ödülü kabul edersem, ortaya çıkabilecek siyasal skandaldan söz ettiler günlerce. Acı-nası yaratıklar; kendilerinden menkul gazeteciler, Almanların dönemindeki zavallılıklarını çamurla, safrayla örtbas etmeye çalışıyorlar; kimi alçakların ve salakların göğüslerini kabartıyorlar. (Haima ile Hestia, Ödül’ün Alman olduğunu söyleyerek, ortaya çıktılar. Kim diyor bunu? Energitiki’deki adam.) Bütün bunlar içimi öylesine tiksintiyle doldurdu ki, kimi dostlarımın çabalarıyla ayakta durabildim; pek insafsızca. (Bugün Yunanistan’da herhangi bir taşı kaldırın, altından nefret çıkar; şiddet çıkmazsa şanslısınız. Dengemi sağlamak başlı başına bir uğraş benim için.)

28 ŞUBAT CUMA

Baharın ilk günü, bahçedeki ağaçlar arasında, Şükran İlahileri sabahı. Kendimi bir “şair” olarak yeni yeni hissediyorum.

İlam halinde şair demek istiyorum; hayatın orta yerinde, böylesine atan bir nabızla, böylesine bir duyarlılıkla. Hiç bilmiyorum, daha iyi şiirler yazacağım anlamına mı geldiğini bütün bunların.

15 MART

Alacaklar senden ağaçların gölgesini, alacaklar,
Alacaklar senden denizin gölgesini, alacaklar,
Alacaklar senden yüreğin gölgesini, alacaklar,
Alacaklar senin gölgeni . . .

MART, CUMARTESİ

Epilog: Bugünün Atina'sında bir ödül: gübrelerden bir Niagara.

6 NİSAN, PASKALYA'DAN ÖNCEKİ PAZAR

Mart ayında her gün sıkı ve sürekli çalıştım (Bakanlık artık beni, evde yapabileceğim, ikinci dereceden işlerde çalıştıyor), yakınmaya hakkım yok, daha iyi.

“İthaki'ye doğru yola çıkış” şiirlerimi bitirdim. Şimdi iş daha da zor. Kalemin kâğıtta kendine yiv açma uğraşını kollamak gibi bir duygum yok oldu. Yunanistan'ın sürüklendiği şu gövdeler ve ruhlar bataklığında, beni saran her şey sağlıklı – lanetli, demeliyim. İnsan, zaman zaman, her şeyin tutarsız bir biçimde eğirildiğini düşünüyor. Hareket ediyorlar, nalar atıyorlar, giderek, ivmesi artan bir çılgınlıkla küfürler ediyorlar ve sonu gelmiyor bunun. Bu noktayla, akıl sağlığımızı kendi başımıza koruyamayacağımız nokta arasındaki uzaklık minimum. Canlı olan ne varsa, hayatın zonkladığı her şeye tutunmak için insanın içinde garip bir psikoloji doğuyor.

Tanrı'ya ya da bu kalın çamurun üstünde olması gereken herhangi bir şeye karşı ulumak için denetsiz bir arzu duyuyor. “Bizi duymuyor musun? Bizi görmüyor musun?” Sonra merak ediyor insan, başkaları gibi olmamakta ısrar ettiğim için cezalandırılmayım belki diye; bu kibir için.

Dün gece, dostlarla geç vakte kadar dışarıdaydık. Önce Psaras'ta, daha sonra Omonia'da bir pastanede, sabah ikiye kadar. Geçen Ocak ayından beri dışarıda ilk kez bu kadar kalıyorum, sanırım. Söylemek istediklerini toparlamaya çalışarak, sanat, politika ve toplumsal olaylar konusunda konuşmalarını dinledim. Olamaz; sözcükler kulağımın içine sığrıp duruyordu – tutarsızca söylenmiş, zekâ, öfke ya da derin düşünce patlayışlarından oluşan sözcükler, beklenmedik bir biçimde, bir şaka ya da bir ünlemle kesiliveriyorlardı. Derken, sessizlik ve varoluş baştan başlıyordu.

İstediğim ve yapacağımı bildiğim işime kendimi adayabilecek olanaklara (karım ve benim için günlük ekmek) sahip olsaydım, bütün bunları, bu cehennemi daha rahat göğüsleyebilirdim. Böylece, bir kötürüm gibi çalışmazdım. İnsanı düşürmesi paranın. Dün hayatımda düşünebileceğim en utanç verici düşünce geçti aklımdan: bir süre yazmayı bırakmak –beş ya da on yıl, bilmiyorum–, biraz para biriktirebileceğim bir işte çalışmak, sonra da istediklerimi yapmak: saçma bir düşünce; yaşayan varlıklar için erteleme olamaz.

Sabahleyin Ghikas'a gittik ve Kral Yorgo'nun cenaze törenini izledik. Pencereden Metropolis Alanı'nın oldukça geniş bir bölümünü görebiliyorduk. Aşağıdaki dar caddede top arabası boş bekliyordu, arabayı çekmek için denizciler hazır duruyordu. Ciddi hareketler, stilize tören. Bir an, güneş tacı parlattığı zaman, şöyle bir duygu geçti içimden: bütün rastlantılar, serüvenler, erdemler, ayıplar, kahramanlıklar, şaşıaalar, düşmanlıklar, terslikler, onca kan, onca hasret; şu küçük, şu kişilik dışı noktanın altında bir piramit oluşturmak üzere di-

ziliveriyor; tükenip, bitmeyen bir acıdan başka kapasitesi olmayan insanın trajik durumu. Yürüyüş alayı bitip de, insanlar gündelik koşuşturmalarına başlayınca, geri gelen yaşamın her günkü anarşisine kadar geçen kâbus.

12 NİSAN, KUTSAL CUMARTESİ

Öyle bir kış başladı ki, Epitaphios'ta herkes birbirine, "İyi No-eller," dedi.* Sabahleyin Pire'ye; Corinthia'yla Nanis'in gelmesini bekledik. Aynı gemide, Mısır'dan gelen Henri Michaux da vardı. Grande Bretagne'da N.'den ayrıldık. Yerle bir olmuş bu yerin lüksü gerçekten Ptolemais'vari. Öyle yemeğinden sonra Akron'da Michaux'ya rastladım; birazdan gemiye binecekti. Kısa boylu, ince yapılı, tüy gibi; seyrek, düz, sarı saçlarıyla. Dilinde acı sözler, iğnelemeler, duyarlık. Gerçekçi bir insan olan karısı, arkasında duran yol silindirini andırıyordu bir parça. İçeriye girdiğimde kitaplarını imzalıyordu Michaux. İlgisiz, aceleci konuşmalar; herkes saatine bakıyordu. Michaux Akropolis'i görmek için inmişti gemiden.

"Akropolis," derken; biri, hanedan armacılığına ait bir hayvandan söz ediyordu sanki. On yıl önce kendisinden bir şiir çevirdiğimi söyledim. "Hangisi?" diye sordu. "Je vous écris d'un pays lointain?" "En iyi şiirim," dedi, "onun gibi bir şiir daha yazabilir miyim, bilmem."**

Böyle kısa görüşmelerin zor yanı; insanın, sözcüklerin tam olarak ne anlama geldiğini anlayamaması.

Sonra, Gide'in onun üzerine verdiği konferanstan olacak, şöyle dedi: "Konferans veriyor musunuz? . . Ben . . . bakın . . . şöyle olabilir . . . bir salona girip, dinleyiciye bakacağım, ara-

* İsa'nın mezara konulmasını anmak için Kutsal Cuma'da yapılan gece ayini.

** "Uzak bir ülkeden yazıyorum size."

larından birini seçip, şöyle diyeceğim: Toi, mon vieux Sizin kafanıza bazı şeyler sokmalıyım? Ve sonra konuşmaya başlayacağım.” “Peki, bunu diyecek birini bulamazsanız?” diye soracak oldum; o zaman şöyle yanıtladı: “Eh, o zaman, bir şey söylemeden salondan çıkabilmeliyim.”

Şunlar da onun sözleri: “Bir yazarın okuru varsa; o, yazar değildir; iki okuru varsa, yine yazar değildir; ama üç okuru varsa (üç sözcüğünü on binler gibi vurguladı), eh! o zaman, ona yazar diyebiliriz.”

Sonra, şu sözler: “Yapacağımız tek şey (kaldı ki, ödevimizdir bu) işte, böyle, kötülüğü (le mal) anlatmak! Ve masanın üstündeki küçük kitabını gösterdi: Liberté d'action. Okumamıştım bu kitabı.

6 MAYIS SALI

Bir rüya: karmakarışık bir hatırlama: Nikis Sokağı'nda Yahudiler tahliye ediliyor. Eşyaları kaldırımda, Pyramides Pastanesi'nin yakınında bir yerlerde; ve Musa'yı gösteren bir perde. Sonra, bir yerde bir kabul töreni; bu törende bir film gösteriliyor: Bikini ya da Polinezya. Derken, küçük bir geminin güvertesindeyim. Gemi çok dar bir kanalda seyrediyor, sağda solda evlerin cepheleri. Gemi giderken, pencerelerin birinde çıplak bir kadın. Biri, kayıtsızca: “En bateau, on s'introduit mieux dans l'intimité des gens,” diyor.**

CUMA

Dün, gecenin ilerlemiş saatinde eve dönerken (Zappeion'dan),

* Sen, dostum.

** “Gemide insanların mahremiyetine daha iyi girilir.”

Radyo İstasyonu'nun köşesinden, çığlık atan bir kadın sesi işittim: "Beni öldürdünüz, beni bitirdiniz. Yeter, artık." Koşup, uzaktan durumu anlamaya çalıştım. Yerde bir gövde yuvarlanıyordu. Bir adam kadının üstüne eğilmiş, onu tekmeliyordu. İki üç polis ve bir iki kişi kayıtsızca seyrediyordu onları.

Yerde kıvranan kadın bağıırıyordu: "Niye beni kırbaçladın, muayene olup kartımı aldığımı bu sabah?" Kendimden geçmişim. "Neden dövüyorsun onu?" diye sordum bir teğmene kızgınca. "Biz onu dövmüyoruz," diye yanıtladı; "sizin tam arkanızdayım ve onu döven birini görmedim." "Dört adam bir kadını idare edemez mi?" diye sordum, "İlle dövmek mi gerek?" Seyircilerin duygusuzluğuna bozulmuşum. Sıradan insanlardı bunlar. "Kızmayın, bayım," dedi içlerinden, biri, "orospunun teki o." Kadın bir isteri nöbetine girmek üzereydi. Artık dövmekten vazgeçip, onu karakola götürürlerken, kadın her beş adımda bir yere oturuyor, çığlıklar atıyor, gıysilerini çıkarıyor, yara bereleri göstermek için gövdesini açıyordu. "Ben orospuyum, bu yüzden dövmeleri mi gerekir beni? Bu, pezevenğin haltı – ona göstereceğim!" Kadını döven adamların acımasızlığı ve korkaklığı etkilemişti beni. Bağırmağa başlar başlamaz kuyruklarını bacaklarının arasına sıkıştırdılar. Bu olaya benim psikolojik olarak katılmam garip.

22 MAYIS, POROS

Aello. Teknesi tek başına sonunda, geçen sonbahardan beri. Pruvadaki gemi aslanı: kırmızı yaralarıyla, kurtların (derinliklerdeki kurtların) yediği bir kartal. Yalnızca bir tek kanadı var kartalın: öbürü yenmiş.

Troezen yolunda. Çatlamış kayalarıyla, kurumuş sel yatağının beyazlığı: korkuluklardaki kafatasları gibi; andızotlarının kokusu.

23 MAYIS, POROS

Tompazis'in evinde: "Navarino Savaşı'nı gösteren bu sekiz resmin çerçeveleri Yunanistan'daki ilk üç mandalina ağacından yapılmış. 1829 yılında Navarino'daki Rus komutan Amiral Heyden tarafından Manolis Tompazis'e verilmiş. Amiral gemisi Azof'tan sökülmüşler. 8/20 1827'de Navarino Savaşı sürerken."*

30 MAYIS ATİNA

Toplumsal yaşamınız, herkesin birbirini kurnazlık, iftira, korkaklık, utanmazlıkla suçlayarak boğazladığı bir cengel. Bu insanları görünce bir dumanı çiğniyor duygusuna kapılıyorum.

20 HAZİRAN CUMA

Mayıs'ın ortasından beri toplumun lağımlarında yüzüyorum.

Nanis pazartesi günü saat dokuzda gitti. Yunanistan'a gelir gelmez her şey boğmaya başlamıştı onu. Limanda, kökünden sökülmiş deniz yosunları ve kavun kabukları arasında bir mantar gibiydi. Bu akıllı adam, Yunanistan kasırgasında tutunacak bir şey bulamadı kendinde. Bir limonluktan dona çıkarılmış bir çiçek gibi soldu. Ruhunda dinmeyen bir panikle ayrıldı buradan. Zavallı dostum.

22 HAZİRAN PAZAR

Sabahtan beri Kifissia'da, Polemon'dayım. Geri dönüp bura-

* Navarino Körfezi'ndeki savaş 20 Ekim 1827'de yapıldı. Bu savaş sonunda Yunanistan bağımsızlığını kazandı.

da yemek yedik. Kendimi sürükleyip durdum. Bitişik meyhaneden gelen keman sesi çingene müziğinin tonlarıyla, işkence ediyor bana. Rex'in konferansından birkaç sayfa çevirdim (imzasız, ekmek parası için).

2 TEMMUZ ÇARŞAMBA

Ayın 24'ünden, salı gününden beri yataktayım: böbrekler. Doktorlar kesintisiz bir dinlenme buyurdular. Bir haftadan beri, su saatinin boşaldığını bildiren minik çanın sesini duyuyorum.*

6 TEMMUZ PAZAR

“Ardıç Kuşu” üzerine Romilly Jenkins'ten mektup geldi. “Ve bana zehir içme cezası vereceksen, sana teşekkür ederim,” dizesini yazarken, aklımda Lear'ın, “Eğer sende benim için zehir varsa, onu içerim,” biçimindeki o “dehşet verici” dizesinin olup olmadığını soruyor.

On yıl önce okumuş olmalıyım Kral Lear'ı. Ve bu dizenin herhangi bir izini hiçbir yerde bulamamış olmam da o kadar sorun değil. “Ardıç Kuşu”ndaki bu dize Sokrates'in Savunması'na bilerek yapılan bir göndermeydi. Ama şimdi, İngilizceyle arasında bir ilişki kurmanın hata olduğuna inanıyorum; benim söylemek istediğim anlama hiç de uymuyor; ama, yeterli okuyucunun hakkı bakidir.

8 TEMMUZ SALI

Bugün, röntgen için Pammakaristos Kliniği'ne gittim. Hasta

* Eski çağlarda Yunanlıların suyun küçük bir delikten düzenli akışını izleyerek zamanı saptamalarını sağlayan bir düzenek.

düştüğümden bu yana ilk kez dışarıya çıktım. Ekranda, sağ böbrekte bir taş görüldü. Bu, bana sık sık unuttuğumuz bir şeyi hatırlattı: varız; çünkü her fırsatta birileri cezamızın ertelenmesi için bizi bağışlamaya karar veriyor. Tümüyle unutmuş muyum ben bu gerçeği? Poros'ta, geçen güz, bir an yakamı bırakmayan, o tanımsız heyecanı, yaşayan her şeyle birlikte duyduğumuz o ele geçirilmez sarhoşluğu hatırlıyorum da.

10 TEMMUZ PERŞEMBE

Şu adam; her zaman iradesinin denetiminde; hasta, sağgörülü, emrine amade bilgelikle davranan. Ve, kendisine uyan her şeyden çılgına dönen; bunu yalnız yaşamın olumlanması için yapan, sahip olduğu her şeyi tehlikeye atmaya hazır; ona, başka türlü hiçbir şeyin sımsıkı elde tutulamayacağını, her şeyin parmaklarında bir avuç kuru kum gibi dağılıp gideceğini söyleyip duran, her şeye gücü yeten bir tür "mantık"ın yönettiği şu adam.

Bu ikisinin bir arada yaşaması, meleklerle hayvanın bir arada yaşaması değil (ikisinde de hem meleksi, hem de hayvansı olan bulunur); kimi zaman dayanılabilir, nitelikte, kimi zamansa bir trajedidir. Ve bunların hiçbirinin ortadan kalkmayacağı umudunu taşıyarak fırsat kollayan, dua eden üçüncü adam.

Hastalığımın tuhaf gerçeği (rastlantısal olsun ya da olmasın, bunu bilemem) kokuya karşı ansızın beliren, şaşırtıcı bir duyarlılık. Salı günü kriz geldiği gece sıradan bir koku bunaltıcı bir boyuta ulaştı. Önceki gece, rüzgâr güneye döndüğünde, yatak odamda oturmuşken, pencereden gelen deniz kokusunu hissettim. Benden çok daha iyi koku alma duyusu olan Maró hiçbir koku duymadığını söyledi bana.

İtalya'dan Nanis'in attığı kart yeni geldi. Villa d'Este'nin bir fotoğrafı, şöyle yazıyor: "Questa è una feeria delle chime-

re.”* Peşlerine düştükleri canavara göre insanların sınıflandırılması; en durgun yüzeylerin altında saklanan bu canavarlar, bir başka direy türü yaratabilirdi. Nanis’in canavarları rahatlıkların, küçük ya da fazla lükslerin, düzenli ve bankacı bir ölçülülüğün yarattığı canavarlar. Aeolia’da nasıl yaşayabiliyor? Bu koşulların en küçük eksikliği onu hasta ediyor, dayanma gücünü ortadan kaldırıyor. Saygıdeğer bir hanımın giysisinin, nazik durumlarda bollaşıp kırışması gibi, onun mak-yajı da iğrençleşiyor. Ve bu az rastlanır adamın ne erdemleri var.

11 TEMMUZ CUMA

Bir doktoru görmek, başbakanı görmekten daha zor, neredeyse. Üç gün bekledikten sonra, dün buluşabildim doktorla. Ek bir yük; gemideki su akıtma delikleri doldu bile.

Bir duyarlık tufanı içinde yaşadığımız dönemde –uzun zaman geçti– çektiklerimin, belki de, en kötüsünü yakınlarda çekmiş olmam öyle bir duygu yarattı ki bende, sanki koruyucu derim soyulmuş da açık yaralarla dolaşıyorum. Toz, sinekler, sakar hareketler – hepsi acı veriyor bana. Derinden özlüyorum, bu duyarlığı incelikle denetleyebildiğim günleri. Daha niteliksiz değildi üstelik; daha mı güçlüydüm yoksa? Ama bu durumun bir hastalık olmadığını hissediyorum; bence, yaşamın ateşli bir biçimde olumlanması bu. Cesaretsiz değilim, durgun yüzey hep aynı, ama müthiş bir çaba gerek; beni ağlanacak kadar kederli yapan işte bu.

Bu ayın başında bana karşı kopartılan patırtının üçüncü tiradı (bu yıl). İlk sözde neden Palamas Ödülü’ydü; ikincisi, Theophilos sergisi. Ve şimdi de, “Klik.” Tanrım! Bu seferki, kin dolu akşam gazetelerinin sanat sevici turistleri değil, ama

* “Bir canavarlar şenliği bu.”

Bay —. İsterik bir dalkavuk gibi saldırıp tükürüyor; kimi zaman, kendisinin stoik, ölçülü biri olduğunu bildirmek için Epiktetos’a başvurmaktan geri kalmıyor; başkalarıysa, sarhoşun teki ona göre. Üstelik, büyük unvanı: “eleştirel ruh.” Nerede ruh? Nerede eleştirmen? Guarda e passa.*

12 TEMMUZ CUMARTESİ

Bugünlerde çok geç yatıyorum – sabaha kadar uyuyabilmenin tek yolu bu. Çok sıcak. Gece yarısıya iki arası günün en iyi saatleri. Ama insan gözlerini açar açmaz, uyanık düşler kolayca ayılmasını engelliyor.

13 TEMMUZ PAZAR

Güneşi görmek istedim: öğleden sonra dışarıya çıktım; hastalandığımdan beri ilk yürüyüşüm. Anaphiotika, Akropolis, Areopagus’taki ağaçlar, Philopappos korusu. Işık güçlü ve som. Her şeyi öylesine şaşırtıcı bir berraklıkla ortaya çıkarıyor ki, sınırsız gün ışığında apansız bir sanrıya kapılmış gibi hissettim kendimi ciddi biçimde. Dönüşte, Akropolis’in kuzey yamacına, aşağıdaki Bizans mabediyle birlikte mermerlere ve kayalara bakarken –tıpkı eski bir duvarda yüzlerin ve biçimlerin fark edilmesi gibi– bir kahramanın hayaletini andıran, kemikleri kar beyazı bir kadın iskeleti gördüm; gururlu bir tavırla bana bakıyordu. Artık bugüne ait olmayan bir dünyadan, ne nesnelerini, ne de kişilerini tanıdığım, geleceğin dünyasından bakıyordu. Güneşin altında bu kar beyazı iskelete duyduğum aşk – güzellikleri, kötülükleriyle yaşama duyduğum aynı aşktı. Yazdıklarım garip şeyler, ama böyleydi. Daha kesin bir biçimde açıklayamam bunu. Sonsuz bir an gördüğüm izlenimine kapıldım.

* “Bak ve Geç”, Dante, Cehennem, Cento III.

14 TEMMUZ PAZARTESİ

Bakanlık'ta yeniden başladım düzenli çalışmaya. Güzün ameliyat ve hastaneden sonra Ankara'ya.

19 TEMMUZ CUMARTESİ

Psykhiko'da Büyükbaba'da. Çoğu rahip olan, bir grup Amerikalı için davet veriyordu. Birkaç yaşlı hanım, inatçı kocakarılar; Mac Veagh ve Ekümenik Patrik. Ona ilk kez rastlıyordum. Bu adamdan duman gibi yayılan bir sıkıntı hissediyor insan. Bakışlarında sayısız karanlık oda, dar geçitler, sıkıştırılmış ve berelenmiş ruhlar.

Solomos'un (Homeros üzerine yazdığı şiirde) kör şair imgesi dilenci Kokondris'ten mi esinlenerek yaratıldı, merak ediyorum.

23 TEMMUZ ÇARŞAMBA

Bu sabah, Koordinasyon Bakanlığı'ndaki bir konferanstan sonra gizli trupun çalgı seslerini işittim. Saat geldi. Yunanistan'dan ayrılan Henry Miller'ı hatırladım; bu kararı vermek o kadar acı verdi ki ona. "Artık kaygı duymuyorum," demişti, "Yazgı'nın parmağını hissettim." Dün gece Varymbobi'de Spon, "Bir ülkede artık mantıklı bir biçimde düşünemiyorsan, o ülkeden ayrılmalısın," dedi. O da veda ediyordu. İnsanlarla, kentlerle, böyle yürüyor yaşam.

1 AĞUSTOS CUMA

Touti iki kar beyazı yavru doğurdu: kendisinin tam tersi.

6 AĞUSTOS ÇARŞAMBA

Dün gece, Zappeion'un dışında, Sikelianos'a rastladık. Girişin yanındaki küçük kahvede bir süre oturduk. "Evet yüksek tansiyonum var," dedi, "ama bu, Sikelianos'un yüksek tansiyonu!" Dünyanın ölçülerine uyan o değil: tersine, dünya onun ölçülerine uyuyor.

9 AĞUSTOS CUMARTESİ

Her şey söylendiğinde, ekmek ve şarabın Hz. İsa'nın eti ve kanıyla değiştirildiği o makine sanki tersine çalışıyor: kilometre taşları boyunca başka tohumu izleyen tohumun konumuna doğru. Biricik olan her şey, gelişip büyüyen her şey geri dönüyor sanki.

11 AĞUSTOS PAZARTESİ

Yarın Bakanlık'ta araştırmam gereken konuya (kültürel uygarlık) bakarken şunları gözledim: (a) Yunan eleştirel düşüncesi on dokuzuncu yüzyıl boyunca genellikle dil sorunuyla uğraşmış. (b) Halk geleneğinin (Atina demek istiyorum, Heptanesia Okulu değil) incelenmesi eğilimin baş göstermesi Fallmerayer'in saldırısı yüzünden gelişmiş bir olgu. Hatta, N.C. Politis bile eski Yunanlıların geleneklerini koruduğumuzu tanıtlamaya kalkışıyor. (c) Yunanistan'ın bütün önemli şairleri, eleştirmenler bu sıfatı kullanmış olsun olmasın, "akılsal" olmakla suçlanmışlar. Yani, Solomos (bkz. Zambelios), Palamas, Kavafis. (d) Her yeni hareket, çöküş edebiyatı olarak suçlanmış; bkz. örneğin, Angelos Vlachos'un Zola, Flaubert ve Daudet'nin doğalcılıklarına saldırısı.

Harika! Erkek düşkünü turist kadınların sevişmek için çoban delikanlılar bulması gibi, biz de Theophilos'la Makriyannis'i

bulduk: tersine bir ilkelcilik. Ve bu insanlar bu bonbonları bulup zevkle çiğnediler. Ama sorun şurada ki, şeytan canımı alsın, şu zavallı Yunanistan'ımızda Theophilos'un havasını ve renklerini taşıyan bir Akademili ressam göremiyorum Makriyannis'in Anılar'ından* bir sayfa ve zamanının en eğitimli kişiliklerinden biri olan Rangavis'in Anılar'ından bir sayfa çevirdiğimde. Bu aydın yazarın yazdıkları; ton, ritim, sözcük zenginliği, cümle kuruluşu ve edebi metin açısından, öbür cahil yazarın yanında solda sıfır kalıyor.

Demotikos ile katharevuşa arasında önyargılı olduğum sanılmasın, diye şunu da eklemeliyim ki, Rangavis'in düşünceleri, Makriyannis'in nahif düşüncesi yanında güçsüz ve kıvılcımsız görünüyor. Bu, herkesin soğukkanlılıkla düşünmesi gereken bir Yunan gerçeği, Yunan sorunu.

17 AĞUSTOS PAZAR

Cumadan, Meryem Ana Şenliği'nden beri, Kifissia'da, Polemon'un evindeyim. Bu akşam döndük. Bizi seviyorlar, biz de onları, ama başka bir dünyada yaşıyorlar; sinirli, kararsız, hastalıklı bir atmosferde.

Zemin katın penceresinden palmiye ağacına bakarken, annemle geçen 1926 yazını hatırladım. Bağlantıyı kuramadım, çünkü o evde palmiye ağacı yoktu.

Kıç halatını çok yavaş alarga ediyorum. Zaman geldi.

* Makriyannis (1797-1864), Yunan Bağımsızlık Savaşı'nda görev alan ve okuma yazma bilmeyen bir general. Anılar'ını yazmak için kendi kendine Yunan alfabesini öğrendi. Onun için "ustam" diyen Seferis 1943'te önemli bir deneme yazmıştır.

26 AĞUSTOS SALI

Ev de, sokaklar da çok sıcak. İnsan ne yapacağını bilemiyor. Çalışmak olanaksız. Ve hastane önünde. Perişan bir yaşam biçimi, boşuna geçer zaman. Hapishanedeyim sanki.

31 AĞUSTOS PAZAR

XAN kampı, Phaneromeni, Salamis.* Dünden beri, burada, Y. Apostolidis'le birlikteyim. Saat 9 sularında Atina'dan yola çıktık. Öğleden sonra Koulouri, Moulki, Aziz Nikolas Manastırı ve geç vakit dönüş.

Moulki'nin her yanı eski kilise. Her adımda birine rastlayabilir insan. Dokunaklı bir güzellik. Köyde Meryem Dormityonu; ne ki, ikonlar pejmürde bir modernlikte yapılmış: İsa suların üstünde bulanık bir yoğurtlu lapaya basıyor. Aşağıda Aziz Yuhanna, bir pınarın başında: eski fresklerden izler taşıyor. Sağda, sanırım, yine Aziz Yuhanna, yüzü nefis, ve solda bir Meryem. Gerçekten güzel resim. Daha ötede, Azize Sotera. Sol yanda, hâlâ, bir şeyler bozulmadan kalmış: ortasında bir balık bulunan bir masa; masadaki nesneler Tsarouhis'in "ölü doğa"ları gibi. Aziz Nikolas'a katırla bir saatte çıkılıyor. Manastırda şimdi rahibeler kalıyor; servi ağaçları, çok güzel bir palmiye. Denize bakan sol yanda, eşekarılarından bir bulutun örttüğü bir pınarın ilerisinde, Aziz Yuhanna mabedi. Bütün bu yapıların çok zarif mimarisi var, Aziz Nikolas dışında. Bu manastırın kemerleri sivri uçlu. (Franklar yapmış olmasın?) Ötede, deniz, adalar ve dans eden doruklarıyla dağlar. Aşağıya inerken hava kararmaya başlamıştı; dolunay, vadiden giderken, yolumuzu aydınlatmaya yetmiyordu.

* Hristiyan Genç Erkekler Kardeşliği.

Moulki'den sonra cipimize yerlilerden birini aldık. Adam cipi kullanmak istedi. Yemek yiyecek bir yer bulup bulamaya-
cağımızı sorduk. "Filancaya gidin," diye karşılık verdi bize, "fa-
lancaya değil; orada dans eden Takoue'yi bile görebilirsiniz.
Dolunay olduğu zaman gelir. O zaman balık olmaz ve balık-
çılar geceyi Koulouri'de geçirirler. Küçülen ayla birlikte o da
gider. Savaş öncesinden bu yana bütün hepsinin parasını iç et-
ti. Şimdi artık yaşlandı; otuz beşinde, ama çok güzel dans eder."

Koulouri'de ne Takoue'yi bulduk, ne de yiyecek bir şey. Çadırımızın önünde dolunay ışığının vurduğu kanal korku esin-
liyor yalnızca. Mutsuzum.

1 EYLÜL PAZARTESİ, ATİNA

Bir haftadır hükümet krizi. Hector MacNeil döneminden bu
yana çark kaç kez döndü. Zavallı Damaskinos.*

8 EYLÜL PAZARTESİ

İş, gittikçe, pahalaniyor yığınla gazete satın almam gerek. K.
ciltlerce gazete kupürü topladı. Dehşet verici klik üzerine çı-
kan patırtıdan sonra, Atina şimdi de Domaine Grec** şama-
tasına kapıldı. Balkabağı oyununa döndü hikâye; neden dört
de, beş değil; neden sen de, ben değil? Sorun Robert Leves-
que'in aptalca bir cümlesinden çıkıyor. Yine de kitap Yuna-
nistan için yakılmış bir ilahi. Kaldı ki bu adam, haklı buldu-
ğu bir cümlesi için Eyfel Kulesi'ni havaya uçurabilir. Bir zaman-
lar benim için, "Konsolos," demişti. "Ama ben konsolos de-
ğilim," diye itiraz etmişim. Sonra, o sözcük yerine şu cümle-

* Damaskinos (1890-1949), Atina başpiskoposluğu ve kral naipliği yaptı
(1944-46), 1945'te kısa süre başbakanlıkta bulundu.

** Robert Levesque, Domaine Grec, 1939-1946 (Cenevre-Paris, 1947).

yi kullanması için yatıştırdım onu: “Dommage, ça sonnait bien mieux.”*

12 EYLÜL

Dün, Herod Attikos Tiyatrosu’ndaydım. Sorbonne Öğrenci Grubu Agamemnon’u oynadı. Bu oyun insanı etkiliyor ve düşündürüyor.

15 EYLÜL PAZARTESİ

Dün, yine aynı öğrencilerin oynadığı Persler’i görmek için Epidauros’a gittim. Çok kötü bir düzenleme: Dareios’un hayatının arkasında anıran bir eşek. Martenot dalgaları makinesi, taşıma sırasında kırılmış. Çocuklar ellerinden geleni yaptılar. Aiskhylos beni o kadar ilgilendiriyor ki, başarılı olup olmadıklarına dikkat bile etmedim. Tiyatro: oyunda en önemli karakter.

Cumartesi günü Demangel’in yemeğinde Axel Persson’la karşılaştım. Asine’de kazıyı yönetmişti. Onunla bir duygudaşlık kurdum.

17 EYLÜL ÇARŞAMBA

Ay başından beri yatak odamız inşaat halindeki bir evi andırıyor. Toz toprak içinde, mobilyamız ve üç yavru kediyle birlikte çalışma odasında yaşayıp uyuyoruz. Dün yine Herod Attikos Tiyatrosu’na, Aiskhylos seyretmeye gittik. Ucuz bilet satın aldık ve en yukarıya oturduk. Yerde oturup seyrettiğim oyunu beğendim.

* “Yazık, bu kulağa daha hoş geliyordu.”

16 EKİM PERŞEMBE

Dr. Kairis, Evangelismos Hastanesi için bir bilet verdi bana. Kim bilir hangi oyun oynanacak?

25 EKİM CUMARTESİ

Eylül'de ev bir inşaat alanıydı; Ekim'de kitaplığı, sandıkları ve ambalajları Ankara yolculuğu için boşalttık. Eşyaları sıralamanın üzerimizde yaptığı baskının kafamı yeterince meşgul etmesi bir şans oldu benim için. Çünkü hastane günü geldi çattı, üzerinde fazla düşünmeden. Tarifesini bildiğim bir gemi gibi gelip demirledim. Ama özellikle sevilen birini getirmiyordu bana.

Yorgun ve bezgin, doktorun bana verdiği bileti aldım; bir tatil bileti gibi. Ve bu hastaneye geldim. Dinlenme: burada ben 212'den başka bir şey değilim; hiçbir kişiliğim yok; acı çeken insanların ortak kişiliğine katıldım. Odam kişiliksiz, geometrik bir yapısı var, bir koridor gibi uzun ve dar. Ama sokağa bakıyor. Geceleyin evlerin ışıkları liman ışıkları gibi.

Evden alelacele ayrılırken rasgele aldığım kitapları okumaya başladım. Haftalardır kitap okumamıştım. Kitapların arasında, şans eseri, Virginia Woolf'un Yunanca Bilmemek Üzerine'si de vardı. Uzun süredir ilk kez bir şey eğlendiriyor beni; yine o ruh haline girdim. Tuvaletler daha temiz olsaydı keşke. Birinde su bile yok. Bu kötü koku hastaneye bir askeri kamp havası veriyor. Yine de lavmana, hipoenema diyorlar burada.

26 EKİM PAZAR

Hastane toptan üretimi; onarım altındaki insan gövdelerinin çaresizliği. Aşk ayininin arındırmasını, verdiği kıvancı anlamak için onu bire bir görmek gerekir.

Yarınki röntgen için karbon almalıyım. Bana bir bardak siyah su getiren hastabakıcı her saat bu sudan bir kaşık içemi söyledi. Her çeyrekte üç kaşık almam için onu ikna ediyorum. Bana verilen buyruğa göre, bardağı boşaltabilmek için en az yirmi saate gerek olduğunu hesaplıyorum. Çok kötü: sorumluluk olmadan söz dinlemek rahatlatıcıydı; şimdi, buyrukları çözümlemem gerektiğini anladım.

28 EKİM SALI

Geçen yıl bu sıralarda, Poros'ta odun kesiyor, yüzüyor ve yazıyordum Ne gam: "Yarın yeni bir gün getirir." Pencereden gördüğüm Hymettos gündeğümü, 1940 yılında, 28 Ekim'de gördüğüm gündeğümünü hatırlattı bana, her zamankinden çok.* Saat 4'te Dışişleri Bakanlığı'ndan bakınca, neredeyse aynı görüntü; neredeyse aynı bekleyiş havası.

Dün ve bugün beni burada sıkan şey üzerine kafamı toplama-ya çalıştım. Buradaki kötü koşullar değil beni sıkan: kalbura çevrilmiş battaniyeler, selüloit tabaklar, aşınmış gümüş sofrta takımları, soğuk yiyecek vs. – savaş yüzünden ülkemizin başına gelenler kavranılacak gibi değil. Ne yapabiliriz? – daha çok, tembellikten, kayıtsızlıktan, kötü yönetimden kaynaklanan yetersizlikler: örneğin şırıngaların körelmiş iğneleri, kırık tüpler vs. Dün, röntgen çekimi için beni alt kata indirdiler; neredeyse, bütün hastalar (yatanlar olsun, dışarıdan gelenler olsun) çıplak halde aynı tahtanın üzerine, aynı yastığa yatıyorlar. Ne temizlemek var, ne temiz bir çarşaf koymak. Daha da kötüsü, üç günden beri kendimi biraz yıkayabilmek için bir yol arıyorum. Çalışanların yüzünden okunan: sanki, onlardan aşırı saçma şeyler istiyorsunuz. Dün, sonunda, anlatılmaz ölçüde pis bir banyoda, sıcak su dolusu bir leğen istedim; bütün köy dışkısını oraya boşaltıyor. O hastabakıcı se-

* 28 Ekim 1940'ta İtalyanların Yunanistan'ı istila etmeleri.

nin, bu hastabakıcı benim, derdinizi anlatmaya kalkıştığınızda, “Çok hasta var,” diye yanıtlıyorlar, “dikkatli değiller.” Anlaştık. Ama suların akmadığını söylediğinizde, duymazlıktan geliyorlar. Bir tek hasta için alınan beş günlük ücretle, kaldığım koğuştaki bütün bölümleri temizleyip, onarabilirler ve boyayabilirler, UNRRA’yı ve üç yıllık yeniden onarımı göz önüne almadan.

Böyle büyük bir kuruluş, biraz da kutsal bir kent gibidir: Kudüs, Delphoi – boş inan ve para yapma. Doktorları ve hastabakıcıları kastetmiyorum; çoğu harika insanlar, genellikle de dokunaklı; benim kastettiğim daha aşağı tabaka.

29 EKİM ÇARŞAMBA

Işıl ısl bir gün, başlamak için iyi bir gün. Açık bıraktığım pencereden daracık odaya, zapt edilemeyen bir zehir boşalıyor ve bilinci bozuyor.

Yarın sabah ameliyat olacağım. Bu bekleyiş, yaşamın öteki sıradan ve önemsiz acılarını beklemekten daha iyi değil. Sanırım şu sıradaki baskın duygum, merak.

30 EKİM PERŞEMBE, GECE SAAT YARIM

Uyandım; sinirlilikten mi neden bilmiyorum. Verdikleri ilaçtan olacak. Tramvayın sesini duydum, kepenklere baktım, gün doğuyor sandım; şanslıyım, uyumuşum, diye düşündüm. Işığı yaktım; saat 12’ydi. Atina’nın dışında parlak bir ay. Mahkûmun son gecesi gibi bir duyguya kapıldım. Derken, birdenbire, mutlak dinginlik. İyi.

Sabah. Tıraş oldum; beni ameliyat odasına götürmeleri için beklemeye başladım. Derken, asistan geldi, telaşlıydı. Dün has-

tane personeline yapılan kolera aşısının Dr. Kairis'te kötü bir tepkiye neden olduğunu, yatmak zorunda kaldığını, bu yüzden ameliyatın yapılamayacağını bildirdi. Düş kırıklığı, sonra, biraz saçma bir düşünce: tıpkı, kahramanca davranışlarda bulunan birini seyrettikten sonra, ansızın, bütün bunların tümüyle anlamsız olduğunu anlamanız gibi. Ameliyatı yeniden beklemenin eskisinden farklı olmayacağı düşüncesi bütün gün, sıkıntıyla yokladı beni – boşuna.

1 KASIM CUMARTESİ

Hastaneler gemileri nasıl hatırlatıyor, inanılır gibi değil – değişmeyen yemekler; doktorların uğursuz görünüşleri; yardımcılarıyla birlikte içeri girerlerken neredeyse askeri bir görünüme bürünmeleri; deniz tutmasına uğradıkları için yataklarında pek göremediğiniz hastalar; bir son durağa, bir limana varıncaya değin, bir daha gemiden inemeyeceğiniz duygusu.

10 KASIM PAZARTESİ

(Maró'ya yazdırıldı.) Bugün daha iyiydi. Sabahleyin yaradaki iki bandajı aldılar. Yarın ameliyatın üzerinden sekiz gün geçmiş olacak, ama uykularım hâlâ düzensiz. Gece olsun, gündüz olsun, üç saatten çok uyuduğum su götürür. Gün dayanılmayacak kadar yorucu başlıyor; karanlık basar basmaz, soluk alıp verişimdeki daralma geçmiyor. Geçen salı çok miktarda eter solumuş olmalıyım. Anesteziden çıkarken nasıl kendimle güreştiğimi, nasıl saçmaladığımı anlattılar. Güreşmekten ötürü, derimde hâlâ siyah ve mavi lekeler var.

Bütün bunlardan çok daha ilgiyle izlediğim pencерem. Çok bildik bir ışık karesi, Hymettos'ta bir yamaç parçası –yeryüzünden üç ya da dört karışlık bir yer–, çamlarla kaplı küçük bir alan, ve ön tarafta, karşı komşuların duvarlarıyla evleri. Ve

bütün bu önemsiz şeyler, bu ışıkta yaşamın şaşırtıcı yoğunluğunu öylesine yansıtıyor ki, (bugünlerde bile) özgür çağrışım-
ların ortasında çalkalanan bir gemi enkazından başka bir şey
olmasam bile, bu ışık karesi dikkatimi çekebiliyor; sağlıklı bi-
riymişim gibi beni yüzeyin üstünde tutuyor.

Bu sabah Rex'ten bir mektup geldi. Almanya'ya gidiyormuş, sağlığını öğrenmek istemiş. Bir yıl önce Poros'ta "Ardıç Ku-
şu"nu yazdığını hatırlıyor. Yunanistan'ın hasretini çekiyor. Ya-
zabilseydim yazardım ona, özellikle bu pencerenin bende
uyandırdığı duygular üzerine; dingin kırların görüldüğü bir
köşe değil bu pencere –o türlü çok doğal olurdu– ama, daha
çok, derinden yaralı bir adamın penceresinden görünen bir gö-
rüntü. Bir görüntü güzelliği, bu ışığın varoluşu beni çeken; en
önemsiz nesneler üzerine düşen ışığın ta kendisi, Evangelis-
mos'un kirli camlarının arkasından görünse bile.

14 KASIM CUMA

Tavuk yedim. Sikelianos geldi, elinde üç gülle. Bugüne kadar
gördüklerimin en güzelleri. Üstelik biliyor, çiçek nasıl sunulur.

29 KASIM CUMARTESİ

Öğleden önce 11 sularında eve döndüm. Ayılmadan. şimdi an-
lıyorum, yavaş yavaş, yüzeye çıkan sessiz yankılar arasından,
iklimin değiştiğini, hastanenin dehşetini: kokular, sesler ve iyi-
leşme ritminin dayanılmaz sıkıntısı.

10 ARALIK ÇARşAMBA

Önceki gün, ilk kez dışarıya çıktım: Zappeion'da on beş da-
kika.

Herşey söylenip yapıldığında, geriye kalan: şu gaz lambasından başka var olan bir şey yok – yaşam yalnızca; başka hiçbir şey.

31 ARALIK ÇARŞAMBA

Saat: 23:45. Eliot çevirilerimin ikinci basımının elyazmaları bitti. İyileşme dönemini geçirmek için evde başladım bu çalışmaya. Kafam çok yavaş çalışıyordu; sanmıyorum, bu yüzden, fazla bir şey yapabildiğimi. Mekanik bir iş olarak gördüm bu çalışmayı. Kimi zaman, daha da öte.

1948

Yorgo Seferis (1963).

5 OCAK PAZAR

Yaram dün kapandı. Bugün, Bakanlık'a. İnsanlar, kimi zaman, öylesine kayıtsız oluyorlar ki, gözlerim masalarında duran mürekkep hokkalarına ilişir ilişmez, hokkayı kapıp kafalarına boşaltmak, onları uyandırmak istiyorum.

17 OCAK CUMARTESİ

Öğleden sonra, geç vakitte Büyükbaba Psykhiko'ya gitmemi istedi benden; Eden'i bekliyordu. Ortadoğu turundan sonra Atina'dan geçecekmiş. Bu İngiliz muhabbetle konuşuyor onunla. Konuşma: kasvetli sözler. Onu alt kapıya kadar geçirdim. Hoşça kal, demeden ellerini kavuşturdu, göğe doğru kaldırdı ve içini çekti: "İnsanlık! . . . İnsanlık!" Birdenbire sahneye fırlamış da, onu seyrediyormuşum gibi geldi bana.

25 OCAK PAZAR

Kyathenaion Sokağı'ndaki evi Amerikalı bir kadına kiraladık ve Kifissia'ya, Maris K.'nin evine gittik.

Bütün Ocak ayı oraya buraya koşturmakla, yolculuk telaşıyla geçti. Fiziksel direnç zayıflıyor; insanın gücünü ölçmek zorunda kalması (ilk kez) bir dert. Kifissia’da geçen son günler Tanrı’nın bir nimetiydi. Ama dün gece gemide ilk kez kaygısız bir uyku çektim.

Ankara düşüncesi canımı sıkıyordu. Şimdi içim daha rahat. Sanırım, her şeyi, Atina’daki hapisane yaşamına yeğlerim – zihinsel anlamda demek istiyorum. Bakanlık tam bir hapisane; edebiyata gelince, düşündüklerini açıkça söylediğinde, başkalarının düşüncelerini açıklamakla suçlanıyorsun. Tutuculuk yüzünden, dilin büzülüşünü, geleneksel bir kekemeliğe dönüşmesini görmenin verdiği acıklı duygu.

Bana yapılan yayılım saldırılar son zamanlarda moda oldu; yine de, daha önce hiçbir zaman, böylesine dostça bir hava içinde ayrılmamıştım Atina’dan. Dokunaklı bir sıcaklık; beklenmedik: Athenaion’daki cuma akşamı çok canlıydı – nice tanımadık dost, çoğu gençler.

Kaçıp gitmeli insan.

Geçen akşam şiddetli rüzgâr ve sağanak vardı Kifissia’da. Sabahleyin veda etmek için Sikelianos’a gittim. Otelin lobisine geldiğinde, bir yorgunluk vardı üstünde; böyle görünmeyi sevmez. “Gandhi’nin ölümü beni üzdü,” dedi. Bu adamın algılayışı ne derin; zaman zaman görüyorum bunu. Bir daha birbirimizi görebilecek miyiz?

Sabah güneşinin altında Marmara Denizi sakin. Kutusunda duran, yayı gevşemiş bir keman gibi hissediyorum kendimi biraz. Çevremde Türkçeden başka dil konuşulmuyor; kamarotlar bile üç sözcük olsun, yabancı dil bilmiyorlar.

21 MART PAZAR

Buraya geldiğimizden beri Park Otel'deyiz. Ankara'da ev bulmak zor. Tam dört haftadır bir belirsizlik içindeyim. Hastalık yüzünden en temel işleri yerine getiremiyorum. Dün gece İranlıların yılbaşıydı; şoförün deyimiyle “acemce” elçiliğinde, kuyruklu ceketler içinde, doymak bilmez bir kalabalık. Gece yarısı olduğunda ayakta duramayacak hale geldim. Bilmem, burada neden bu kadar yorgun hissediyorum kendimi; karanlık bastıkça kurşun gibi ağırlaşıyorum. Hastanenin, yer değişikliğinin etkisidir diye düşündüm: bir de, korkunç bir biçimde, yeniden yapılan Atina yüzünden. Bilmiyorum, iklimle ilgili bir şeyler olmalı. Yeşilin “y”si bile bulunmayan baştan başa çıplak bu platoda yeterince soluk alamıyorum. Gören, uykunun krallığına girdim sanır.

Hepsinden öte, asıl öteki hastalık. Bu üçüncü dünya savaşının Çarpışan Kayalar'ıyla insanın aşağılanması ve mekân arasında geçen şu dram.* Bir zamanlar haymatlos, yurtsuz adamdı, şimdi tarafsız adam.

12 NİSAN PAZARTESİ

Giderek daha kötü: samanla dolu bir çanta gibiyim, oradan oraya taşınan; kendimi sürükleyerek götürüyorum otele, bir şeyler atıştırıyorum; uyku öksenin yatak örtüsü. “Tanıştığım, sempatik bir doktor –Hitler'den bu yana sürgünde yaşayan bir Alman Yahudisi– dedi ki bana: “Vous n'êtes pas intéressant comme malade, c'est la radioactivité de la steppe...” Ben de yanıtladım, “Radioactivité? c'est aussi mystérieux que l'existence de Dieu.**”

* Çarpışan Kayalar: Karadeniz'e girişte bulunduğu söylenen ve aralarından geçmeye çalışan gemileri ezen mitolojik iki kaya ya da ada.

** “Hasta olarak ilginç değilsiniz, bozkırın radyoaktivitesi bu...” “... Radyoaktivitesi mi? Tanrının varlığı kadar esrarlı bir şey bu...”

Bu bozkırın radyoaktivitesi insanı insan olarak da ilgisiz biri yapıp çıkıyor.

19 NİSAN PAZARTESİ

Eliot'ın altmışıncı doğum günü dolayısıyla hazırlanan kitap için yazdıklarımı Valaoritis'e postaladım. Metni, neredeyse, hiçbir kitaba başvurmada, küçük bir masada, zar zor sığdığım bir odada yazdım; bu otel yaşamı artık dayanılmaz hale geldi.

MAYIS

Atina'da Solomos'la ilgili büyük yaygara. Ta buralara, kulağıma kadar geldi: laf üstüne laf. "Solomos'a Merhamet" başlıklı bir deneme yazmak için can atıyorum.

15 HAZİRAN SALI

Kumda kalçaların ve göğsün açtığı çiçekler –

Parti lideri Bay Praksias, öğütler veriyor: "İşbirlikçilerin ahırlarını temizleyelim." Kendi adamları olan, kendisinin de desteklediği işbirlikçiler, onun yanında işbirlikçi bile sayılmaz.

HAZİRAN, CUMA

Onların beğendikleri gibi yazsam, beni beğeneceklerini biliyorum, tıpkı Etiyopyalı ikonografların Meryem'i siyahi olarak resmetmeleri gibi.

Şoför ehliyeti almak için ilgili büroya gittim. Yunanca konuştuğumu duyan biri, ruhunun olanca tutkusuyla, birden göz-

yaşlarına boğuldu. Giritli bir Türk: “Eh, yani, Anadolu’nun derinliklerinde, ne anlasınlar, Allah aşkına, bizim adamızdan? Böyle bir ada . . .”

Derin bir sempati duydum, kökünden kopmuş bu adama. Kalle’nin tarih düşürülmüş taşlarının arasında, mermerden bir anahtar deseni, ileriye gösteren bir kertenkele gibi kıvrılıyor.

20 HAZİRAN PAZAR

“Profesör Logre ‘geçici bellek kaybının, yarım uykuların’ yol açtığı bir hastalığı tanımlarken, bu hastalığın kazalara yol açtığını ve bugüne kadar; mahkemeler, hatta, hekimler tarafından bile, yanlış bir biçimde, hastanın çevresine bağlandığını belirtti. Bu hastalığa ‘Elpenor sendromu’ diyordu. Çünkü Kirke’de kalan Odysseus’un yoldaşlarından Elpenor’un başına gelen ölümcül kazayı anlatan Homeros bu hastalığı ‘şaşırtıcı bir gözlem’le betimlemişti.” (Kathimerini’den, 7 Haziran.)

Elpenor sendromu. Öyleyse, ne yazdığımıza dikkat etmeliyiz; kim bilir, belki bir gün, resmen bir hastalık olarak ilan edilir.

1 TEMMUZ PERŞEMBE

Park Otel’den Atatürk Bulvarı, 373’e taşındık. Sonunda bir evimiz oldu. Paskalya’nın son sabahında, otelin yalnızlığında, kırmızı kuru kalemle, şans getirsin diye iki yumurta boyamıştım. “İsa Göğes Ağdı”yı başka türlü söyleyemezdik.

AĞUSTOS

Giderek, dönerek, giderek, dönerek, sonunda
her sürgün, her kürek, her deniz kıyısı
lekeleniyor kanla ve sen Skylla'nın ulumalarından
başka bir şey işitmiyorsun. Seninleyim, dost olsun,
düşman olsun,
diye bağırıyor bir sakat.
Bekle, ben seninleyim . . .

Dingin ışığa tutulmuş yapraklar, çiçekler –

Ve küçük bir eve kapatılmış şair, çerçevelerinin
arkasından pencereleri arayan ikonlarla –

Ve ketenler giyinmiş ay, bir kumrunun kavisli kanatlarıyla –
(Bkz. Selene, Homerik İlahi, I.I)

2 EYLÜL

Doğu Haber Ajansı'nın dünkü bülteni: "Karl Arnold a affirmé au Conseil Parlementaire de l'Allemagne à Bonn qu'Hitler n'était pas une apparition spécifiquement allemande mais la personnification du nihilisme européen."*

6 EYLÜL

"Bir Şiirin Günlüğü"nü postaya verdim.

* "Karl Arnold Bonn'daki Almanya Parlamento Konseyi'ne, Hitler'in özellikle bir Alman hayaleti değil, Avrupa nihilizminin kişiliğe bürünmesi olduğunu bildirdi.

Oidipus'gil

Sherlock Holmes'un her yerde şubesi var
bütün yeryüzünde, bütün dünyada;
Oidipus sorguya çeker çobanları her yerde
bilmeden ne yalanlar beklediğini kendini

Kavşaklarda pusuya yatar ölü Laius
duyarsın bahçelerde mırıltıyı: “kulakları kör
Akar zaman, sinirli, bozuk frenlerle,
Bayım! işte söndü gözlerle ışıklar!

Bugünlerde Fournalı Dionissos'un Resim Sanatının Açıklanması'nı okuyorum (Petrograd, 1900), İstanbul'da satın almıştım: “Bir ev; İsa Simon'la ve havarileriyle birlikte bir masaya oturmuş ve İsa'nın arkasında bir fahişe kırık bir cam testi, onun başının üstünde tutuyor.”

Dikkate değer: yazar; saç, giysiler gibi başka ayrıntılarla birlikte sakala özellikle özen gösteriyor; bkz. örn., “İsa'nın vücut ekonomisi üzerine konuşan Yunanlı bilgiler”. Apollonios'un “uzun, çatallı bir sakalı vardı”; Thukydides'in “üç parçalı”; Solon'un “yuvarlak”; Plutarkhos'un “sivri”; dazlak Sophokles'in “beş parçalı”; Platon'un “uzun, geniş sakalı vardı.” Bir yerde “papirüs sakallı” biri var.

Bizans sanatında her şey gelenekseldir, gelenek tarafından önceden belirlenmiştir bu sanat (ayrıca çizimlerin kopyalanmasına bakın);** “Tanrı vergisi” bir sanattır bu (Fourn'a'dan); Kutsal Atkı'dan doğar bu sanat, ikonlar mucizevidir, çünkü

* Sophokles, Kral Oidipus, I. 371.

** Bizanslı ikonograflar daha önceki ikonları ya da freskleri kendilerine örnek aldılar.

İlanrı bahşetmiştir onları; temellerinde öykünme yatar. Ne ki, insanlar ne derse desin, bu sanat yüzyıllar boyu aralıklarla varlığını sürdürmüştür. Bu sanatta, geleneksel olandan küçük bir sapma gösteren üstün sanatçı mükemmelliğe ulaşır. İyi mi kötü mü bilmiyorum ama, bizim sık sık uğradığımız haşin değişikliklerin tümüyle karşı yanındadır bu sanat. Bizanslılar için en büyük kötülük kemikleşmedir; bizim için çözünmedir. Yine de, günün birinde Tsarouhis'ten bana, üzerinde: "Ölümün eşiğine kadar, bir sukabağı üzerine derinden derine kederlenmekteyim," yazılı bir Yunus ikonu yapmasını rica etmek isterdim. Üzüntülerimizin çoğu sukabakları içindir.

EKİM

Bahçede sarı yapraklar ve mangal kömürü –

Boğucu kokulu şişeyi
tutan fahişenin elinden
şişe düşer de yere
saçılan mür günlerce
kokar durur ya, cinayet de öyle yayıldı
derilerimizin üstüne
soyulduğu da yok –

EKİM

"Çıktı ay ve Yaşlı Adam doğdu denizden, ve buldu ayıbalıklarını. Yakaladık onu; hiçbirini unutmamıştı hilelerin; kaba tüylü bir aslana döndü, sonra bir ejderhaya, derken bir leopara, dev bir yabandomuzuna, bir akarsuya, üstü yapraklarla kaplı bir ağaca.

Sıkı sıkıya tuttuk onu ellerimizle,
Büyüklerini tüketip yorgun düşünce
dedi bana, sordu bana . . .”

“Ama cennet bahçelerine, sınırlarına yeryüzünün
gönderecek seni ölümsüzler, altın saçlı Rhadamanthus’un
oturduğu, iyi yaşamın insanları beklediği.
Ne kar, ne kara kış, ne yağmur,
her zaman gelir tatlı solukları
Batı Rüzgârı’nın Okyanus’tan
ve hayat verir insanlara.”
Böyle dedi ve daldı dalgalarına denizin.*

İonia’dan söz eden Hesiodos’u düşünüyorum.

KASIM

(Argo)

Öğrendim peri masallarını gemilerde,
ne yolculardan, ne denizcilerden
ne de rıhtımda bekleyenlerden,
her zaman kıyıda, ceplerinde sigara arayan.
Yüzleri gemilerin oturur hayatımda benim;
kimi tek gözünü dikip bakar, Kiklops gibi,
denizin aynasında kıpırtısız;
kimi karınca, kimi kelebek gibidir,
kimi uyurgezer gibi gider, tehlikeli,
kimini derinliklerin uykusu alır –
keresteler, halatlar, yelkenler, zincirler ve hepsi.
Bahçedeki serin küçük evde,
akasyaların ve okalıptüslerin altında,
paslı rüzgâr değirmeninin yanında,

* Homeros, Odyseia, K. IV. II 450-461, 563-570.

bir tek kırmızı balığın yüzdüğü
sarı sarnıcın yanı başında
sepetçisöğdü kokan küçük serin evde
bir gemi pusulası buldum
bana rüzgârların habercilerini gösteren –

PAZAR

Birkaç gün önce, Atina’da geçirdiğim son yılı düşünürken; bana saldıran, çılgın bir köpek sürüsü gördüm.

ÇARŞAMBA

Günlerden beri yatakta, acılar içindeyim; X ışınları vesaire.

NOEL

Ruskin’in bu öyküsünü yeni okudum: Bir gün, Turner Plymouth limanının bir iki mil açığındaki gemileri çiziyordu; geride güneş batıyordu. Çizimleri bir deniz subayına gösterdi. Subay gemilerin lombarlarının olmadığını gördü. “Hayır,” dedi ressam, “bu uzaklıktan ve bu ışıkla lombarları göremezsiniz.” “Doğru,” dedi subay, “ama gemilerde lombar olduğunu biliyorsunuz.” “Doğru,” dedi Turner, “ama benim işim gör­düğümü çizmek, bildiğimi değil.” (Proust, Pastiches et mélanges’da değinir buna, s. 172.)

Ne kadar çok insan soruyor lombarları, kimsenin görmediği yerde; çünkü, onlar biliyor o lombarları.

Gecede

Gümüş meşalenin dumansız ateşi
hatırlıyor beni yedinci dünyasından uykunun

Bir gölgedir duvarımdaki çam ağacı büyüyen.
Penceremin boş kâğıdında
bir gölgedir fırça bir tepenin gölgesini çizen.
Bu gece, odamda, bir gölgedir yaşam.
Bilmiyorum uyanık mıyım, yoksa uyuyor muyum hâlâ;
belki de rüzgârdır sessizlikte
müziğin soluğu
çam ağacının hayaletini çalan, yoksa bir şarkı mı
bir gizli, telsiz lirden yayılan?

(Tsoi Tsung, Kore, 2. yüzyıl)

ARALIK, PAZARTESİ

Yıl bitiyor. Ankara'daki elçilikler sürekli paydosta; karla kaplı bozkırda sürekli bağlı şamandıralar gibi; iki üç haftada bir, postacı gelip bir sonraki dönemi ilgilendiren, taze haberler getiriyor onlara; sonra, mutlak sessizlik.

I949

Dionisos anfiteatrında (Atina, 1965).

OCAK

Kar sonsuz burada. Attike’de
bir rahatlama arası olarak bakıyorlar kara
ya da badem ağaçlarını önceden haber veren bir saygıyla
ya da gaydalar sustuğunda bir Karagöz perdesi.
Seviniyor insanlar; kırlara gidiyorlar unutup
sefaleti. Kar burada
sıfır. Sıfırın altında miller,
ışığıyla beyaz kumun, avurtsuz
yüzlerle, biçimsiz, uzun uzun
bakan gözlerle, kutsal topraksız.
Kalkışmamalıyım dua edenlerden konuşmaya, ama
gün gelir bir kuzuyu keser onlar,
fıskırır kan, körelten patlayışları gibi güneşin –

An olur her şey göçer, ve her ses
ilk kez işitilmişçesine, düşer, sanırsın,
mermerin ya da ağacın avucuna.
Ve göçer insanlar doğurup heykelleri –

Batarak meyvelerden, yapraklardan düşlere,
çıplak gövdeli, ıslak dudaklı bahçelere –

26 NİSAN SALI. İSTANBUL'A GİDEN TRENDE

Beyazlanır kemikler ıssız ovalarında Anadolu'nun,
pul pul sesler yayar kurbağalar geceleri;
alevlenip söndü tutkular; birdenbire, kâr ve zarar dolaşımını
göstermek için yeniden ortaya çıkan, tedavülden
kalkmış parası gibi bir kentin –

28 NİSAN PERŞEMBE, BURSA

9:00'da gemiyle Bursa'ya hareket ettik; 13:00'te Mudanya'daydık.

Kıyıda bir çeşme; nar ağaçları altında bir hendek; batan güneş ışığında narlar, kamışlar ve çocuk sesleri.

Su kayıyor gölgede, güneşte ısıldıyor, akıyor, fısıldıyor; geri dönüyor aşk. Burada herkes bir şeyler dokuyor; geçip giderken, dokuma tezgâhlarının sesi. Kavaklar; vadide nice insan gömülü –

1 MAYIS PAZAR

Bithynia Olympos'u;* keşifleri eski zamanlara ait. Müziğin yaprakları; müzik nasıl da yuva yapıyor kendine; nasıl serpiyor yapraklar onunla.

Alla Marcia

Döverek tuzlu suyu, gece gündüz,
kimse değiştiremedi yazgıyı;
döverek karanlığı ve ışığı,
kimse değiştiremedi cinayeti.

* Uludağ.

Ama yeniden doğabilir ılık;
Bir daha düşebilir tohumlar
ağır avuçların üstüne.
Kan çiçek açabilir yeniden.

BURSA, SABAHIN 5'i

Canzona

Batık tapınakların görüntüsü
belirsizliğin, bilgeliğin anası,
çekişmenin, barışın anası,
yaşamın yurdu.

Suların özgürce aktığı
türkü söyleyen çeşmelerle,
dokuma tezgâhlarının sesiyle,
karların sonsuzca uzandığı,
önemli şeyler ve sukabakları üstüne*
üzülüp sevindiğimiz zaman
yardım et bize.

Parlak sıkıntısı üzerinde çölün
bizi seven, bizden nefret eden
ya da bizi horlayan uluslar arasında;
duvarları içine büzülmüş kentlerde;
güneyinde düşman ovalarının,
kal bizimle.

* Bkz. Yunus IV – Y.S.

Ve damarlarında iki dallı kanı
dokuyan kardeşlerimiz arasında,
yabanıl korkusunda aşkın,
nefretin sevecenliğinde,
bayırında karanlığın,
yardım et bize.

İzin ver düşlerle uyumamıza
küreklerimiz gibi; düşler gibi
derilerimize işlenmiş
denizin sabrıyla;
hokkabaz Ephialtes'le değil.

9 MAYIS PAZARTESİ

Yarın Ankara'ya gidiyoruz.

Denizle, aşkla, ölümle kurulan mahremiyet.
Yalım gibi dimdik aşk.

“Ratto, ratto, che'l tempo non si perda
per poco amor .”

(Purgatorio, 18, 103)*

13 MAYIS CUMA, ANKARA

Cocteau'nun Machine infernale'i.** Onca yıldan sonra, oyunu sıkıcı, sığ ve eskimiş buldum. Felaket sahnesi dışında, bana bir şey söylemedi – o da Cocteau'nun değil; insan, oyuna

* “Çabuk, çabuk, vakit yitirmeyelim, yetersiz sevgi yüzünden.” Dante, Araf, 18. Kanto.

** “Cehennem makinesi” “Bomba” anlamında da kullanılır.

bir çapa zinciri gibi asılıp, eski tragedyaya doğru dümen kırıyor. Ne yazık ki, Jocasta'nın hayaletinin görüldüğü son sahnede –Frank Madonna diyorum ben ona– ister istemez, düş kırıklığına uğranıyor; artık kimse yardım edemez size.

Dün, üniversitenin oditoryumunda konuşurken dinledim onu. Ne övgüler buluyordu öyle; ne ucuz komplimanlar. Dinleyiciler de yüreklendiriyordu onu. Dinleyin – Ankara, “sortie comme Minerve de la tête de Jupiter!” (Jupiter: Kemal). Kemal: “lumineux, illuminé, illuminant!” Türkler, qui pensent avant d’agir, tandis que les Français agissent avant de penser!” (Bkz. Valéry, sanırım Mallarmé üzerine yazısı.)* Gide üzerine hoşgörülü bir tonda konuşurken, katlanılmaz ölçüde önemsizdi. “Kim bilir, hangi ikinci dereceden motiflerle Mache Turque’e yazdı? Canını sıkmayalım; Gide de aynı şeyi ona yapmıştı.”

16 MAYIS PAZARTESİ

Dün gece Ram Gopal – Hint dansları. Londra yıllarımın en güçlü izlenimlerinden birini, Uday Şankar’ı hatırladım. Bu yüzden, sıcak bir duygudaşlıkla gittim gösteriye: bir düş kırıklığı. O dönem tanık olduğum sanata benzer bir sanat bekledim; onun yerine, toptancı bir pandomim buldum: yoz, sıkıcı ve teşhirci. Genç Şankar’ın bıraktığı izlerle kıyaslanırsa, bu sanatçı ağır, tıknaz ve incelikten yoksundu. Ne büyü, ne de müziğin törensel tonu vardı ortada. Kasvet içinde döndüm eve.

Ankara, “Jupiter’in kafasından çıkmış Minerva gibi.”

Kemal: “aydınlık, aydınlanmış, aydınlatan.”

Türkler “hareket etmeden önce düşünür, Fransızlar düşünmeden önce hareket eder.”

Olanca iyiliği, kötülüğüyle “Büyükbaba” öldü; güçlü, gerçek bir adamdı. Son mesajı: “Aziz Yorgo gününde nice mutlu geri dönüşler.”

4 HAZİRAN CUMARTESİ

On beş gün önce, 1925’ten 1947’nin sonuna değin tuttuğum günlüklerin ayıklanıp temize çekilmesini yineledim. Şimdilerde, kendimi disipline sokmamın tek yolu bu. Burada, kendimi öylesine perişan, öylesine tıknefes hissediyorum ki; sonunda, beni yalnızca bir motorun çalıştırabileceği kanısına vardım. Geçen kış çalıştırmıştım bu motoru. Sefil aylar: kâbusa dönen, sonsuz kar yağışları, dayanılmaz ağrılar (yatakta bir ay) ve dostlarım yüzünden duyduğum sonsuz acı. 1938-39 arasında yazdığım elli sayfayı yeni bir deftere geçirdim; bir kitap yazsam, bu kadar yorulmazdım.

“İkinci – ya da üçüncü dereceden” iş. Ne ki, geçmişte, çok daha canlı olduğum dönemlerde bile, bir gün ya bu işi yapmak ya da defterleri yakmak konusunda bir karar vermek durumunda kalacağım gündeme gelirdi. Bu tür bir olumsuzlamaya yüz vermedim; yadsımayı ya da gizlemeyi sevmem. İnsanın yadsıyarak bir yere varacağını sanmıyorum.

Şimdi, kimi koşulların bana yazdırdığı bu satırları, baştan başlayarak, ilk kez okuyor ve temize çekiyorum; bunu yaparken, asıl sorunun itiraf etmek ya da en önemli şeyleri vurgulamak olmadığını görüyorum. Belki de, bu Günlük ortağı bütün bunların; tıpkı, yaptığım her şeye benim de ortak olmam gibi. Ama bütünlüğe yönelik hiçbir arzusu yok bu Günlüğün. Olsa olsa, gelip giden birinin karda bıraktığı ayak izleri. “Karda ayak izleri”, Claude-Achille’in (Debussy) müziğini hatırlarsak; bir iki anın ayak izleri, her zaman en önemli olanın değil, ama en

elverişli olanın; orada burada geçen anlar. Bu yüzden, nice aralıklar var ya –

Telefon; gitmeliyim; düşüncemi bitirecek kadar zamanım yok.

5 HAZİRAN PAZAR

Gnlge bu seferki dönüşümün böylesine ağrılı olacağını hiç ummazdım; daha çok, kamu hizmetinde geçirdiğim en sıkıcı yıllarda, yalnızca kalem alışkanlığımı korumak, bir de öğretmenlerimi hatırlamak için yazılmıştı bu günlük.

AKŞAM

Gençliğimde sıkıntılı anlarımı bir kenara yazmak gibi bir eğilimim vardı. Belki de bir ilerleme: şimdi, sevincin büyümesi-nin beni kolayca kâğıda doğru srklemediğini görünce, iim-de bir üzüntü hissediyorum.

HAZİRAN

Kanımızdaki, bbreklerimizdeki, uyanıklığımızdaki alığımızdaki, susuzluğumuzdaki, tkenişimizdeki kötülük –

İri gözleriyle hastabakıcılar, narkozcu ve cerrah,
ve acının perdeleri,
ve hastane üzerine boş inanlar,
ve neşter bekleyişi
ağaran günün asansöründe.
Ve genelevden çıkan bir sarhoş gibi
ıkmak eterin binasından.

Gezinti! Annoula'yla birlikte, Ankara'nın yirmi beş kilometre dışındaki bir havuza gidip yüzdük. Geceleyin, denizi öylesine özledim ki, nasıl tanımsız bir hasret!

Elpenor:

Anlıyorum şimdi burada
Birmiş Hades ile Dionisos

uzun zaman tüketirken ölmek için

Dün gece, Palamas'ın Şiir Üzerine adlı yapıtının birinci cildini okumaya başladım. Önsöz'ü ve Khatzopoulos'un Vomous incelemesini bitirdiğimde uyuyakalmışım. Ağır, özlü bir düzyazı; yine de, Palamas sahip olduğumuz en eleştirel zekâ. Khatzopoulos'un düzyazısı daha kötü ve gazeteciliğin katıp karıştırılmasıyla çekilmeyecek kadar piçleştirilmiş... Şairlerimizin kendilerini düzyazıda anlatamamaları ciddi bir inceleme konusu. Sikelianos'a bakın; Malakasis şu kadar olsun, düzyazı yazamadı. Düşünmeden yazılmış denebilir: "kanatları onları yürümekten alıkoyuyor"; ama neden her zaman kanatlarına dolanıyorlar? Solomos'un da kanatları vardı; ne ki, birinci sınıf düzyazıcıdır. Esin kimilerini yalpalatır yürürken. Kimi zaman, edebi dil gözle görülür biçimde üstlerine çöküyor, kötü alışkanlıklar, kötü gelenekler; halk dilini kullanırken bile bilgiçler. Konu ilginç: ben başka bir noktadan bakıyorum. Onlar şiiri yalnızca, emirlerine amade olan bir şiirden öğrendiler; karşılarında düzyazı olmuş olsaydı, ondan yararlanabilmek için karşı-şiir olarak ilan edeceklerdi; şiirsel amaçları bakımından, demek istiyorum. Ama şiirsel amaçları bakımından, düzyazıyı kullanmayı öğrenmeleri şairlerimiz için çok yararlı olacaktı. Dil, ta en kökünden, birleşiktir; iyi bir metni, hatta konuşmayı dışarıda bırakmadan. Neyse, dün olanlardan sonra, Makriyannis'ten birkaç dize okudum: arafta bir yıkanma.

“L’Angolo Franciscano”

Kiraz günleriyle kuşkirazı günleri arasında,
şeftaliler olmaya başladığı zaman
ve sen duymadığında elmaların yere düştüğünü,
ufku olmayan küçük bahçe
ve her yerde yapraklar tutup ellerine alır seni.
Yaşam ötesi rengindeki bu dağlar arasında,
bu el değmemiş yerlerde, kuru derinliklerinde
bir zamanlar yelken açtığın denizlerin,
küçük bahçede, burada, meyveler,
burada, dinin kardeşleri;
ham öneriler olgun öneriler çürümüş öneriler.
“Nasıl bu hale geldik?”
Büyücülere sormalı
hokkabazlara ve hainlere,
bana yeter
bakmak şu yapraklara, şu gövdeye;
ham köşeler olgun köşeler ısırılmış köşeler.
Elmalarla giden kirazlar geç olacak
ve kavisli kumru kanatlarıyla ay,
ketenler giyinmiş,
duyarken ben küçük sarnıçta sonu gelmez bir damlayışı
genç bir rahibin tespihini, boncukları ucuz bir pazardan –
ve kırık mür şişesini tutuyor bir fahişe
dökülmüş yere Sodom söğütlerince.

5 AĞUSTOS CUMA

Ankara Anıtı

Ayda bir kez, üç haftada bir
haberciler gelir, haberciler gider.

Hangi buyruk gönderir onları, kimse bilmez;
ne leylek kemikleriyle yaşlı adamlar
ne kırlangıç kanadı kaşlarıyla genç kızlar
ne de kuru dağları Gallo-Graecia'nın.

Doğu'dan gelirler, Batı'dan,
Kuzey'den ve Güney'den, rüzgâr gülleri.
Salarlar aygırları, koşarlar sarhoş olmaya,
dönerek çıkarlar meyhanelerden, ve giderler
açık saçık sözler bağırarak çılgınca,
delirmiş, hayaller içinde.

Biri Augustus'tan söz ediyor balık pullarından kaleleri olan,
Öteki mağaralarda üzülen Meryem'ler arıyor
öbürüyse, basit biri, Kral Asitawandas'ı arıyor,
babası fırtına, anası bora olan,
şimdi kurumuş bir ırmak gibi dilsiz kalmış.
Oysa dolaşmaktan kendini tüketen keşiş Stathis
ki silahtardı bir zamanlar, silahtar ve cellat,
oturuyor çeşme başında, su getiren körlük,
dalmış günbatımına, konuşuyor, anlatıyor:
"Aşağıdaki dünyaya gönderdin beni sen, Tanrım ve İsa,
tümüyle göçüp gittim;
şimdi kerem eyle, günahın bekçisi;
Kharon tohumu ektim, başkası biçsin diye,
filiz vereyim senin için mezarımdan
ağıdımdan bir karanfille geleyim yanına."

AĞUSTOS

Birkaç gün önce Bay M., Karatepe'de bulunan, yeni çözülmüş
bir Hitit yazıtının metnini verdi bana. Kendisinden istemiş-
tim, İngilizceden çeviriyorum:

Bu doğru ki Asitawandas'ım ben, Güneş'in oğlu, Fırtına Tan-
rısı'nın hizmetçisi. Awarku, Andanawa kralı, besledi beni.

Fırtına Tanrısı yaptı beni Andanawa kentinin anası babası.
Hayat verdim Andanawa kentine.

Ve genişlettim Andanawa ovasını Doğu'ya ve Batı'ya.

Hititlerin ifadesiz heykelleri buz gibi yaptı beni. Bu anlaşılmaz
toplum pratikte yoktu benim için, ama şimdi hissedebiliyo-
rum onların aksak konuşmalarını, onları düşünüyorum.

18 AĞUSTOS PERŞEMBE

Kaliforniya'dan haber: Otis Berton'ın araştırma aracı 1370
metreye inmiş. "Nombreux poissons rencontrés dans les grands
fonds dont la luminosité était aveuglante . . . Il se plaignait
du froid intense qui régnait dans le benthoscope."* Denizi se-
viyoruz, derken; sevdiğimiz, denizin üst derisi demek istiyο-
ruz gibi geliyor bana.

22 AĞUSTOS PAZARTESİ

Geçen güz ölen kedim Touti için mezar yazısı

Abanoz rengindeydi, gözleri Salome,
Touti, yitirdiğim kedi; ey yolcu, durma geç.
Günün çarşafını kesen koyaktan doğdu o,
artık yırtamaz karanlığın giysisini.

28 AĞUSTOS PAZAR

Gide'in Fransız Şiiri Antolojisi'ne (Pléiade) yazdığı önsözü oku-
yorum; savaştan önce yazmış, Nisan 1947, derkenarlı. Şim-

* "Aydınlığın kör ettiği büyük derinliklerde karşılaşılan sayısız balık. . . Ben-
toskobun içinde hüküm süren şiddetli soğuktan yakınıyordu."

diye dek alışageldiğimiz Gide imgesini hiç de hatırlatmıyor bu önsöz. Yapıtlarımızın unutulması ve “kaosun dönüşü”yle ilgili söylediklerinde haksız değil; ama bunları daha yeni yeni görüyor olması şaşırtıyor insanı. Onun Theseus’unun “J’ai vécu”sünün arkasında hissedilen canlılığı yeğlerim. Şimdi yazıyor: “Tout cela (le système poétique de naguère) n’a plus raison d’être dès l’instant que l’instant seul compte et qu’il n’y a plus d’avenir. J’écrivais, avant la guerre ‘Je ne gagnerai mon procès qu’en appel,’ ou ‘J’écris pour être relu, – et cela ne signifie plus rien, du moment qu’il n’y a plus d’appel et qu’il n’est plus question de relire.”* Melankoli, güzsel deyişler; cesaretinin kırılması acıklı. Zor ve süreksiz zamanlar içinden geçiyoruz. Bunca deneyden sonra, kim inanır yapıtlarının sonsuza dek yaşayacağına? Bu duygu yeni değil. İki savaş arasındaki yıllarda duyduk bunu; şimdi, daha da yoğunlaşması şaşırtmıyor bizi; durumun çok daha kötüleşmesi de şaşırtmayacak. Unutulacağımız olgusunu kabullendik. – “Kim biçecek bizim için bu unutma kararını?”** Ne ki, Fransa’nın eski nazım sisteminin çökmesi yüzünden Gide gibi yas tutmak, sorunu ucuzlatmak gibi geliyor bana; benim de özellikle sevdiğim, Gluck’un operaları gibi yapıtların artık yaratılmaması yüzünden dünyanın paramparça olduğunu söylemek istiyor sanki biri. (Bayan Pozzi ve Raymond Radiquet’yle biten Antoloji’de Claudel ve St. John Perse yok. Yalnızca ikincisinden alman bir parça, derkenarın sonunda yer alıyor.) “Eğer sorun, okunmuş olmaksa” gibi meraklara kapılmak yerine, şöyle söylemek gerekir: yaşarlığımı anlatabilen her şeyi canlı tutabilmek için, ne olacağına aldırmadan, yazacağım.

* “J’ai vécu”: Yaşadım.

“Bütün bunun (az öncesinin şiir dizgesi) an’dan itibaren artık varoluş nedeni yoktur, çünkü göz önünde bulundurulana, yalnızca, andır ve artık gelecek yoktur. Savaştan önce şöyle yazıyordum: ‘Davamı ancak çağrıyla kazanacağım, ya da Yeniden okunmuş olmak için yazıyorum’ – ve böylesi, artık çağrının olmadığına ve yeniden okuma sorunu artık kalktığına göre, hiçbir anlam gelmez.”

** Yorgo Seferis, “Destansı Öykü.” VII, I. 33.

Bütün bunlar, büyük bir edebi geleneği olan bir kıtanın büyük bir adamı ile, yeryüzünün uzak ve zor yaşanan bir köşesinde yetişmiş, ödül mödül beklemeyen; yalnızca, denize şişeler atan, daha küçük adam arasındaki ayrımı gösteriyor bana.

4 EYLÜL PAZAR

Tourmarch Eustathius'un yazıtından kalan heceleri yazmak ve incelemek için Augustus Tapınağı'na gittik. Bu Stathis (9-10. yüzyıl) –bilmiyorum neden, kimi zaman, yaşlılığında bir keşiş olmuş görüyorum onu– Ankara'nın bana verdiği, birkaç iyi dosttan biri olageldi kafamda. Dikkat edildiğinde, eski tapınağa girer girmez yazıt sol yanda görülür. Bu yazıt, birbiri üzerinde duran iki tarih – düşme taşına yazılmış; taşların ikisinin de sağ yanları kırık. İkinci taş yerde. Metnin tümü Grégoire tarafından eski haline getirilmiş. (Bilgi E. Memboury'den, Ankara, 2. ed., 1934). Okuduğum parçalar şöyle:

†ΕΠΙΗCΤ|ΑΜ|ΕΝΟC .
ΥΠΕΡΑΡΘΕΝΤΑC .
CΕ ΤΟΝ ΤΟΝ ΟΛΟΝ ΔΙ |ΜΙΟΥΡΓ|ΟΝ|
ΤΟΥΤΟΝ ΜΕ ΡΥCΕ ΤΟΝ .
ΑΝΑΜΑΡΤΗΤΕ ΩC . .
ΘΕCΜΟΥC ΚΑΙ CΕΙΡΑC ΑΜ |ΑΡΤΙΩΝ|
Η ΓΑΡ ΕΠΙΓΗC ΑΡΧ |Η|
ΩΠΛΥC |ΚΑΙ| ΞΙΦΥC ΑΝΔΡ
CΟΖΟΜΕΝΟΝ ΜΕ ΠΑ . . .
ΤΕΛΟC ΔΕ ΛΥΠΟΝ ΚΑΤ
ΟΛΟC ΕΝ ΝΕΚΡΥC ΠΡΟC . .
ΥΛΗ ΠΑΡΑΔΟΥC ΤΟ ΧΟ|ΙΚΟΝ|
ΡΥCΙΝ ΤΕ ΕΠΙΓΩΝ ΔΑΚΡ |ΥCΙ|
ΜΕΤΑ ΟΔΥΡΜΩΝ ΠΑΡ |ΑΚΛΛΩ|*

* Bilen . . . / olağanüstü yüceleri . . . / Sen her şeyin yaratıcısı / kurtar beni bunlardan . . . / Ey günahsız olan tıpkı . . . / günahların yasaları ve bağları / ▷

8 EYLÜL PERŞEMBE

Dört beş gündür Kavafis dosyasıyla uğraşıyorum yeniden. Hatırlamaya çalışıyorum. Peridis'in kitabını okudum; samanlıkta iğne aramak gibi bir şey; malzemenin elde çarçur edilmesi. Herhangi bir ayrıntıyı incelemek niyetinde değilim. İstanbul'dan döndüğümüzde, neler yapacağım bakalım, göreceğiz.

17 EYLÜL CUMARTESİ

Yaptıkları şu pejmürde işler. Aiskhylos'un bir robota, bir Polyphemos'a dönüştürülmesi, şu retorikli kaçışlar, özünde, kendilerini yansıtıyor. Kendi hayallerine ve benzeşlerine göre şişirilmiş bir Aiskhylos sunuyorlar – çirkin.

(Helleniki Demiourgia, 1 Eylül 1949)

Ate'nin* (Aiskhylos'ta vs.) işlevinin, temelde, ahlaki değil, doğal bir yasa olduğunu (iletişen damarlar gibi) göstermek ilginç bir inceleme konusu olabilirdi. Bak. Pre-Sokratikler, Anaksimandros vs.; bak. Çinlilerle karşılaştırmalar (Mengzi, Richards). Yine de, sanırım, Richards bu görüngünün tersine bir işlevi olup olmadığını merak ediyor; ahlaktan doğal yasaya.

Bu akşam İstanbul'a hareket ediyoruz.

◁ çünkü yeryüzünde egemenlik / silahlarla ve kılıçlarla insan. / kurtaran beni . . / ama sonunda . . / ölümler arasında bedensel . . . / teslim olan madde dünyevi . . / ve gözyaşlarıyla hız veren teslimiyete / ağıtlarla dua ediyorum . . /

* Ate, bütün kötülüklerin tanrıçası ve Zeus'un kızı. Homeros'ta delicesine sevdalanmanın ve ahlaksal körlüğün kişileştirilmesidir.

19 EYLÜL PAZARTESİ, İSTANBUL

Kaldığımız ev (konsolosluk) ıskartaya çıkarılmış bir labirent. Güneye bakan pencerelerinden Topkapı Sarayı ve Ayasofya görülüyor. Kuzey yanından bakınca, zaman zaman, yabancı dillerde uluyarak bağırان, memeleri çıplak, yaşlı bir deli kadın göze çarpıyor. Bana, Ermeni olduğunu söylediler. Bu binada kalan ilk kişi Kudüs piskoposuymuş. Sonuç: banyoya gitmek için piskoposun şapelinden yürüyerek geçmek gerek. Güzel, kül rengi bir kedi, iğdiş edilmiş; “Daha az sorun çıkarıyor,” diye açıkladılar.

Yedikule’den sonra, ikinci vakti Stouditis Manastırı’na gittik. Işık çok güzeldi. Hapishaneler, ölümler hücresi; bağlı duran tutukluya ok atmak için yapılmış tahta havuz; ortada, dar, dipsiz kuyu, lağım çukuru; buraya kesilen kafalar atılmış – bitmek bilmeyen zulüm.

Bazilika’nın önünde, Stouditis’in bahçesinde incir ağacından yayılan koku; şamfıstığı vermiş bir ağaç. Bahçeye bakan görevli parşömen renginde, bir yaşlı adam, kamburunu çıkarıp oturmuş, ölmeye hazır bir kuru çeşme.

Duvarlar; korkunç dalgakıranlar; artık koruyacak bir şeyi olmayan, tükenmiş bir gücün kalıntısı. Günümüzün efendileri çürümeye bırakmış onları; gitgide harap olsalar da, bir şeyler kalıyor geriye.

27 EYLÜL SALI, İSTANBUL

Kariye’nin Kutsal Meryem’inde – Thomas Whittemore. Burada da sürekli bir yıkım. Eski anıtlar içinde en çok nefret ettikleri Hristiyanlarınkı. Öbürleri de aynı yolu izleseler, bu ısrarcı, yaşlı adam aynı davranışı gösterir. Mozaiklerde giysiler, giysilerin kıvrımı; Kariye’nin servilerinde rüzgâr; İlk Ye-

di Adımını Atan Meryem mozaigi; onların “mimarisi” – ne görüntü. Henry James’ın büyük yeğeni William’ın torunu, genç Michael James mozaikleri gönüllü olarak temizliyor.

Dün Pandeli’de yemek yedik. Aziz Basileos Tapınağı; İstanbul’u İstanbul yapan; ayakta kalabilmiş bu göz kamaştırıcı yapılar; yalnız bir değil, iki imparatorluğun birden; bu kadar çok insan var ölünün hareketlerine öykünen.

30 EYLÜL CUMA

Vlakhernai. Pislikle dolu; Kerkoporta.* Duvarlar, çatlaklar; kimseyi gözetlemeyen ya da zar gibi devrilmiş kuleler. (Piskoposumuz Konstantinos Theophylaktos’un talihidir fethe-den.”) Çingene evleri; bir hindinin çılgılığı; kuru hendek yatağı. Eyüp – kederli görüntü.

EKİM, İSTANBUL

Samatya. Fener’de Moukhliotissa Kilisesi. Işıklar sönük; bir geminin ıslığı; gökyüzü, “bir ağış.”

Yatak odasında gün doğarken, vızıldayan bir sinek –

“Ve ben, ellerimde bir kamışla yalnız” – (Vahiy, 11, 1)

Büyük akasya ağaçlarının altında çılgınlığın dokunuşu –

Demiryollarına karışmış saraylar; eski zamanlardan kalma, bir ölünün saçlarına sarılmış aşk yadigârları gibi.

* Kerkoporta (Vlakhernai kapısı) 29 Mayıs 1453’te Türkler ilk kez bu kapıdan İstanbul’a girdiler.

Bir Yunanistan görünümüyle anlayamaz kimse; ama işte orada, bir zeytin ağacı gibi, kaya gibi, yurda dönüş gibi – elde yapılmamış, tanımlanamaz; bir mıknaş taşı.

Bir şey değiliz daha; yeni yeni ayırt etmeye başlıyoruz, belki gün ışığına çıkan şeyleri.

14 EKİM CUMA, ANKARA

Öğleden sonra Ramazan yok ortada; arayabildiğimiz her yeri aradık; ölmeye gitti. İstanbul'dan dün sabah döndük. Salı günü Annoula'yı İngiliz uçağına bindirdik. Yola çıkmanın verdiği huzursuzluk. Pazartesi sabahından beri yapılan tehirler; Atina'da kötü hava. Ankara'ya dönüşümüzü düşünürken, Ramazan'ın buradaki biricik sevgili varlığımız olduğunu konuştuk. Onu dün bahçede bulduğumuzda, bir tuhaf görünüyordu; bizi unuttuğunu söyledik; hastaydı. Hiçbir şey yemiyordu. Kıvrılıp, kımıldamadan oturdu, şaşkıındı. Öğleden sonra kusmaya başladı; gece boyunca kustu. Bu sabah asmalı çardağı tırmandı ve dallarda kıvrılıp kaldı. Çağırdığımda, gözlerini açıp hafiften miyavladı. Elçilikten dönünce, kaybolduğunu söylediler. Akşam olunca, gözyaşlarımızı tutamadık. Bir yufka yüreklilik dalgası içimizde doldu taşı; korkunç yalnızlık.

16 EKİM PAZAR

Önceki günden beri evraklar, sayısız evraklar düzenliyor ve Ramazan için üzülüyorum. Ankara'daki tek dostumdu benim, özümün dostu. Bu küçük yarattığı yitirmenin beni nasıl; umulmadık, akıldışı, aşırı bir duygusallığa saptadığını anlatamam. Belki de bu küçük ölümün gerçekleştiği koşullar yüzündendir bu; ölmeden önce beklemiş gibiydi bizi. Nasıl anlatsam, böyle bir ölüm o boşluğu, onun çardaktaki yerini, küçük ama

daha berrak bir açıdan, daha çıplak görmesini sağlıyor insanın; başka bir şey bu, bir hayvan hayaleti; göğsü ağmaksızın, mutlak bir yitiş. Cuma günü öğleden sonra, dünya dehşetli bir biçimde, insanlık dışı göründü gözüme.

Ne büyük bir vakar vardı ölüme gidişinde! Gözleri sürekli, güneşi aradı, ateşe baktı. Ölümün minik bir kabataslağı; şişedeki gemiler gibi, aslının bütün ayrıntılarıyla. Ölüm oyun oynadı onunla, tıpkı kuşlarla, farelerle oynadığı gibi. Kıpırdamadan, tıpkı sevişmede olduğu gibi; küçük, evcil tanrı. Kendimden çok şey kattım bu olaya, kuşkusuz. Peki, nedir benim olan? Ne garip; gerçekten, ne garip.

“Ve deniz yoktu artık.” (Vahiyler, 21, 1)

“Bilirim işlerini senin; ne soğuksun sen, ne sıcak.” (Vahiyler, 3, 15)

KASIM

Yaşlı bir adamın kişiliğine erişebilmek için az rastlanır büyüklükte olmalı insan. Oidipus (Kolonos'ta), Makriyannis – çoğunluk paçavraya dönüşüyor. İnsanların yaşlanıp, ömürlerini olgunlaşmadan bitirmeleri çağımızda, giderek, daha az rastlanır oldu.

Elleri havı atmış bir paltonun cebinde, tıraşı uzamış, geldi bugün kapıyı vurmada . . .

Çatlayıp açılıyor narlar binlerce yıldızla,
yokuşu tırmanan gecede gövdeler, bir takımyıldız;
bir şeyimiz yok
bu kucaklaşmadan başka,
tufanın azaldığı bu göğüsten,
tohumun öldüğü –

Gelir saat lekeli ruh için
müziksiz –

İyiydi domuz ağılı
çamurun ötesinde bir şey yok
derin yatakta
aşağıya batmış bir düş gibi;

bir şey yok aşağıda,
ve ölüm, neredeyse, sizin gibi,
bir şey düşünmez önceden –

“Philoktetes”:
Yaralı gövde, yaralı yurt,
Yaralı zaman –

1950

İskele; kayığın üzerinde Seferis, arkasında ablası İonna.

16 OCAK PAZARTESİ

Soğuk. Ankara'ya geldiğimizden bu yana, ilk kez kırlangıçlar gözükmeyi; bir tek kırlangıç bile yok ortalıkta. Geceleri eksi yirmiden de aşağılara düşüyor ısı.

İstanbul'dan döndüğümüzden beri: Günlükleri temize çekmeyi hızlandırdım; toplu şiirleri yayına hazırladım (1924-46) ve Atina'ya gönderdim; "Ardıç Kuşu"yla ilgili mektubu yazdım. Son iki işi bitirmek birkaç günümü aldı. Ayın on ikisinde Kavafis'i bir kez daha gözden geçirdim; şimdi bitirmezsem, bütün bu elyazmalarını yakmam gerekecek.

28 OCAK CUMARTESİ

18-19 Ocak gecesi: Angelos.*

1 MART ÇARŞAMBA

Dehşet verici savaşın doğası, şairi var olmaktan alıkoymayı sürdürüyor.

Angelos Seferiadis (1905-1950), Seferis'in erkek kardeşi. Kaliforniya'da öldü ve orada gömüldü.

Z.'nin incelik edip Paris'ten gönderdiği kitaplar arasında, Stendhal'ın günlüğü geçti elime. Şöyle başlıyor kitap:

“Milan, le 28 Germinal an IX. – J’entreprends d’écrire l’histoire de ma vie jour par jour. Je ne sais si j’aurais la force de remplir ce projet, déjà commencé à Paris. Voilà déjà une faute de français; il y en aura beaucoup par ce que je prends pour principe de ne pas me gêner et de n’effacer jamais.” (Altı çizili yerler benim.)*

Hafta başından beri bu sözleri düşünüp duruyorum. 1925'ten bu yana kişisel notlarımı bir düzene sokmaya başlayalı az zaman olmadı – önceki yıl, zaman zaman; Bursa'dan dönüşümüzden, 1949'un sonuna değin, İstanbul'a yaptığımız güz gezisi sayılmazsa, yoğun biçimde. Ayrıca çok daha düzensiz aralıklarla, “sans me gêner et sans effacer.”** Ne ki, yaşamöykümü günü gününe yazmayı planlamadım. Günü gününe hayatımızı yaşarız; onu yazmayız – yazma eylemi, insan ne yazar-sa yazsın, yaşamın yalnızca bir parçasıdır.

AKŞAM

Yazdıklarımın değeri konusunda, büyük kuşku dönemlerinden geçtim. Yaşamda ilerledim, tümüyle yalnız, yardım eli olmadan (kimin var ki?), edebiyatla ilgisi olmayan iki kişi dışında ve de benim direşkenliğim sayılmazsa. Geçmişe baktığımda, bir zencinin direşkenliği diyorum ben buna. 1936'ya

* “Milano, 28 Germinal (Fransız Devrimi'nde 7. ay) yıl IX. – Günü gününe hayatımın öyküsünü yazmaya girişiyorum. Henüz Paris'te başlamış olan bu tasarımı yerine getirmek için bilmem gücüm yeter mi? İşte, şimdiden bir Fransızca yanlışı; çok daha yanlıklar olacak, çünkü kendimi zora sokmayı ve asla silmemeyi ilke ediniyorum.”

** “Kendimi zora sokmaksızın ve silmeksizin.”

kadar hayat çok zor geçti. Kıtalar'dan sonra, bana hem sevgi, hem bağlılık gösteren dostları da unutmuyorum. Ne ki, demek istediğim bu değil; yardım derken, bunalımlı kuşku anlarında yardımcı olan, bu terütaze anlarda yürekli çabaları onaylayan insanların yardımından söz ediyorum. Buydu benim eksikliğim.

Ama şimdi –elliye girdiğim şu günlerde– biliyorum kim olduğumu. Beni kim kabul edecek, kim geri çevirecek, biliyorum. Beni ilgilendiren, bunlardan ilki; ikincilere gelince, benden daha iyi olanlar ilgilendirir beni. Duraksamadan eklemeliyim: beni insanların belleğinden silseler bile, daha iyilerin olması için dua ederim. Her şeyin ötesinde, beni ilgilendiren, benim yapıtım değil; kişisel katkılarımızı tüketse bile, yaşaması gereken, iyelik zamiri olmadan, yapıt'ın kendisidir.

Şairin kendini ünün beklediğine inandığı bir zamanda değil, bir unutuş döneminde olduğumuzun bilincindeyim. Böyle olması, kendimi inançlarıma daha az adamamı gerektirmiyor; böyle daha da çoğalıyorum. Öte yandan, böyle olması, Attiko-Boeoia'nın tanıma gelmez, “entelektüel” insanlarına daha büyük bir zihinsel huzurla katlanmamı sağlıyor.

Böylece, tıpkı Kıtalar'ı, Destansı Öykü'yü yayımlayışım gibi, kimileri kaprislerimi çılgınca bulsa da, Ankara'daki bu mola sırasında, şu kâğıtları temizlemek için oturdum masaya hâlâ, bir “şişe daha denize”, bu kez kişisel ama. Kim bilir, bu bile benim gibi başka deniz gezginlerine yardım edebilir.

Kurtuluşumu sağlayacak bir başka neden.

25 MART CUMARTESİ

İstanbul-Ankara uçağı düştü; diplomatik kuryemiz öldü, genç bir iş arkadaşı, John Fleggas.

27 MART PAZARTESİ

Camın ışıltısıyla, sessizlikle şarkı söyledi kar.
Öldürür bu müzik; günler önce gözden kayboldu
kırlangıçlar; ölülerini gömmeye gittiler.
Ağaçlardan sarkan sarkıtlar yavan bir güneşin sızlanan
teline çarpıyor.
Bırak, duyayım kardeşim –

Bellek: Nereye dokundursan acıtıyor.

“Bir yılanın kuşattığı yürek.”

“Bu mikroplar için yaşlılık yok.” (Thebai Karşısında Yediler, I. 682)

5 NİSAN, KUTSAL ÇARŞAMBA

Geçen pazar (Paskalya’dan önceki pazar): Konya’ya 8:30’da yola çıktık. Pazartesi günü 16:30’da geri döndük; yaklaşık 270 kilometre, arabayla dört buçuk saat. Yeni yol dümdüz, Tuz Gölü’nü geçiyoruz; bugüne kadar gördüğüm en tekdüze yol. Renk koyu gri. Ankara’nın varoşlarından ayrılır ayrılmaz, çevrede, neredeyse, hiçbir şey görünmüyor. Birkaç köy, kerpiç evler. Karamanitis’in anayurdu.

Konya’da, sabah üç sularında uyandığımda, dışarıda dolunay vardı: “Horreur, tout est donc sous un éteignoir!”* Sonra tutkuyla: “Ölümlle fethettiği ölümü.”

Selçuk Otel’de kaldık. Mevlevi tekkesinin lacivert kubbesi ve çevresinde yaşayanların ölü hali, sanırım, uykumda “éteignoir”** fikri uyandırdı bende.

* “Korkunç, her şey, şimdi, mum külahının altında.”

** “éteignoir”: Mum söndürmek için kullanılan metal külah; neşe kaçırın, bayram bozan.

Tekkedeki halılar o güne kadar gördüklerimizin en güzel-
leriydi. Şehrin her yanında avukat yazıhaneleri. Küçük bir
müze; bir sürü Roma-Grek mezar taşı, iki üç lahit; üçboyut-
lu heykellerde ya da yarım kabartmalarda yine bir sürü
aslan; müze müdürü, aslanın ölünün bekçisi olduğunu söy-
ledi.

Selçuk anıtları, katıksız Pers ya da Arap sanatı. Karatay'da
bir cami ve ince minare; üstü açık kubbe ve altında, kare bi-
çiminde bir sarnıç, şimdi kurumuş; burada, bir zamanlar, yıl-
dızların suya yansıyan devinimlerini incelerlermiş; eğilip, öy-
lece kalakalmış yüzleri düşünüyorum.

Küçük bir avlu olan pazaryerinde çepeçevre dükkânlar sıra-
lanmış. Yabancı görünce, tapon mallar için fahiş fiyatlar is-
tiyorlar. Pirinçten bir tava da satılıktı; tavanın üstünde, iki haç
arasında, beceriksiz bir yazıyla, "Sophia, 1809" kazınmıştı.
Dönüşte, Cihanbeyli'de durduğumuzda, küçük bir alandaki
parmaklıkların karşısında duran bir mermerin üstünde şu ya-
zı okunuyordu:

ΛΕΩΝΙΔΗC
ΠΛΑΝΤΑC
ΔΙΔΩΤΗΡ*

Konya, çocukluğumda duyduğum bir sözü hatırlattı bana:
"Anadolu'nun bağrındandır o." Kahvaltı ettiğimiz pastane-
de, dükkân sahibinin yüzünde değişik bir ifade; Serez'den bir
göçmenmiş. Bize söylediğine göre, Balkan savaşlarından ön-
ce buraya geldiğinde, halkın pasta yapmayı bilmediğini gör-
müş. Konya'da iki pastacı daha var, onlar da Serez'den gelmiş.
Bu küçük Yunan uygarlığında aklım; entelektüel akımlarda
değil, günlük davranışların içine işleyen uygarlıkta – tatlılar,
toprağın işlenmesi, yapıcılık sanatı, önemsiz el kol hareket-

* Leonides / Plantas / Donor.

leri. Konya avutuyor insanı, Ankara'da yaşıyoruz diye. Daha kötüsü olabilirdi.

7 NİSAN, PASKALYA YORTUSUNDAN ÖNCEKİ CUMA

Bir şapale döndürülmüş olan büroda bir Epitaphios: Keke-me, vesair seslere karşın, dokunaklı. Seslerin, sözcüklerin telkini. Kilisemizdeki ayinler, kuşkusuz, eski tragedyalarla ilgili.

12 NİSAN ÇARŞAMBA

Geçen Ocak ayında Kavafis konusu, geri dönülemeyecek biçimde bitmişti benim için. Bugün, elveda diyorum ona. 1946'dan sonra bir iki parıltı belirdi, derken dibe battı. Poros'ta ve daha sonra yazdıklarımı birer birer ayıkladım; şu ya da bu konuda belleğimi dürtebilecek olanları. Öbürleri çöp sepetine gitti. Rahatlamış hissettim kendimi. Algılanamayan ilerleyişle yaşamımız, kimi zaman, yaptıklarımızı çok aşıyor. Ve belki de çalışmalarımındaki en güç yan, ne kadar uzun süre ısrar etmem gerektiğini ya da ayağıma bağ olmaya başlayan kimi çalışmalarından ne zaman vazgeçmem gerektiğini bilmeyişim. Kaldı ki, psikolojik baskı dönemlerinde Kavafis, yardımcı olacak kadar güçlü değildir. Kim güçlü, diye bana soracak olsalar, içgüdüsel olarak, Makriyannis derim.

POROS, ATİNA, 1946-1947

Sık sık özdeyişsel dizeler yazsa da, Kavafis olanca yetkesini genel bir ahlaksal vargıya yaslayan bir sanatçı değildir. Lekhonitis'le yaptığı konuşmalarda, en çok vurguladığı nokta, "kendine özgülük"tür; "şair, genel konularla yüzleşmez, kuşkusuz;" ya da "şiir kendine özgü"dür, ya da "Kavafis'in şi-

irleri insanlığın genel durumlarını göstermekten çok, kendine özgü niteliktedir.” Kavafis’in dilden dile gezen özdeyişleri büyük bir dikkatle okunmalıdır – bize şiirlerinin sağladığı yol göstericilik, her zaman göz önünde tutularak, kuşkusuz. Bu özdeyişler, temeldeki anlamı içerirken; Kavafis’in, oyunun arkasına gizleyemeyeceği biricik anlatımlardır. Kavafis’in söyleşileri okuru kolayca ayartabilir; nice okuru da yanlış yönlendirmiştir. “Özellik ya da kendine özgülük” sözünü etmekle Kavafis’in ne demek istediği sorulduğunda, şairin, her şeyden önce, onu karamsarlıkla* suçlayanlar karşısında kendi benliğini savunma isteği, karşılık olarak gösterilebilir. Ne kadar duyarlı olduğunu biliyoruz, en küçük eleştiriye bile, hemen nasıl tepki gösterdiğini de.

Karamsarlık konusunda şunları söyleyebilirim: Kavafis’in önünde, en özlü biçimde görüp anlatabildiği bir gerçeklik vardı. Anılardan, yaşlılıktan, yitik hazlardan, hilekârlıktan oluşan bu gerçekliğe –ister ham, ister kuru, ne olursa olsun– karamsar denilemez. Nitelendirmek zorunda kalsaydım, bu gerçekliğe, kesinlikle güzel demezdim. Bundan ötesi, kişilerin kendi görüşleriyle ilintilidir; yalnızca şiir sanatıyla değil, insanlığın geleceğiyle ilgili olarak.

Şu sözler de Kavafis’in: “Kısa öykü ya da romandaki çözümlemeyi sevmem. Olayların kuru, süssüz bir biçimde betimlenmesini severim, yoruma kaçmadan. Davranışların, hareketlerin betimlenmesini sevmem bundan. Kendi kişisel vargıma bu yolla varabiliyorum.” Daha önce görüldüğü gibi, burada da kendine özgülükten söz ederken, Kavafis’in kafasında bir tek şey olduğu kanısındayım: nesnellik. Bu nesnellik aracılığıyla Kavafis kendi dünyasının niteliğini, daha da ileri gidersek, bu dünyanın dışavurumunu betimler. Söylediğim gibi, Kavafis büyük ahlaksal bildirilerin adamı değildir. Çorak Ülke’nin gök gürültüsü gibi gürlemez. “Ver, katıl, denet-

* Yorgo Lekhonitis, Kavafika autoskholia (İskenderiye, 1942).

le”; böyleyken, Kavafis sorunun verilerini (heyecan kaynaklarının kuruluşu, yeniden doğma arzusu), insanbiçimcilik sözkonusu olduğunda, kendi gövdesinde hisseder; bir Yunanlıdır o, arkasında büyük bir ahlaksal vaaz yoktur. (Ne ki, Yunanlı olduğu için, Makriyannis Tanrı’ya mektup yazar, ya da Aziz Yuhanna’yla anlaşmalar yapar.) Kavafis öğüt vermez; kendini yapıtına verir ve bu yapıt yoluyla dünyasını betimler. Bu yolla, yaşamımızın temel bir sorununu büyük bir berraklık içinde yansıtır. İnançlarının yayını yapmaz: yaşamımızda yer alan kimi öğelerin devinimini betimler. Bu noktadan sonra herhangi bir yargıya ya da vargıya ulaşmak bizlere bağlıdır.

“Barbarlar”: taşlaşmış “devinimsizlik” ve bir fısıltı. Öte yandan, Lares’in tetikte duruşuna dikkat. Soğuk mizah: “nükte” değil. Nüktenin öğeleri ışık, dans, taklaktır. Mizah gezinip durur, ciddi, kaygısız. Kimi zaman sendeler ya da düşecek gibi olur, ama hiçbir zaman “ateş saçmaz” Yaşamımızın ciddi biçimde çarpıtılmasıdır bu (bkz. Edward Lear) Kavafis’in mizahı kimi zaman öylesine ciddileşir ki, bu mizahı kendisinden ayırt etmek olanaksızdır. Kavafis’in varlığıdır mizah: nereye gittiğini bilmeyen, boş bir dünyada hem trajik, hem mizahlı bir varlık (hayır, trajik-ironik). Bu bakımdan, hem edebiyatta, hem yaşamda, sık sık karikatürize edilmiştir. Birbirlerine dönüşen pek çok bileşen vardır Kavafis’te. Belki de, Homeric Proteus’u o kadar sık kullandığım zaman, anlatmaya çalıştığım budur.

Diaeos, Kritolaos, Arkhaeos, Lathyros, Demetrios Soter, Venizelos, Konstantinos – sonsuz Yunan tarihi. Siyasal dalaşlara indirgenmeden, insanın özüne ta derinlerde dokunmak isteyen biri, başka türlü nasıl yazabilir politika üzerine? İki savaş arasındaki yıllarda, günlük siyasal yaşamımızda en çok Demetrios (Soter’ler) vardı; Herakleides ile Balas’ın ittifakı üzerine konuşmayı alışkanlık edindiğimiz o yıllarda!

Ortadoğu’da siyasal ve özdeyişsel Kavafis’i sonuna kadar yaşadık. Bu düşünce tarzını Yunan toprağına taşıdığımız zaman, Kavafisçi sağduyu gazete retorığıne sıçradı; birkaç gün önce, ulusal talepler üzerine, Eleftheria’da (4 Aralık 1946): “korkakların yakınmaları ve yakarışlarıyla değil”; ve daha önce, yine Eleftheria’da: “evsiz barksız, yoksul biri oldu”; ya da Vima’da, geçen Mayıs’ta: “sonunda, Ephialtes’in ortaya çıkıp Medlerin geçeceğini bile bile, bu mavi mucizenin yazgısı Thermopilleri korumak” vs., vs. Böylece, Kavafis günlük gazetelerde adı en sık geçen şair oldu – ikinci sayfanın sanat sütunlarında değil, siyasal makalelerde. Savaşın başında, Sikelianos şiirlerinden birini “Haute Actualité” olarak adlandırmıştı, Kavafis ise “basse actualité” oluyor. Şu farkla ki, Sikelianos’ta vurgu “haute”, Kavafis’te “actualité” üzerinde. Böyle olması, “piyasa”nın Kavafis’e, fildişi kule despotlarından daha iyi tepki gösterdiğini belirtebilir mi?*

’97, ’09, ’12 vs.’deki felaketlerle hiçbir ilgisi olmayan Kavafis, siyasal olsun, toplumsal olsun, Yunanistan dışında boy atıyor gibi bir görüntü yaratıyor. Anadolu bozgunundan sonra, onun Helladik bir yazgıyla karşı karşıya geldiğine inanıyorum. İlk döneminde, yapay biçimde yargılanması bu yüzdendir sanırım. İnsanlar 1930’lu yıllarda onu ciddiye almaya başladılar ancak; ırkımızın tarihsel ve çağdaş dramı yavaş yavaş bilinçlerde uyanmaya başladığı sırada.

Bütün dertleri karşı hizbin** üyelerinin işini bozmak olan insanların çığlıklarıyla terk etti bizi Kavafis. Dramımızın son sahnesinin bittiği sırada dünyamızdan ayrıldı: felaket tepemizdeydi. Tükenmiş, beli bükülmüş, yaşlı bir adamdı; İskenderiye’de görmeye alıştığı görüntüleri mırıldanıp duran. Çok az kişi dinledi onu, daha azı da anladı anlaşılmaz mırıltısını.

* “Haute actualité”: Yüksek güncellik.

“Basse actualité”: Bayağı güncellik.

** “Antakya’nın Kenar Mahallelerinde” şiiri.

Mutlak egemenci Avrupa'nın muazzam gürültüsü ortasında, Kasimatis'in ya da İonas'ın matbaasında bastırıldığı el ilanları mırıldanmaktan başka ne yapabiliirdi? Kimsenin onu duymaması şaşırtıcı değil. Onca bağırtı çağırtı arasında büyük adamlar kaybolup gitti. Bir haberciydi o, yine de. Hitler onu dinlemiş olsaydı, Nisan 1945'in son günlerinde Berlin Kançılaryası'nın gördükleri olmayacaktı. Ama hangi Caesar okuyor ki gramerci Artemidorus'un yazdıklarını? "Sakın Aiskhylos'tan; yapmak istediklerin, kendin gibi nice değerli şeyi mahvedecek," diyecek olsanız, kim dinler sizi? İçinde bulunduğumuz kötü durumda bile, Aiskhylos bir tür yararsız Artemidoros'tur. "Böyle kaçıp gider dünya."

Kavafis'in son on beş yılı, yalnızca Avrupa'nın değil; ama daha çok, Helenizmin bir kriz dönemidir. Tarihimiz boyunca bu görüngünün ilk kez baş gösterdiği yıllardır bunlar: bütün Helenik ulusun Yunan toprağında kutuplaşması, dedikleri gibi: Helenik diasporanın. Henüz bilincine varamadığımız bir görüngü.

Deinokratis'in kitabı, baştan aşağı, Mısırlı kuşkusuyla yazılmış, kimi zaman da bayağılıkla.

Julianos Kavafis için bir sorun koyar ortaya; ufuktaki kıymıktır o, tedirginliğidir Kavafis'in; yazgıyı değiştirmek, dünya düzeninin dışında etkisini hissettirmek için. Bir sorundan daha da kötüdür bu; bir tür, yasadışı yarışmadır. Ve Julianos gibi, Kavafis de eskilerin, onların zevklerinin geri dönmesinin özlemini çeker: "onun için, tanrılar hepten ölmemiştir," ya da: "tanrılarımızın saygınlığını geri getirecektir" ("Ölüyse Gerçekten"). Ama ideolojik bir davaya kendini adanmış bir pürüten olarak değil, "kısmen . . . kısmen" olmayan biri olarak; büyük Yunan kentlerindeki o; köylü, "saçmanın saçması", ikiyüzlü, övünge, çocuksu ve aşırı erdemlilik taslayan biri gibi değil. Apollonios ise, bir başka sorun; o, çamuru besler ve Madam Blavatsky (bkz. Henry Miller) gibi, bizim çağdaşımız-

dır. Kavafis, kuşkusuz, öteki geleneğe, katharevusa'ya aittir.* Bir ölçüye kadar, hepimizin aydın olup olmadığımızı bir yana koyup, konuyu sınırlamak istiyorum. Şu noktaya dikkat etmeli: onun bilgiçlik taslayan dili, giderek, yağlarını yitirir, büzülür, ve kimi zaman kuruyup buruşur: demotikos denen, koştur sözel geleneği arayıp bulmak için. Öte yandan, demotikos için bir tür, inceltici madde gerekliydi; bunu Kavafis'te buldu.

Bir keresinde Nanis (daha önce de söylemişti aynı şeyi), Kavafis'in sokakta ya da borsada kulağına gelen bir konuşmaya dikkat kesildiğini yazmıştı; gerçekten de, bu tür fırsatları kolluyordu o. Hatta, bir kulak misafiri olduğunu kabul etmiştir. Kulak misafiri anlamında, sanırım, Kavafis Anglo-Konstantinopolitan temel üzerinde kendi demotik dilini kurar.

Kavafis'in kendine özgü demotik dili (onun olgunluk dönemi diliyle ünlü şiirlerinin katharevusa'sı arasındaki mesafeyi ayırt edebilen biri, bu dili tanımlayabilir olsa olsa) sürekli olarak seyrelir ve Endymion'un Heykeli Önünde'den sonra, tümüyle ortadan kalkar; Karyotakis'in karışık, gazeteci diliyle demotikos arasındaki mesafe için de geçerlidir bu.** Kendi diliyle yazdı Kavafis; ama ona öykünmeye çalışanlar, kimse'nin olmayan bir dille yazdılar.

Kavafis'in geride bıraktığı basılı yapıtlarının küçük bir bölümü bir rapsodi, kısırlığın bütün yönlerini taşıyan bir durak konumundadır, sözlüğün sözcük tanımıyla: "gebe bırakmak ya da döllenmek için bir erkeğin ya da kadının yetersizliği, do-

* Katharevusa (Arı dil) 1821 Yunan Devrimi'nden hemen önce yapay olarak yaratılan modern bir dil. On dokuzuncu yüzyılda geliştirilen bu dil az çok basitleştirilmiş bir sözdizimiyle, eski Yunan dilbilgisine ve neolojizme dayanır. Yunan halkı tarafından hiç kullanılmasa da Yunan devletinin resmi dilidir.

** "Endymion'un Heykeli Önünde". Bkz. Barbarları Beklerken, Alover - B. Pirhasan.

ğuramama, verimsizlik.” “Kısır aşk,” der Kavafis. Çorak Ülke’yi gözden geçirdiğimiz zaman, bu kısırlığı apaçık görürüz. Orada da yakışıklı, genç adam ölüdür (Phlebas ve “ölü Tanrı” rolü oynayanlar – mezarlar ve kefenler Kavafis’te daha önce başlar); tıpkı, kadının kısır olması gibi (satranç oyunu vs.). Özellikle şunu belirtmek istiyorum: hem Yunanlı’nın, hem de Anglo-Latin’in, şaşırtacak ölçüde benzer çatılar kullanarak yazdıkları (tarihsel sezgi, bilgi, yaşlılık, acımasız alay) bu epikte, ikisinin arasındaki fark, Kavafis için söylenenin tersine, Püriten’in yapıtında Ortodoks Yunanlı’dan çok daha vicdanlı olduğudur. Çünkü, Eliot’ta bilincin gelişimi (öğretmenlerin seçimi vs.) kendi eleştirel yapıtlarını gözden kaçırmaz. Kavafis’in eleştirel yeteneğine gelince; birkaç kıvılcım sayılmazsa, bana hiç önemli görünmüyor. Kuşkusuz, şiirlerindeki apaçık eleştiriden söz etmiyorum, bu başka konu; ama Kavafis, geriye çok az eleştiri metni bırakmıştır. Onun için, kendini çok inceleyen, gizleyen (Diderot’yu düşünüyorum), hesapçı vs. biri denmesinin hiç önemi yok; sorun, ısrar edilirse, kabul etmekte güçlük çekmeyeceğim ölçüde tipiktir; ne ki, bana göre, sıradan insan Kavafis’e aittir, tipik olan, şair Kavafis’e değil. Neredeyse, başından beri Kavafis, duyarlılığının mantığı ve gelenek yoluyla, ölü Tanrı mitine, bir dünyanın batışı tutkusuna kendini bağlamış görünüyor (konuşmalarında kimi yabansılıkları, Wilde’gil gazapları korusa da korumasa da, bu böyledir.) Ve bu tutku; dünyamızdaki duygusal karmaşanın böylesine sahnelenişi, bana göre, (nasıl garip görünürse görünsün) özenle yetiştirilmiş bir sera çiçeği değil, Helenik geleneğin yol köşesinde boy atmış, yabanıl bir ottur. Yunanlı’nın yapıtı doğal değilse de, doğayla uyum içinde bir gelişim gösterir. Eliot’ın doğayla uyumunu ise bir başka yerde bulacağız.

Oldukça ilerlemiş bir yaşa kadar (olgunluk), Kavafis çok düşük bir düzeyde kalmış gibidir; çok ortalama bir “tavan”ın üstüne çıkamayacak görüntüsü verir (havacıların dediği anlamda tavan). Belirli bir noktada ve bu noktanın ötesinde olup

biten nedir? Nasıl geçer bu eşiği? İşte, ilginç bir soru benim için. Yalnızca, Kavafis’le ilgili değil, genel olarak.

Bir keresinde, genç bir şairin bir başka şaire, eleştirel bir tonda şu sözleri söylediğini işitmişim: “Güzel yazıyorsun, kuşkusuz.” (Bkz. Günler M.E.)* Bir sürü tumturakla, nice süslemeyle, içeriksiz yazıyorsun anlamında değil; talihin bağışladığı maddi rahatlığını kışkandığımız birine söylediğimiz tonda idi bu sözler: “Kuşkusuz, kupon kesiyorsundur.” Ötekiyse, boşuna açıklamaya çalıştı, Yunan dilini öğrenmek için ne kadar ter döktüğünü. Birinci konuşmacının tiksindirici ses tonundan sıkılmışım; şimdi sempatiyle düşünüyorum gücendirilen o şairi. Eşiği aşan kişi için, kaç kişi kalmıştır ki tavanın altında? Kaç testi kırılmıştır, hayatta kalan her kişi için?

Kavafis, en çarpıcı örneklerden biridir. Belirli bir noktaya kadar dünyaya pamuk ipliğiyle bağlı görüntüsü verir: en küçük dokunuşun onu unutulmuş yıkıntılar arasına atabileceğini düşünür insan. Hangi mucize yol verdi ona eşiği aşması için? İçinde taşıdığı inanç diyorum ben buna, içtenliğinin kendini zorla kabul ettirmesi: kesin olmayan, anlamsız söz öbekleri belki de; daha çoğunu bilmek isterdim.

Kavafis’in erotik sapkınlıklarını vurgulayanlara gelince, başlangıçta aynı şey Baudelaire için de geçerliydi; sapkınlığın idolüydü o – Siyah Aphrodite, sevicilik, sadizm, iktidarsızlık. Sonunda bütün bunlar gündemden çıktı. Kim bakıyor artık Baudelaire’e o gözle? İşte, bir deneme konusu: Baudelaire eleştirisiyle Kavafis eleştirisi arasında bir kıyaslama (oranı hesaplanamayacak bir kıyaslama).

Kimi zaman, düş gücüm, şu saçma sınıra kadar gidebiliyor: dünyanın tüm şairlerine yalnızca bir tek aynı sözcük kullanma izni verilseydi iyi şairler yine de ötekilerden ayrı bir yol bu-

* Günler, Ortadoğu; Seferis’in yayımlanmamış günlüğü.

lurlar, bu tek sözcükle değişik, kişisel şiirler yazarlardı (Zen üzerine sınır koyan bir düşünce.)

“Le merveilleux nous enveloppe et nous abreuve comme l’atmosphère; mais nous ne le voyons pas” (Baudelaire, Pléiade, II, 135). “Il m’arrivera souvent d’apprécier un tableau uniquement par la somme d’idées ou de rêveries qu’il apportera dans mon esprit” (agy., 147). “L’être pensant qui n’a que soi pour but souffre d’une vacance abominable” (nerede?)*

Kavafis’teki boşluk, kesinlikle, bu kötücül zihin boşluğudur (haz, sanat). Kavafis çok daha kolaylıkla edinilebilir olanaklara sahip olmuş olsaydı, değinmiş olduğum gibi, fizyolojik açıdan katharevusa yazarlarının tanınmayanlarından biri olacak, ya da kişiliğinden başka merak uyandıracak bir şeyi olmayan bir adamın boşluğunda yok olup gidecekti. Buna göre, retoriğe hiç de uygun düşmeyen engeller korudu onu. Buna bakarak, onun sunduğu örneğin boş söz lanetinin damgasını vurduğu bir ülkede, biricik olduğu söylenebilir. Kavafis’i koruyan, onu suçladıkları şeydi kuşkusuz: çıplaklığı. Böylesine retorikli bir gelenekten doğan biri için bunu söylemek garip.

Yıllar geçtikçe Kavafis, görüntüleri değil; devinimleri, devinimsel çizgileri görür. Hiçbir iğretileme kullanmaz, ama onun tüm yapıtı bir iğretilemedir. Bu yüzden çok kullanır. “Yaşlı Adam” şiiri belki de, hâlâ bir görüntüdür; Julianos üzerine yazdığı son şiir devinimlerinin kargaşasıdır. Kavafis başta ressam olmak istiyordu, ama resimde devinimin eksik oluşu, onu bu düşüncesinden vazgeçirdi. Bu eski eğiliminden, yine de,

* Olağanüstülük bizi sarmalar ve hava gibi doyurur bizi; ama biz onu görmeyiz” (Baudelaire, Pléiade, II, 135). “Bir tabloyu, yalnızca, aklıma getireceği düşünceler ve düşleyişlerin toplamıyla beğenmek sık sık başıma gelecek” (Baudelaire, Pléiade, II, 147).

“Ancak kendini amaçlayan düşünen varlık, iğrenç bir dinlenme zamanından acı çeker.”

bir şeyler kaldı; koreografi diyorum ben buna. Roger Fry'ın sözünü ettiği çocuğun yanıtı düşüncemi aydınlatır belki: nasıl çizdiği sorulduğunda, küçük çocuk şöyle yanıtlamış: “Önce düşünürüm, sonra da düşüncemin çevresine bir çizgi çizerim.”

Kavafis, bu yeteneksiz adam, yine de şiir yarattı. Büyük yeteneği olan ama gelişme gösteremeyen Solomos'un tersidir o. İkisi arasında bir karşılaştırma yapmaya değer. İkisi de, sürekli olarak, öğrendikleri bir dilde yazarlar.

“Onun Hıristiyanlığı da ‘mantıksal’ bir sonuçtu, kabul ettiği bir uzlaşmaydı . . . ‘Kutsal Ekmek’e kayıtsız olduğunu hatırlıyorum . . . başkaları gibi, yüzüne karşı dinimiz aleyhinde konuşulmasından hoşlanmazdı, çünkü biz Yunanlılar için görgüsüzlük sayıyordu böyle bir tavrı” (Nanis'in mektubu).

Ne ki, Kavafis'in Hıristiyanlıkla ilgili şiirlerine bakarsak, dinin onu ilgilendirdiğini görürüz; ister, Manuel Komnenos ya da İgnatios gibi, arzularını denetleme zahmetine katlanmayan ya da “kritik anlar”da arzularına sığınan kişilikleri gün ışığına çıkararak, onları eleştirmesi yönünden; isterse, “kısmen . . . kısmen . . . ” yönünden olsun, onu her zaman çeken bir yaşam gerçeğidir bu. Bunun dışında, dinsel sorunlarda yan tutmuyor görünümündedir, kimi zaman da hiç ilgisi yokmuş gibidir. Sözgelimi, Hıristiyan olarak nitelendirilen ilk şiirlerinden birinde, “Yunanlıların kilisesine girdiğim zaman,” diye yazar. Merak ederiz, hangi dinden bu şair, diye. Bir Ortodoksun, “Ortodoks kilisesine girdiğim zaman,” diyeceğini düşünmeyiz. Kavafis, en azından, “kısmen pagan, kısmen Hıristiyan” ya da bir başka inançtan biri gibi konuşur. Bana öyle geliyor ki, Serapion'daki rahibin, inancı tam oğlundan yola çıkarak, Kavafis'in gerçek bir mümin olduğunu söylemek safça olur. Bu genç adam, yalnızca, dinsel topluluğa yeni giren birinin fanatizmini sergiler. Miris'e gelince, bu başka bir

hikâyedir ve birbirlerine zıt yargılara yol açabilir; bunu bir başka zamana bırakalım.*

Ayrı bir kitap olarak basılırsa, “C.-T.S.E.”nin önsözünde şu görüşler yer alıyor:

Belki de alışageldiğiniz Kavafis değil bu; belki de sizi şaşırtan noktaları vurguladım: birbirlerine hiç benzemeyen iki fizyonomi arasında bağlantı kurmaya çalıştığımı söyleyeceksiniz belki de. Olabilir. Ne ki, benim görüşüme göre, şairleri incelemek için var olan pek çok yöntemin içinde en iyisi en basit olanıdır: yapıtlarının bize gösterdiği gerçeğe bakmak. Bizim öteden beri arayageldiğimiz şeyleri göstermeleri olasılık dışı değildir; bir başkasının söylediği gibi, “önceden bulmuş olmasaydık aramayacağımız” şeyleri; ya da eski bir biliciyi anacak olursak: “bilgidir bellek.” Böylece, şairler bizi, biz şairleri tamamlarız. Bir şiiri okuduğumuz zaman, keyfi davranmayı öğütleyecek değilim. Bir şiir, kayıtsız gezintilerimizde imgelemimizi özgür bırakacak ölçüde, yeterli bir neden değildir. Söylemek istediğim, daha çok şu: şairler, eğer şiirleri iyiye, genç yaşlı, hepimizin olan, yaşamın kökleri çok derinlerdeki deneyimini sözcüklerle anlatırlar; bunu ne kadar yoğun hissedebiliyoruz, bilmiyorum. Bu kökler yoluyla kurar şair iletişimini. Bu ortak deneyim, bu ortak yaşam duygusunun tarihsel an içinde hangi biçimler, hangi giysilerle yer alacağını kimse bilemez. Bu olgu, sanırım, kendini anlatan bireyin mizacının yanında, dönemin nice entelektüel, toplumsal ve siyasal niteliklerine de bağlıdır. Tümüyle erotik bir dürtüyle yazılan bir şiir, bir başka çağda rezaletin, düzenbazlığın, aşağılanmanın verdiği duyguları anlatabilir; çünkü, bu çağ, bir biçimde, söz konusu duyguları yüzeye çıkarmıştır; bir başka deyişle, onları toplumsallaştırmıştır. Gün ışığına ya da bir güle düzülen bir övgü, Solomos’un dediği gibi, “insanlığın görke-

* “Neler Tehlikelidir”, “Manuel Komnenos”, “İgnatios’un Mezarı”, “Miris: İskenderiye: is 340”. Bkz. Barbarları Beklerken, Alova - B. Pirhasan.

minin bir şimşek gibi parıldadığı” zamanlarda bu görkemi iletebilir. Zaman geçtikçe, bu değişiklikler şiirin canlı olduğunu, beslendiğini gösterir; şiirin bizi tamamlama gücü vardır ve bizden kendisini tamamlamamızı ister. Bu tür insan topluluğunda şiir sanatı böylesine bir insancıl dayanışmayı arkasına almasaydı, çok uzun yaşayamayacaktı. Şiir sanatı, sözcüğün bilimsel anlamında, gerçekleri anlatmaz; ne de, felsefi görüşleri ya da yaşamsal kuramları keşfeder; eğer gereksiniyorsa, başkalarının felsefesini ve bilimini kullanır. Şiir kişisel itirafların sanatı değildir, eğer böylesine itiraflarda bulunuyorsa, şiiri kurtaran onlar değildir. Şiir şairlerin kişiliğini anlatmaya çalışmaz, Eliot’ın da dediği gibi, ortadan kaldırmaya çalışır. Ne ki, bunu yaparken, herkese ilişkin bir kişiliği anlatır; İncil’de yazdığı gibi, “yaşamını yitiren onu bulacaktır.” Bu yüzden, sormayalım şairden, kendisini anlamamız için, günlük yaşamının önemsiz ayrıntılarını. Kaldı ki, okur şairin bu ayrıntıları anlattığını sanır. Bu önemsiz olaylar, şiire dönüşmüşlerse, size ve bana ait olaylar olurlar; daha önce göçüp gitmiş olanlara ve bizden sonra geleceklere. Böyle olmasaydı, şiir olmayacaktı. Bu deneyimi kendi başınıza yaşayabilirsiniz. Hemoros’tan bir rapsodi okuyun ve sizi etkileyen bir bölümde, duyduklarınızın, yalnızca, arkeolojik bir gönderme mi, yoksa, eskiçağdan yaşadığınız ana kadar bütün insanlık deneyiminin beslediği bir duygu mu olduğunu görün.

. . . Kavafis ilk döneminde eleştirmenlere göre; İskenderiyeli, çılgın devede kuşu oyununu oynayan manyak bir yaşlı ya da bir sahtekârdı; onu daha çok yıpratın hayranlarına göreyse, belli belirsiz bir erotizmi müstehcen biçimde fısıldayan biriydi. Dünyayı değişik gözlerle gördüğümüzde, ona da değişik gözlerle baktık. Genç kuşak Birinci Dünya Savaşı deneyiminden çıktığında –bu deneyim, bizim için, öbür uluslardan çok daha korkunçtu– en azından, ilk yıllarda, bir zafer kuruntusu taşıyordu; bizim için bu savaş, benzeri görülmemiş bir felaketle sonuçlandı. Bu, o sırada, Avrupa’nın görmediği bir felaketti; bu olayı tam olarak anlaması için, Avru-

pa'nın 1938'deki olaylarla karşılaşması gerekti; çünkü, öteki çağdaş çöküntülerle çarpıcı bir benzerlik taşıyordu. Yine de, zaferin hasadı vardı bizim için, başlangıçtan beri, yıkıntıların hasadı . .

. . . Kötü sanatı saymazsak, sanatta hiçbir şeyin esneklik taşımadan anlatılmayacağı ilkesini gözden kaçırmayan bir anlayışta (gerekli ayrıntılarıyla birlikte) buluşacağımızı umut ediyorum. Bu ilkeye göre, bir sanat yapıtını canlı olarak kabul ettiğimiz andan sonra, eşzamanlı olarak, bu yapıtın önceden kestirilemeyen bir yazgısı olduğuna karar vermeliyiz. Belirlemelerimiz, çözümlemelerimiz, yorumlarımız, özdeyişlerimiz harika oldukları kadar tehlikelidirler de – bunlar, şairin bağrından çıkmış olsalar bile. Bir şiir üzerine yazmadan önce, dürüst bir eleştirmen, dürüst okurla kendi arasındaki gizli anlaşmayı hiç aklından çıkarmaz. Buna göre, yazdıkları şiire yaklaşma girişiminden başka bir şey değildir ve hiçbir zaman, şiirin yerine geçemez; yazdıkları kısa sürede unutulmalı, böylece okurun yeniden şiire dönmesi sağlanmalıdır. Apaçık görünen bu olguları yeniden, yeniden anlatmak zorunda hissediyorum kendimi; çünkü, gündelik deneyimin bize gösterdiğine göre, önemli bir ölçüye kadar kendimizi koltuk değnekleri arayan bir topluma adamaktayız. Canlı gövdeler toplumu korkutuyor, çünkü onlar bir gariptir, ya da topluma öyle görünüyor. Ama başka nasıl olabilir? Yaşamdır garip olan. Ve, biz bunu görmezsek, ya bir şey söylememiş oluruz ya da herkese nasıl ninni söyleneceğini iyi bilen o bulutlu retorığı kullanmak zorunda kalırız . . .

. . . Benim işim bir filoloğun işi değil – ne de filolojiyi küçümseyorum. Benim işim, eğer değerse ve dayanabilecek güçterse, sezdirmelere yol vermektir.

“Kavafis-Eliot”ta yorum yapan bir eleştirmenden çok, iki şairin diyalogunu dinleyen bir kulak misafiri olarak davrandım. Kendi görüşümü bu ikisi dışında, uzun bir denemede açıkla-

mak istiyorum. Umarım, böyle fırsat çıkar. Yine de, bu üçüncü şahıs konumunun beni eğlendirdiğini itiraf etmeliyim.

Eliot'ın sözünü ettiği tarih duygusu üzerine düşünüyorum. Bu kavramı beş altı yıl önce ilk kez işittiğim zaman, içimde oluştuğunu hissettim. O sıralar anlatmaya çalıştığım bir duyguyu çok daha berrak bir biçimde kavramamda Eliot'ın yardımı oldu – eleştiri yoluyla değil, roman biçiminde ve kuşkusuz, bu deney başarısızlıkla sonuçlandı. Ben romancı değilim. O yıllarda (1926) Gide, Villon, Rabelais gibi yazarları okuyordum; heyecan içinde, Makriyannis'i keşfediyordum.

. Eliot yabancı edebiyatta, Kavafis'in matematiksel tipine en çok yaklaşan (mutatis mutandis)* matematiksel tiptir. Bu iki şair arasında bağlantı kurmaya seviyorum. Kimileri, ikisi arasındaki diyalogun monolog biçiminde anlatılmasını daha önemli buluyor; ama bu bir özgünlük çılgınlığı. Yapabilseydim, kendi monologumu bile diyaloga döndürürdüm.

Yazdığım her cümlenin son cümlem olduğu duygusunu taşıdım her zaman.

ANKARA, EKİM 1949 – OCAK'IN SONU 1950

Şu Mezmur okumasını çok eğlenceli buluyorum:

En dindarımız Jovian için dua edelim.

Ne kadar meraklı şu Neo-Helas. Bir yanda, Kavafis adlı karakterin; öte yandan Skiathos'tan bir rahibin oğlu olan, o alçakgönüllü adam, Papadiamantis'in ellerinde (ayrıca, bastırılmış bir tenselliği vardı).** Papadiamantis'in hem nasıl Bi-

* Mutatis mutandis: Gerekli değişiklikler yapıldığında.

** Aleksandros Papadiamantis (1851-1911), romancı ve kısa öykü yazarı.

zans'a ait, hem de Neo-Helen olduğu konusunu çözümleyen ayrı bir kitap yazma çabasına değeri. Sanırım, hem Bizans'a ait olmak (öyle olduğunuzu düşündüğünüzden dolayı); hem de sizinle yaşayagelmiş (gelenek yoluyla) öğelerden çıkarsamalarda (kendinizden) bulunmak aynı şey. Özünde, ilgilediğim konu, Papadiamantis'in; bir örneğini Makriyannis'in oluşturduğu Neo-Helenik görüngünün bir başka yönünü temsil edip etmediğı.

Kavafis'in ailesi ve çevresi Yunanlıları nasıl görüyor (az rastlanır bir olay değil, Ulus'un üyeleri arasında): "Ama Yunanlılar, sevgili Kostakis, karmakarışık bir durum yarattılar. Şimdi istediklerini yaptırıyorlar Güçler'e" (annesinden mektup, 14 Mayıs 1897; M.P. 86).^{*} Ya da arkadaşı Rallis'ten: "Kuzenim uzak bir akrabamızla tanıştırdı beni, benim yaşlarımda bir Negroponteli . . . Papazis olsa, tam yoldan çıkmış bir Yunanlı derdi onun için . . . ama bana sorarsan, dünyadaki en çekici kişilik. İngiltere'de yetişmiş, bir sözcük Yunanca ya biliyor, ya bilmiyor. Yunanistan'la ilgili her şeyden son derece tiksiniyor." (Atina'dan yazılan mektup, 17 Haziran 1882; M.P. 28, M.P.'nin İngilizcesinden çeviri.)

Uzun süreden beri, belki de Pallis'in İlyada çevirisinden dolayı, Kavafis'in Homeros'gil temalarla uğraştığını düşünüyorum. M.P. 74'te okuduğuma göre, Pallis'in işaretli çevirileri varmış kitaplığında.

Bu olgu da açıkça gösteriyor ki (Nirvana'nın Asophos'unda, M.P. 75) Kavafis çıplak bir nesnelliğı arzular her zaman: "Mümkün olduğunca az betimleme. Yalnızca gördüğünüzü, kendinizi, gördüğünüze emin olduğunuz şeyi betimleyin."

Lamia (1893). Düzyazı, genellikle korkunç. Üç Silahşörler'in eski çevirilerini hatırlattı bana: "Sabit bakışlarla gözlerini dik-

^{*} Mikhalis Peridis, K.P. Kavafis'in Yaşamı ve Yapıtı, İkaros, 1948.

miş, ona bakıyordu sebatla”, ve daha nicesi. “Tarantineler kendilerini tanıtıyor”, “Horatius Atina’da” vs. gibi çeviri dizeler Keats’te bulunmayan uzun adımlar var genellikle; dizi onu kasıyor ve şiirden taşıyor. Çok daha sonraları kullandığı uzun adımlı dizeler için çıkış noktası mıydı bu çalışmalar? Değerli bir şair için ne korkunç bir çıkış noktası. Keats’in Lamia’sı üzerine söylediğini düşünüyorum: “Gerçek bir şairin (vurgu benim) tüy kaleminin o rahat kendine özgülüğüyle yazılmış.”

Keats’i incelerken yürüttüğü mantık. Lüksün, görgülü davranışın çekiciliği. Erotizmi. “Çürüyüş hastalığı” (Lykios için), “Her büyük zevk ödenir”; ve bu, dikkate değer: “. . . Yunan mitinin kana susamış Eros’la bağlantı kurduğu . . . o ki ölümü cinsel bir zevke dönüştürür” (vurgular yine benim).

Kavafis’in imbikten geçmiş şiirler dönemine girdiği zaman gösterdiği büyük değişiklik yeniden geliyor aklıma. Bu evreyi yeterince incelemedik; tanık olduğumuz olgu, eski idollerine bağlılığı; bu değişmez özellik, aynı zamanda, birdenbire, biçim değişikliğine de yol açtı.

Son çözümlemede, belleğin bir tek ufku vardır – ister, iö 200 ya da is 340 yılları olsun, isterse 1911 yılı; boşluklar, yarıklar olsa da belleğin çalışması parça parça değildir. Temelde, sürekliliğin engellenmesi diye bir şey yoktur. Biz sürekliliği bölmelere ayırırız, çünkü düşüncelerimiz parataktiktir; (örn.; Geldim, gördüm, yendim; ç.n.) (M.P. 82) sözlerini söylerken, (Bergson olsun, olmasın) bellek duygusunun onda nasıl, gözle görülür biçimde işlediğini görürüz (Ayrıca bkz. Proust, Retrouvé, 253). Sorun, bir tarih kitabının herhangi bölümünde geçmişteki bir olayı hatırlamak ya da, dedikleri gibi, kimi “entelektüel” aktarmalar değildir. Sorun, bilmediğim bir duygusal etkendir; eğer o anda, ayırt edebilecek kadar eğitilmişsek.

Not: “Sanatçının başta gelen özelliği gözden kaçırılıyor: sıradan insanı azarlayan ve öfkeyi dürtükleyen şeylerin yüzün-

deki büyük teslimiyet ve ruh huzuru” (M.P. 82, vurgular benim).

İngilizce. Açıkça doğrulanmamış olmakla birlikte (Kavafis çocukluğunda İngilizceye, pek çok bakımdan, bağlı kalmış olmalı – aile, anne, yolculuk), çocukluğunda biçimlenen dili üzerine efsaneler dışında, Ksenopoulos “hafif İngilizce aksanı” olduğunu yazar. O tam bir iki dilliydi. M.P. onun, mektuplarında, metin yorumlarında, notlarında özel dosyalarının başlıklarında İngilizce kullandığını söyler.

“Hazzın cesur adamı” beni her zaman rahatsız etmiştir.* Bu cesur adamın hayranları beni daha rahatsız etmiştir. Savaştan önce, Atina’da bir yaz akşamı geliyor gözümün önüne. Bir arkadaş dehşetli coşkun bir sesle şiir okuyordu: “san-ki Yunan yontularından alınmış saçlar”** Takma saçlar üzerine konuşan bir şairden söz ediyor izleniminden başka hiçbir şey bırakmamıştı bende. Ve o kadar çok şey gelip geçti, o kadar çok şey oldu ki; ciddi biçimde düşündüğümde, bu “cesur adamlar”ın İskenderiyelinin yüzünde kötü bir kırıışık bıraktıkları sonucuna varıyorum.

20 NİSAN PERŞEMBE

Detroit’ten AFP: “La guerre des nerfs risque, lors d’un prochain conflict, à devenir une réalité concrète: les services chimiques de l’armée américaine mettront au point un gaz qui affecterait directement le système nerveux de la population et de l’armée d’un futur ennemi. Cette révélation fut faite hier soir par le général McAuliffe, au service de la Société Américaine de Chimie” (Press Agency of the East).*** Neden olma-

* “Gittim” şiiri.

** “Öyle Çok Baktım ki” şiiri. Bkz. Barbarları Beklerken.

“Yakındaki bir savaşta, sinir savaşı somut bir gerçeklik olma tehlikesini taşıyor. Amerikan ordusunun kimya ile uğraşan birimleri gelecekteki ▷

sın? Şimdi aptallığın zamanı; öldürücü silahların yerine, aptallaştırıcı silahlar, savaşta zafer, barışta yasa ve düzen için.

22 NİSAN CUMARTESİ

Yine Helleniki ve Demiourgia. 15 Ocak 1950. Şimdi Sophokles konumuz. Şöyle başlıyor: “Arkasında Korybantların (devasa ve ürkünç yarı-tanrı ve canavar topluluğu) çılgın uğultularını sürükleyerek, Aiskhylos Thymele’den ayrılır”. Aiskhylos “saralı köpükleriyle gazaba gelmiş bir ağızdan kehanetlerde bulunuyor .”, oysa Sophokles “Aiskhylos’un trajik dramaturjisinin eğilip bükülmez dinozorlarıyla mamutlarını ve de megaterleri sevmezdi.” (böyle, böyle gidiyor).

Akademisyenlerimiz nezih Yunan geleneklerini böylesine marifetlerle duyururlarsa, onların zavallı küçük öğrencileri ne yapsın?

3 MAYIS ÇARŞAMBA

“Bu kürenin parçalanması olasılık içinde.” Sıradan bir sekreter böyle bir şey yazarsa, Vahiy Kitabı’nın Yuhanna’sına söylenecek ne kalır?

Geceleyin saat 21:00. M. İstanbul-Atina için ayrıldı. Tren, şimşekli bir fırtınanın ortasındaymişçasına, bir donanma gibi hareket etti. Androklidises’in oradan, eve gittim; yeni yalnızlığımın içinde kendime yön vermeye çalıştım. Her şeyin derli toplu, düzenli olması zevk verici, ama alışkanlıklar yığını karşı çıkıyor, yeni bir arabayı ilk kez kullanıyormuşçasına.

◁ düşman bir halkın ve ordusunun sinir sistemini doğrudan doğruya etkileyecek bir gazı kullanılır hale getirecek. Bu ifşaat, Amerikan Kimya Birliği hizmetinde çalışan General McAuliffe tarafından geçen akşam yapılmıştı.”

4 MAYIS PERŞEMBE

Sabahleyin bir daha, Oromedon için İstasyon'a gittim. Frattı de vardı, Telesilla'yı beklemekten başka işi yok. Telesilla trenden süsler içinde, pırıl pırıl bir şekerleme gibi indi. Atina'dan haberler; bana öyle dalavereler anlatıyorlar ki, biri kalıp onları ahlak dünyasından maddi dünyaya kopyalasaydı, Grand Guignol için harika bir oyun çıkarmış olurdu. Ama şimdi bütün bu işler peynir ekmek geliyor bana; başka zaman olsa, beni etkilerlerdi ve aldırırdım; hoş bu.

Tren beklerken, her insan topluluğunun yaşamı bir şeyin çevresinde dönüyor gibi geldi bana: bir park, bir pazaryeri, postane, ana alan, ya da genelev. Burada yaşam, tren yolu istasyonunun çevresinde dönüyor.

Bir gün, bütün insanların, farkında olmadan ve pişmanlık duymadan bütün kenti boşaltıp trene bineceğini düşünüyor insan. Neredeyse, üç yıldır Ankara, bir yol istasyonu gibi, benim alnıma yazılmış.

Öğleyin Oromedon'da yemek yedim. Yemek tam bir sıkıntıyla sona erdi. Bu yüzden eve erken geldim, uzanıp Binbir Gece Masalları'ndan "Aziz ile Azize'nin Masalı"nı okudum. Bir saat kadar uyudum. Biraz kahve suyu ısıttım, bir yatıştırıcı aldım. Masaya oturmadan önce, bülbülün boğazını yırtarcasına öttüğünü duydum. Sanki eve alışmaya başlıyorum; dün geceye göre daha rahat hissediyorum kendimi.

7 MAYIS PAZAR

Kötü olan, Yunanistan'da yabancı düşüncelerden etkilenmiş olmamız değil (başka türlü nasıl olabilirdi?). Kötü olan, yepyeni düşünceler için asla hazırlıklı olmadığımız. Düşünceleri kaşarlanmış olarak yeğliyoruz ya da toplu ihracat için don-

muş olarak saklıyoruz. Bu ölü yığının düşüncesizce çarpıtılması; talihsizlik burada.

9 MAYIS SALI

Yağmur durmak bilmiyor: soğğun iğnelediğini hissediyor insan. Her zaman, tümüyle yalnızım Ankara’da. Her yanımda kimyevi bir sıvı gibi, metali “yiyip bitiren” kuru bir kalabalık. Nerede yiyor onu?

Ev yeniden giyindi yeşil yapraklarını. Pencereme değen ağaçlar Aphrodite’den çok şey açığa vuruyor. Yabancı bir gövdenin çekiciliği; beni çepeçevre saran, bu çürümüş et yığını (benim için) bugünlerde (benim için) olup olabilecek en dehşetli zulüm.

Dün. Öğleden sonra bir saat kadar şiir. Kollarım, bacaklarım dayanılmayacak kadar hantal. Bunu biliyordum, ama hissedince dehşete kapıldım.

Akşamleyin “Souregia”da; Magog’un bakanının akşam yemeği. Müdürlerinden birinin karısıyla dereden tepeden konuşurken, bu insanlara nerede doğduklarını sormanın büyük saygısızlık olduğuna dikkat ettim. Tombul bir harem kadını olan kendisi, Cezayir’de doğup büyümüştü. “Ya kocanız,” diye soracak oldum. Karşılık vermek için biraz duraksadı: “Sanırım, Mısır’da,” dedi, sonunda. Bakan, nutku tutulmuş bir halde, haşin gözlerle bakakalmıştı. Anayurtlarını, dillerini ilk kez tanıyorlardı; çok ilginç bir deneyim, dedikleri gibi. Ruhlarının derinliklerindeki psikolojik tepkileri bilmek isterdim, yüzeydekileri değil. Ama kolay kolay sır verecek gibi değiller. Dedigi dedik bir fanatizm kuşandıkları zırh – kahramanlıktan değil, diye eklemeliyim.

10 MAYIS PERŞEMBE

Neden söylemedin geleceğini
sererdim yatağımın önüne
yüreğimin kanından bir halı
gözlerimden siyah bir kadife,
ey gece yolcusu?

Neden söylemedin geleceğini
sererdim gövdemden
ipek tenini gençliğin
yüzümün çiyini
yatıp uyuyasın diye benimle?

(Binbir Gece Masalları, Mardrus)

21 HAZİRAN ÇARŞAMBA

Ölülerin meskeni olsun evleri;
başka ülkeler, başka kentler bulacaksın,
ama bulamayacaksın bir başka ruh seninki gibi.

(Binbir Gece Masalları, Mardrus)

22 HAZİRAN PERŞEMBE

E.'nin cipiyle saat 6:15'te Ankara'dan hareket ettik. Şoförünün adı Yusuf, bir Çerkez; Fransızca konuşurken bütün sözleri her zaman vesaire ile bitiyor. Güzel yaz; Anadolu'nun bozkırı bile sıkıcı değil. "Ölü doğa;" ama bu kez başarılı, sarı tonlar; tarlalardaki lacivert; lacivert kuşlar sık sık çevremizde kanat çırpıyor. Bunlara, "Anadolu saksağanları diyorlarmış."

11.00 sularında Sivrihisar. Kahve; evlerin mimarisinde insan eli değmişlik, her neyse, insanı rahatlatıyor. Eski ahşap cami (Ulu Cami) sütunları bir orman, küçük bir limandaki gemi direkleri gibi.

Eskişehir’de öğle yemeği. Sokaklarda gezip durduk; dükkânlar da eski paralarla ilgilendik (E. tutkuyla izliyor onları). “Deniz köpüğü” işledikleri dükkânlar (yörenin önemli bir el işçiliği); taşları ıslak haldeyken kazıyorlar, taş sabun gibi yumuşuyor. Ama benim için asıl seyirlik, arabalar oldu. Avrupa ve Orta Avrupa’daki eski zamanın bütün tekerlekli lüks arabaları –landonlar, victoria’lar, kupalar– son buluyor burada, diye düşünüyor insan; tozun altından daha önceki şaşaanın işareti sezebiliyor: pahalı, buruşuk deriler, deşilmiş koltukların seçme kadifeleri; ve bu lüksün dadandığı şu kapalı görüntü. Adı çıkmış, Parisli bir kadına rastlamışım gibi geldi bana; sendeleyen, dişsiz ve yaşlı, kasvetli bir semtin genelevinde.

Kütahya’ya gitmek istiyorduk, ama yanlış yola saptık. Cip rahat bir yük hayvanı değil; yol iyi olsun, kötü olsun, insanın omurgasını çıkarıyor. E. tepemizdeki brandanın açılması için ısrar ediyor, hava akımı olsun diye; ama yalnızca toz akımı oluyor. Onu ikna etmek boşuna. Kar adamları gibi, kaşımıza kadar bembeyaz olduktan sonra, kavrayabildi durumu.

19.15’te Kütahya’dayız (385 km). Otel etkileyici görünüyordu. Banyoyu sordum, aptallık. Konya’yı unutmuştum. Türkiye’de taşra otellerinin hepsi aynı (kuşkusuz, Bursa ya da İstanbul gibi merkezleri saymıyorum): gösterişli olanları bile; sonunda han hepsi. Odada su yok, tuvaletin yanındaki bölme de yıkanıyorlar. Ama her zaman, bir çift terlik ya da takunya var yatağın önünde. Bunları otel sağlıyor.

Yaz kış kılıf dikilmiş bir battaniye veriyorlar. Çarşaf lar genellikle temiz. Ama kim emin olabilir her yolcu için yeni bir çarşaf koyduklarından? Kütahya sokakları dükkânlarla dolu.

Kentin adını taşıyan porselenleri satıyorlar; şimdi kaliteleri iyice bozulmuş, bütün turistik eşyalar gibi.

Çevrede biraz dolaştık, tıka basa yedik ve harika bir uyku çektik.

Çıktık surlardan dışarı. Kim korkuttu bizi?

Kimse yoktu dışarıda; lacivert renkler yerde, lacivert kuşlar.

Yer yer dev kayalar, aynalar gibi parlayan,

ve altın ökçeli haberci

giymiş çıplaklığına mavi kanat çırpışlarını –

23 HAZİRAN CUMA

Kütahya'dan 6.30'da hareket ettik. Dağlar insana daha yakın oluyor gitgide. Gediz'den 20 km kadar önce bir dağ kaynağında durduk. Daha on sekizine varmamış, her tarafı yama dolu, genç, zarif bir çoban kaval çalıyordu. Çağırdık yanımıza, yarım pound verdim ona; hiç böyle büyük para görmemiş. Sürüyü gütmesi gerektiği için okula gidemediğini söyledi bize. Sırt çantası, babasının yonttuğu meşeden bir kopçayla tutturulmuştu; onu da yarım pound'a verdi bana. Gediz hiçbir şey demedi bana, ama o gün pazar kurulmuştu; en etkileyici görüntü simsiyah yakalıklı, güçlü bir beyaz erkek keçiydi.

Kütahya'dan 136 km uzaklıkta olan Uşak'a 11.30'da vardık. Burada öğle yemeği yedik. Ağaçların gölgeleri değişik duygular uyandırıyor. Deniz kıyısına o kadar uzak olmadığımı duyumsadım. Sürekli olarak, E. için sikke peşindeyiz. Uşak'ı biraz geçince yol çok kötüleşiyor. Denizli'ye giden dar yollara varıncaya kadar böyle sürüp gidiyor. Bir toz denizinde yol aldık. Cipun tekerleğini hissediyordum. Yakınlarda bir yerde portakal rengi, Yol Hizmetleri kamyonuna rastladık; resmi makamları daha önce uyarmış olan E.'ye eşlik etmeye gelmiş. Ney-

se ki, resmi olmayan bir yol arkadaşım. Ben cipte kaldım. Sonra da hızlı sürerek, onları bir süre Baba Dağı'nda bekledik, aşağıya inmeden önce. Çevredeki dağ doruklarında daha canlıydı her şey, renkler farklıydı. İonia başlıyor. Ankara bozkırından her ayrılışımda üstümden kocaman bir yük kalıyor. Denizli'de (336 km) gün ışığını iki saat yakalayabildik. Bir duş ve ılık su bulduk, büyük nimet.

Yunanca bilen bir subayla birlikte, bir başka yol mühendisi bekliyordu bizi. Lemnos'tan gelenlerdenmiş subay. Polis, Giritli ya da başkası olsun, Yunanca bilenlerden çok yararlanıyor. Çeşitli açık hava lokantalarına baktık yemek için. Hepsinde üstü kapalı platformlar vardı; sanırım çalgıcılar için. Sandalyelerin ya da başka kırık eşyanın konulduğu depo görüntüsü veriyordu hepsi.

Denizli'de sebzelerin tazeliği; humma olabilir burada, ama hoşlanıyorum bu tazelikten. Çevredeki kadınların hemen hepsi kırmızılı giysiler giyiniyor. Geniş, dalgalı kıvrımlarıyla yürürken seyretmek güzel oluyor; her yerde gördüğümüz, o örtünmüş görüntü yok. Geç vakit, yatmadan önce (bitişikteki açık hava sineması müthiş bir tutkunun mekanik abartısıyla rahatsız ediyordu beni) cam kenarına gittim, sokakta bir grup insan duruyordu; derken, koro halinde yürümeye başladılar, bilinmeyen kentin gecesinde gözden kayboldular.

24 HAZİRAN CUMARTESİ

Sabahleyin Denizli'den Hierapolis'e gittik (7:00). Yolda, Laodikea: "ne soğuksun, ne sıcak" (Vahiyler); duracak zamanımız yoktu. Cip kötü yollarda kullanışlı; iyi yollardaysa sürüyor ve bütün günün enerjisini tüketiyor.

Lykos'un zakkumları. Şimdi Pamukkale denilen (22 km) Hierapolis'in bulunduğu plato çarpıcı. Aşağı platoya bakınca,

beyazlık gözleri karartıyor; eğimlerine zakkumların tutunduğu şekersi bir beyazlığı allı yeşilli bir görüntü lekeliyor. Bu travertenlere taşlaşmış çağlayanlar denebilir. Orada burada sular akıyor; her yerde suların bıraktığı tebeşirsi çökeltiler küçük havzalar ve merdivenler oluşturmuş. Dağların eteğinde yoksul bir köy – yörükler (göçerler) sanırım. Platonun tepesinde Epiktetos’un doğduğu antik kent. Kentin tiyatrosu bana, bizim Herod Attikos Tiyatrosu’nu hatırlattı. Murray’ın rehberi kentin altında Plutonyum olduğunu söylüyor: insan genişliğinde, derin bir çukur varmış burada; çıkan zararlı buharlar ölüm krallığının soluklarıymış.

Gymnasium’un yanındaki havuzda su fışkırıyor. Soyunup suya atladık; ısı 37 dereceydi; su sanki gözlerine batıyordu insanın. Güzel, yarı saydam, açık yeşil bir renk; dipte yatık mermerler; yavaş yavaş üstlerini kaplamış olan kireç onları aşındırmış.

Biz yüzerken, kara kuru bir çingene, gelip zakkumların arasına oturdu ve saz çalmaya başladı; saydam gökyüzünden, kelebekler kadar güzel, birkaç dağınık ve metalik tını ok gibi fırladı.

Böyle yolculukları ya yaya, ya da hayvan üstünde yapmalı; özgür olmalı. Öbür türlü, program alıp sürüklüyor ve güzellik çalılıktaki diken gibi ancak bir an yakalıyor insanı. Sürdürmek için yolculuğu, arkanızda giysinizden şeritler bırakıyorsunuz. Sonunda, hışırtı çıkmış bir halde dönüyorsunuz evinize.

11.00 sularında döndük Denizli’ye. Bakanlık’ın yazgımla ilgili verdiği kararı öğrenmek için boşu boşuna Ankara’ya telefon etmeye çalıştım. Saat 13.00’te Muğla’ya doğru yola çıktık; hâlâ kırmızılar içinde kadınlar. Tavas’a kadar yol iyiydi. Resmi makamlar vs.; kasabanın alanındaki kahvede çay ikram ettiler bize. Yağmur yağdı yağacaktı; ancak Medetköy’e kadar dayanılabildi. Türkiye’nin mimari coğrafyasını araş-

tırmak ilginç olurdu; antikçağdan izler taşıyan, ağaç işi kafesler, çok güzel oyulmuş pencereler. Köylüler Louis Robert'i tanıyor; içlerinden biri evinin avlusunda duran bir yazıtı gösterdi bana. Tunç sikkeler getirdiler. Üzerine bir at kazınmış, küçük bir iğne satın aldım. (Hangi antik alan burası?)

E.'nin arkasından, bize eşlik eden kamyonu atlardım; yol kötüleşmeye başladı. Honaz Dağı'na tırmanmaya başladık. Küçük bir kavşakta durduk. Külüstür bir otobüs bizi bekliyordu. Sağ yanımızda görülen köyün ileri gelenleriyle doluydu otobüs. Köyün kalesi yüksek, sarp bir kayalığın doruğunu taçlandırıyordu: Tavaskale. Nefis bir görüntü. Yağmur yağıyor. Bizi köye davet ettiler. Her şeyi hazırlamışlardı. Bizimse hiç zamanımız yoktu. Türkçe konuşuyorlardı; E. kendi dilinde bir iki çarpıcı söz etti onlara. "Neden Fransızca konuşayım ki?" dedi, "nasıl olsa onu da anlamayacaklar." Dağdaki patikaları izleyerek oradan ayrıldık. Yağmur; kaygan, apansız dönüşler. Öyle an oluyor ki uçurumun kenarıyla araba arasında iki karış kalıyor. Sürmesi daha kolay olan cipi yeğledik. Dediklerine göre, yol yıllardan beri kaderine terk edilmiş. Zaman zaman, kalın, çam kütükler çıkıyor önümüze; kimi zaman da doldurmamız gereken, derin çukurlar. Kamyonla arkamızdan gelen dört beş işçi olmaksızın geri dönmek zorunda kalabilirdik.

19.30'da ovaya indik. Akçay Irmağı'nın kıyısında durduk. Akarsu ileride genişliyordu. Irmağın bu yanında tarlaları sulamak için (Armanköy) köylülerin açtıkları derin hendekler vardı. Arabaların akarsuyu geçebilmesi için iki ya da üç geçici köprü gerekliydi. Sonunda, genişleyen "çay"ı geçtik ve çamların arasından, yeniden, tepeye doğru tırmanmaya başladık. Hava kararıyordu.

Saatte 10-15 km'den fazla hızla gidemiyorduk. Hayat veren hava, kasvetli gökyüzü, uzaklarda sık sık yanıp sönen şimşeklerden kırıış kırıış oluyordu. Derken, karanlık bastı. Saat-

ler boyunca ormanı yalnızca arabanın farları aydınlattı. Orman akla gelebilecek her biçimde kesilip biçilmişti. Derin yaralı ağaçlar kırılıp yere uzanmıştı; her yerde, gecenin ve yağmurun ıtırında, arabanın acımasız ışıkları altında sakatlanmış dallar vardı. Onlara bir an durun deyip, tepenin yolunu tek başına tutmak geliyordu içimden. Anladığım kadarıyla, Orman İdaresi'ne ait bir kulübede uyuşmuş kemiklerimizi dinlendirmek için durduk. Muazzam sessizliği dağın; iyi bir yatak gibi; bizi karşılamak için gelen bekçinin taşıdığı gaz lambasının donuk ışıkları. Onun mütevazı kulübesinde bulduk kendimizi. Ocakta kütükler yanıyordu. Geçmiş zamanın derinliklerinden gelen anılar. Hierapolis'teki havuzun yeşil suları, suların ılıkılığı. Çingenenin çaldığı sazın madeni sesi, ki-reçli topraktaki zakkumlar geçti aklımdan. Neden yapılmış hayatımız? İki üç renk, iki üç ses, günlük git gelin saçmalığından çok daha fazla yönetiyor bizi, yazgımızı belirliyor. Öyleyse, Epiktetos yeniden: "Elimi (ya da ayağımı) biraz daha bükersen kırarsın." Usta büküp kırdı eli. "Demiştim," sana dedi öbürü, bir cam parçasıyla oynayan bir çocuğa dediğimiz gibi tıpkı. Ustasının ellerinde, sahip olunan bir şey gibi hissetmişti kendini.

0:30'da, son patikadan: Muğla'nın ışıkları. Kentin ana alanında durduk –neredeyse, iner inmez yazmaya başladım– Mustafa Kemal'in heykelinin ayakları dibinde (173 km) Orta Avrupa yapılarını andıran, modern, beton bir yapıya girdik: Halkevi. Çevresinde küçük bir park vardı. Büyük, cam kapılar. Lobide yarı uyanık bir adam bize nazikçe, "Evet, size iki yatak ayırdık; üçüncüsünde bir başka bey kalıyor. Lütfen onu uyandırmayın," dedi. Bu debdebeli konukseverliği neden geri çevirdiğimizi anlamadı. Bir avlunun çevresine kurulmuş olan Ege Oteli'ne gittik; sevimsiz denemez. Zeki bir işadamı çok çekici bir yer yapmış, ama talep yok.

Açtık; bitkindik. Bize, hâlâ açık olan bir lokanta gösterdiler. Tavada yumurta istedim, ama ateşi yakmak sorun oldu. Bir

süre yelpazelemeden sonra, birkaç kömürü harlayabildiler; ama yumurtayı pişirmek de çok karmaşık bir iş gibi görünüyordu. Peynir yoktu.

25 HAZİRAN PAZAR

Ege Otelindeki hizmetli, Hüseyin adında, nazik bir adamdı. Gururla, banyoyu gösterdi bana. Banyoda bir de küvet vardı, ama her yan kullanılmamış şiltelerle doluydu. Tıraş olurken, odanın penceresinden bir cami avlusu gördüm. Odanın elektrik düğmesi dışarıda, koridordaydı.

Geç uyandık, on sularında. Ama bugün bile, bu saatte, peyniri damlalıkla sunuyorlar. Nasıl besleniyor bu insanlar? Bizim göremediğimiz bir marifetleri olmalı. Muğla büyük ve varlıklı olması gereken bir yörenin ana kenti. Ne ki, Türkiye'deki taşra kentleri utangaç, sanki hâlâ peçelerini atamamışlar. Modern yapıların altında (başta, devlet yapıları) eski âdetler direniyor direnebildiğince.

AKŞAM, MARMARİS

Muğla'dan öğle sıralarında yola koyulduk. İnsanı ağlatacak kadar harika bir yol, çamlar, çamlar, ağustosböcekleri. Gökova yöresinde kayalara oyulmuş eski mezarlar. Marmaris (Yunanca söylenişiyle Marmaritsa) güzel bir koy. Eski adı Physkos – Marmaris Rodos'un karşısında. İşin trajik yanı, koyun bir deniz üssüne çevrilmiş olması. Her yan, radyolarından tutkulu şarkıların yayıldığı savaş gemileriyle dolu. Bizi polis şefi karşıladı – altın dişli, yan cebinde bir tabanca; yalnızca Rusça biliyor, birkaç sözcük de Fransızca.

Otelimiz dikdörtgen bir salonun üzerinde; Denizciler Kulübü diyorlar buraya; bir sürü çocuğun sığınağı. İki yataklı bir

oda verdiler bize; bu kıyının sıcaklığına karşın, geleneksel yor-
ganlar. Musluklar çalışmıyor. Kulüpte yemek yemek için aşı-
ğıya indik. İçgüdüyle, balık istedim; şaşırdılar. Üç tane ispa-
rı getirdiler; hiç kuşkusuz, önceki gün pişirilmişti. Öğleden
sonra yüzdüm; 47'den bu yana ilk yüzüşümdü; her şey yolun-
da. Ve şimdi, hava karardıkça, gemi radyoları ve açık hava
sinemasının gürültüsü ortasında, akşam yemeği yediğimiz bu
rıhtım sofrasında daha yeni kızarmış karideslerin hasretini
duyuyorum. Çin ile Maçın'ın ilinde, Kral Kamuz ben Ta-
muz'un kızından daha zor ulaşılabilir bir şey (Binbir Gece Ma-
salları).

26 HAZİRAN PAZARTESİ

LABRANDA, ÇADIRIMDA, AKŞAM

Dün gece Marmaris'te uyuduk. Sabahleyin erkenden Muğla'ya
döndük; E.'nin kaprislerinden biri. 11.00 sularında yemek ye-
dik, sonra Milas'a hareket ettik. Yatağan'dan geçip, Eskihi-
sar'da durduk. Burası Antiokhos Soter'in Stratonikeia'sıydı.
Biz girerken eski sunağın çevresinde keçiler. Sonra, antik ti-
yatroya gittik. Böyle bir tiyatronun kabuğu içine girer girmez
gösterdiğim tipik tepkime dikkat ediyorum. Uzaktaki görün-
tüye bakıyorum, her zaman çok iyi seçilmiş; ve birdenbire se-
yircilere bakıyorum, gözlerini görmeye çalışarak; binlerce göz
bir ayrıntıya perçinlenmiş, korunması olanaksız bir ana – ko-
layca kestirebileceğim, özgül bir eyleme değil. Gözler taşıdık-
ları heyecanla birlikte sönüp gidiyor, tıpkı yıldızların ölümü
gibi; ve geriye bu boşluk kalıyor; büyük yalnızlık. . . . Kah-
ve içmek için köy alanında durduk; çevremizi saran köylüler
iki küçük çanta dolusu bakır para önerdiler bize. Ptolemaios
dönemine ait bakır bir sikke satın aldım. Öğleden sonra, er-
ken saatte Milas'taydık; komşu köy Kargıçak'ta (balta anla-
mına geliyor; bu da Minos simgesi) bir zeytin öğütme değir-
meninin yanında binek hayvanları bizi bekliyor – ezilmiş zey-

tinlerin kokusu. 18:15'te hayvanlara bindik ve Tmolos Dağı'nın yolunu tuttuk.*

SALI SABAHI

Böyle bir uykuyu yıllardan beri uyuduğumu sanmıyorum belki de Poros'tan beri! Yeniden keşfediyorum kendimi, bir başka adamı. Bir an için, o şiirin dürtüsü

Dün, bu sevimli, küçük çadırdaki uyumadan önce; çekirgeler, köpekler, toynakların sesleri (patika yol yanımız), iki cüce baykuşun diyalogu ve uzaktan gelen kurbağa sesleri; sonu gelmez gece kokuları.

Demirledim limanına ölümler diyarının, burada
zonklar kan çamlarda, kayalarda
yeniden canlansın diye kucaklayış . . .
ceviz ağacının altında
parıltısı baltanın . . .
ve kız dağlanmış omuzlarından
kurban edilmek için,
ruh gibi kız . . .

Dün, 20:30 sularında, buraya, Axel Persson'un kampına geldik; hava neredeyse kararmıştı. Yolculuk sırasında, eski yolun kimi yerlerini bulup bulup yitirdik. Köylüler yanımızdan geçerken, “tak-tak” diyorlardı. İsveçlilerin bu selam sözlerini öğrenmişlerdi. Hayvanlardan inince, Axel en sevdiği yere götürdü bizi: Zeus Stratius Tapınağı'na. Heredotos söz eder buradan (V. 119); kitap yanımda; Axel bu bölümü ezbere biliyor: “İki bin Persialı ve on bin Kariyalı öldü burada. Buradan kaçanlar Labranda'daki Zeus Stratius Tapınağı'nda bas-

* Tmolos Dağı (Boz Dağ), Salihli'dedir. Seferis'e yanlış bilgi verilmiş olmalı. – ç.n.

kına uğradılar; çınar ağaçlarından; büyük, kutsal bir koruydu burası. Bildiğimiz kadarıyla, yalnızca Kariyalılar Zeus Strati-us'a kurban sunarlar.”

Kutsal koru, hâlâ yaşıyor çınar ağaçlarıyla (çamlar, zakkumlar arasında). Ay kocamandı; büyük İonik tapınağın mermeri, tensel solgunluğuyla, hâlâ, canlıydı. Bildik ama yine de bilmedik, garip bir duygu bu, geceleyin, dağın bağrında, bu yaşam belirtilerini yeniden göstermek için açtıkları.

Çadırım büyük bir ceviz ağacının altında. Ayaklarıma değen bir avuç ay ışığına bakarken, uyku yakaladı beni dün gece.

Kurşunkalemle yazıldı

Harmanıyesiz, dudaksız, gözsüz
yoldaşları, odalıklarıyla cüce krallar
ve ne boşalttıysa Girit gemisi
Halikarnassos kıyılarına;
dik göğüslü köle kızlar, yılanların öğrencileri,
boğaların öğrencileri ince akrobatlar,
onca yük
ve Labirent hesaplarıyla tecimenler
harmanıyesiz, dudaksız, gözsüz,
hepsi diliyor yeryüzünden soyunmayı,
istiyorlar
şu bayırlarda bile
açarak binlerce memeyi aya doğru,
ve epigonoı sütununun karşısında
dinlenmek için uzanan şu adam
duyuyor gözleri kapalı, yeri kazan
çekirgelerle kurbağaları.

ÖĞLEDEN SONRA

ΙΔΡΙΕΥΣ ΕΚΑΤΟΜΝΩ ΜΥΑΑΣΕΥΣ
ΑΝΕΘΗΚΕ ΤΟΥΣ ΟΙΚΟΥΣ ΔΙΙ ΛΑΜΒΡΑΝΔΩ*

Sabahleyin Axel kazı bölgesini ayrıntılarıyla gösterdi. İdríeos, Mausolos'un erkek kardeşiydi; Mausolos Halikarnassos'a yerleşince, İdríeos Mylasa'da Karia kralı olarak kaldı (351- 347).

İkinci dereceden krallar, entrikacılar Zeus Labranda Tapınağı'nın çevresinde hâlâ görülebilen, komün'lerde (özel kulüpler) sefahat yaşamı örgütlemişlerdi.

Axel'e göre, bu yapıların altında (iÖ 3. yüzyıl ortaları) daha eski bir tapınağın (6. yüzyıl) kalıntıları bulunmakta. Bu yandan yer adlarının ve resimlerin çokluğu Minos yazıtlarını okumasını sağlayacak iki dilli anıtlar bulabileceğini düşündürüyor Axel'e. Burada çalışan kazı ekibi çok iyi örgütlenmiş. Kazının parasal kaynakları, büyük ölçüde, özel katkılar yoluyla sağlanıyor.

İsveç'teki dükkânlar ekip üyelerine indirim yapıyor, gemilerse ücretsiz taşıyor. Ekip; kocaman, siyah bir şemsiyeyle yorulmadan dolaşıp duran başkan Persson, onu güneşten, yorgunluktan ve hemen her şeyden (ayrıca ekip üyelerine ve komşu köylere de hizmet veriyor) koruyan doktor karısı ve on genç adamdan oluşuyor. Hepsi de istekli ve hayat dolu bu gençlerin dokuzu İsveçli, biri Danimarkalı; Persson'un asistanı Karen Leman ile mimar Lars'ın karısı küçük Marianne kamptaki komşularım.

Milas'tan beri bize eşlik eden emniyet müdür yardımcısı öğleyin uzun bir yılan getirdi; yılan su içmek için yere eğildiğinde onu tabancasıyla öldürdü.

* İdríeos, Hekatomnos oğlu, Mylasalı / bu evleri Zeus Labradeus'a adadı.

ÇARŞAMBA, ÖĞLE UYKUSUNDAN SONRA ÇADIRIMDA

Kahvaltıdan önce, pınarda harika bir banyo.

Yarın gidiyoruz; dokunsalar ağlayacağım; bir ay kalabilirdim burada.

Saat 7'den sonra kazıları izledim, fotoğraf çektim, İonik bir sütun parçasını onarıırken seyrettim çalışanları. Bu Helenistik kalıntılar mitlerden ne kadar daha hafif!

AKŞAM

Öğle yemeğinden sonra Axel ve karısıyla birlikte Çoban'ın kulübesine gittik. Kazı mevsimi geçtikten sonra, buralarda yaşayabilen tek insan kış aylarında, yakındaki köy boşaldığında bile. Kazı grubunun eşyalarını korumak için kalıyor. “Çoban, polis Axel,” diyor sık sık. Bu, “Ben, çoban, Axel'in muhafızıyım,” demekmiş. Bize kahve yaptı, iki fincanı olduğundan her serviste ancak iki kahve verebiliyordu. Harika mimikleri olan, ufak tefek bir adam. Hünerleri çok işe yarıyordu, çünkü hiçbirimizin onunla konuşacak kadar Türkçesi yoktu. Bizim oralardaki köylülerin tavırlarını hatırlattı bana. El kol hareketleriyle, meramını bir türlü anlatamayan seslerle, kışın dağın yabanıl hayvanlarıyla baş başa nasıl yaşadığını anlattı. Axel, fallik dansları çok güzel yaptığını söyledi. Ben seyrede-medim, çünkü ramazan ayıydı.

Öğleden sonra kazı yerinde büyük heyecan: üstünde rölyef halinde bir at bulunan bir sunak bulmuşlardı. O güne at'ın gününü dedik. Bir keşfin doğurduğu aydınlık garip; birdenbire ortaya çıkan bir ışın.

Arkamızda güneş ve atlar – ritim.

Bodrum kıyısına iniyoruz.

Labranda'dan saat 8:00'de ayrıldık. Axel, bastonu elinde, karısıyla geldi, ta elveda kayası'na kadar. Keçiyolunun üzerinde bir çıkıntı yapan yüksek taşa böyle diyor. Geriye dönüp bir kez daha baktım. Şu yüce gönüllü, yaşlı adam; beyazlar içinde, bize el sallayan. Hâlâ kulaklarımda “. . . Zeus Labranda”yı telaffuz edişi. Mermere dokunan elleri gibi duyguluydu sesi. Minosluların yolculukları ve buralarda kurmuş olmaları muhtemel ticari ilişkiler üzerine söylediklerini dinlemiştim bir kere-sinde. . . . Göçmenlerin dünyası arasında, Troia Savaşı'nın şan ve şerefle dolu günlerinin türküsünü söyleyen gezgin ozanlara takılmıştı aklım. Aradığı Minos mesajlarını bulacak kadar talihi yaver gidebilecek mi acaba? Eski Avrupa geleneğinden kalan az sayıdaki insanlardan biri o. Tanrı yardımcısı olsun.

Yolda giderken, sağ yanımızda tepeye hiddetle tırmanan, yirmi beş kadar yabandomuzu gördük. Kargıçak'ın aşağısında, arabasıyla bizi bekliyordu Yusuf. Bir an Frank kalesiyle, çift baltalı bir rölyef taşıyan, Grek-Roma stili bir kemer gördük (?). Öğle yemeğinden hemen sonra Bodrum yolunu tuttuk. Kö-tü bir yol; iki buçuk saat sürdü.

Çam ormanları, ağustosböcekleri, reçine kokan rüzgâr, deniz meltemi. İşte deniz!

Kaymakamı ziyaret ettik; yargıç da geldi. Bizi Belediye'de ağırlayacaklar. E.'nin odası belediye başkanının odası olmalı. Benimki büyük bir salona açılıyor. Sanırım, belediye meclis salonuna. Kos'un dağları açık seçik görülebiliyor. Rum mahallesinde, neredeyse, bin kişi yaşıyor. Yanlarından geçerken, “Merhaba, İbrahim, annen nasıl?” sözleri geliyor kulağıma.

Kilise tahrip edilmiş. Kapalı olan giriş postlar asılmış, biri siyah. Burası bir zamanlar sinemaydı, dediler bana. Kiliseleri böylesine gülünçleştirmelerinde zalimce bir şey var – yerle bir etsinler, daha iyi. Biz de camilere aynı şeyi yapmıyor değiliz.

Haçlıların Frank kalesini gezdik; “Bodrum” diyorlar şimdi oraya, görkemli bir yapı. Türkçe konuşan genç bir İngiliz eşlik ediyor bize. Yüzdük orada. Kalenin duvarlarına kalkanlar, aslanlar ve zambaklar kazınmış. Büyük bir kapının üst sövesinde:

SALVA NOS DOMINE VIGILANTES
CUSTODI NOS DORMIENTES

yazıyor. Bir başkasında:

F. CORNELIUS DE HABROUCI
CAPITANEUS – 1518

yazılı.

Kalenin büyük avlusunda kırmızı başlıklı fallik çiçekler. Nöbetçi “zehirli balık” diyor bunlara. Göklerin en güzeli burada. Halikarnassoslu Herodotos Büyük Kral’ın uyruğuydu. Şimdi bunu düşünüyorum.

Geceleyin kıyıdaki Kulüp’te yemek yedik. Kibar biri olan li-man başkanı da yemekteydi. Yarınki Kos yolculuğunu ayarladık. Giritli bir Türk olan garsonun adı Hüseyin’di. Bu gezide ilk kez bir yemeği zevkle yedik.

30 HAZİRAN CUMA

Gündoğumuyla birlikte, gemiyle Kos’a hareket ettik. On bir, on iki mil; iki buçuk saat. Ayrıca, yelkenleri yükselttik. Tay-

fa: Giritli Mustafa, Koslu Mustafa ve bir kollitiri... Birinci-
si yedi yıl Yunan ordusunda askerlik yapmış. Subayının “ma-
nita”sını (sevgili) ve o günlere ilişkin öyküleri hatırlıyor. “Bir
gün onu yatakta gördüm,” diyor, “tuzağa düşmüştüm, güzel
bir kadındı.” Adaya yanaşıp gemiyi bağladığımızda, kıyı ko-
rumadan biri, şişirilmiş bir bürokrat retorikleriyle: “Sağlık mu-
ayenesine gitmeniz gerek,” dedi. “Evladım, ne diyorsun, biz
birkaç saatliğine geldik buraya, işte pasaportlarımız.” Adam
Nuh diyor, peygamber demiyordu; sonunda liman başkanı gel-
di de kurtulduk. Yeniden derin bir soluk aldım. Genç adam
garezle dolu gözlerle bize öyle uzun uzun bakmıştı ki bütün
zamanımızı karantinada geçireceğimizi düşünmüştüm.

Asklepieion: geniş teraslar; İtalyanların yaptığı restorasyon-
lar aklıma yatmadı. Roma evi: mozaik balıklar, karanfiller.
Müze: Hermaphrodite; küçük, dik memeler, Aphrodite’den da-
ha kadınsı. Bodur, yuvarlak vazolar, küçük çocuk lahitleri. Be-
bekler annelerinin rahimlerinde kıpırdıyorlar izlenimi bırak-
tı bende.

Restoranda yemek yedik. Yan masada eğitimciler: kadınlar
ve erkekler; konuşmalarından ara sıra kulağıma gelen söz kı-
rıntıları. Huşuyla merak ediyorum, nasıl eğitiyorlar çocukla-
rı, diye. Ne ki, değişik bir atmosfer var burada: canlılık, kimi
zaman kaba saba olsa da.

17:30’da Bodrum’a döndük. Yeniden, Yatağan’a doğru yola
çıkttık. Yanlış anlama: gece boyu Söke’ye doğru yola devam et-
me planından vazgeçtik. Yeniden Muğla’da geçirdik geceyi.

I TEMMUZ CUMARTESİ

Erkenden Muğla’dan Eskiçine’ye; güzel, küçük bir eski cami.
Zakkumlar. Öğleyin Aydın’daydık. Sonra Söke. Bir zamanlar,
çok küçükken Kheimoniou rahibini görmek için buraya gel-

miştim. Bütün hatırladığım, Piskoposluk'taki merdivenler ve karanlık demiryolu istasyonundaki zincirli mahkûmlar; bir tek şeyi bile tanıyamadım. Burası antika eşya satıcılarının yabancıardan acayip ücretler istedikleri bir bölge. Kuşadası; köy terk edilmiş sanki; evlerin çoğu kapalı, sanki hiç oturulmamış. İleride aşağıda bulunan kulübelerin yanı başından yüzdük; burada da Rumca konuşuyorlar. Karşıda Samos. Yolculuğumuzun hepimizi bitkin düşürecek kadar hızlandığını hissetmeye başladım; geçip giderken, gözler hiçbir şeyi yakalayamıyor.

Hava kararırken Ephesos. Artık hiçbir şey görmek istemiyorum, soluğumuz kesildi. Aklımda kalan tek şey, açıklanması olanaksız şu yazıt: “Üzerinde bir satır bulunan kaideli heykel, prokonsül Rouson zamanında adanmıştır.”

Sonra İzmir'e doğru; tanıdık hava, tanıdık görünümü kırların, otların yaydığı o bildik koku. Derken, belleğimde o kadar yer eden, şimdiyse yabancı gelen kentin görüntüsü, yavaş yavaş, geri dönüyor bana. Tanrım, burada ne yapıyorum ben!

Tüccar Kulübü'ne indik (daha önce Sporting Club'dı burası). Bir zamanlar, evimiz buranın arka yanına düşüyordu.

Cumartesi akşamı. Aşağıda danslı eğlence vardı. Yahudiler, dediler masada daha sonra, İzmir'de Rumların yerini Yahudilerin aldığını söylediler.

Akşam yemeğinden sonra, evimizin bulunduğu yere doğru kısa bir yürüyüş: hiçlik. “Ke”ye (rıhtım) doğru biraz daha yürüdük.

Güçlkle heceleniyor silinmiş Yunanca yazılar. Başka bir yerdeyim. Aklımı başıma getirircesine, bana eşlik eden diplomat kulağıma fısıldadı: “Yunanlılar İzmir'i Türklerin yakıtığını söylüyor, Türkler de Yunanlıların. Kim bilebilir gerçeği?” Konuşacak havada değilim.

Nasıl ki
Kalkar, doğup büyüdüğü şehre
Gidersin bir gece
Ve bakarsın temelinden yıkılıp yeniden kurulmuş o şehir
Ve yakalamaya çalışırsın geçen yılları
Onları yeniden bulmanın umudu içinde.*

2 TEMMUZ PAZAR

Tanyeri ağarırken pencereden deniz ve İki Kardeş diye bilinen kayalar, hepsi bu. Kos'un gömü vazolarını hatırladım. İzmir böyle bir vazo olmalı benim için – kimse geri dönemez. Bir hayalet gibi, gölgesini yitirdi İzmir.

Sabah 8'de Urla'ya hareket ettik. Ankara'daki yetkililer İskele'nin yasak bölge olduğunu söylemişlerdi bize. Ama dün, bize eşlik eden arkadaş (Yol Hizmetleri'nden) oraya yüzebileceğimizi söyledi, pat diye. Buralarda kimsenin verdiği bilgiye güvenilmiyor.

Saat kuleli Konak Alanı'ndan Kokaryalı ve daha öteye doğru, bildik yolu tuttuk. Amcamın evini tanımaya çalıştım, ama boşuna. Saat ikide yatağa girip beşte kalkmama karşın, hiç yorgunluk duymadım; bellek hiç şaşmadan çalışıyordu: buralardan gideli bir yılı geçmemişti sanki.

Şimdi Urla denilen Vourla'ya giden “araba yolu”na girdik. Pazar trafiği. Bir an, kale göründü; derken, Ayayorgi çiftliği – eskiden iki üç kulübe vardı burada. Dinlenmek için arabaları burada durdurur, bir şeyler atıştırırdık. Şimdi önemli bir yerleşim bölgesi olmuş. Ama eskisi gibi bir mola yeri olma gelenliğini korumuş.

* Çeviren: Cevat Çapan.

Değişen İzmir’de dün ettiği kadar rahatsız etmiyor beni bugün gördüğüm değişiklikler. Bütün varlığım İskele’nin yüzüne bağlı. Bu, üzerimde daha büyük ağırlık yapıyor; anlamadığım bir büyücülük törenine gönüllü katılmış biri gibiyim. Sonuçlarını kestiremediğim bir krizin baş göstereceğini; bu krize kayıtsızca hazırlandığımı; belki de ölüyü dürtercesine ya da eşyanın tabiatını bozarcasına bir şeyler yaptığımı biliyorum – utanç verici.

Dönmek için çok geç; çark dönmeye başladı bir kere: bağlanmışım bir kez bu kıyının ipliğiyle, öbür ucundan birinin amansızca sarıp durduğu. Yine de, rüzgâr, renkler, gökyüzü hep üstün; bozulmadan duruyorlar. Bilemiyor insan, gözleriyle mi görüyor, yoksa göz yordamıyla mı bakıyor?

Gündelik, basmakalıp tepkilerin altında aklın alacakaranlığı. Sivrihisar yolundan geçerken (işarette “Seferihisar” yazıyordu) arkadaşım, beni düşüncelerimden uyandırıp, buranın adının benim adımla bir ilgisi olup olmadığını sordu. İskele’ye kadar kırk kilometreyi, yaklaşık bir saatte aldık.

Bir an, sabahleyin kuzeyden esen rüzgârın aynı yönden esmesi, St. Marcella ve İannos adalarının hâlâ yerinde olmaları bir tuhaf geldi bana; minik Monopetro biraz batmıştı sanki. St. John adasındaki incir ağacının altında bulunan yeraltı mağarasını anlatmaya çalışırken, bağırarak söyledim E.’ye adaların adlarını. Yalnızca, Klazomenai sözcüğünü duyunca, biraz ilgi gösterir gibi oldu. O zamanlar anladım, gerçekte, arkeoloji bilginin ne kadar az olduğunu.

Her zamanki gibi, inanılmaz olan, birdenbire oldu: cip durdu ve İskele’de indik; eski çeşmeyi biraz geçince, Urla’ya giden döşeli yolun sağ yanında.

Derken, büyükannemin bahçesiyle bizim evin arka bahçesini ayıran, kıyıya paralel yolda bulduk kendimizi. Denize doğ-

ru yöneldik: deniz durgun değildi, ama bir karabasan sessizliği vardı. Görüntü bir kürenin içindeydi sanki; benimle birlikte her şey bu kürenin içinde küçülüyor, bense, büzülüp parçalanıyordum. Ta ki her şey bir rafta unutulmuş; eskinin buruşmuş, kaba bir taslağına dönüşünceye kadar.

Tahta iskele yerinde değildi; ama kalın kazıklarından birkaçının hâlâ yerinde durması şaşırttı beni. Batis'in kahvesinin kemerleri de yerinde duruyordu, üstündeki yapı da. Sonra, hatırlayamadığım bir iki şey. Derken, “küçük evimiz.”

Alt kattaki pencerelerin camları kırılmış, demir kapı feci halde paslanmıştı: orada oturduğumuzdan beri hiç boyanmamış olmalıydı. Evin anahtarı hâlâ Atina'da duruyor. O felaket dönemde evimize bakan Mikhael Bougas 1934'te vermişti bana anahtarı. Saklayabildiği tek şey o olmuştu. Salla kaçarken bir de karısını ve çocuklarını kurtarabilmişti. Üst katın kepenkleri çürümüştü; bir daha kapanamazlarmış gibi görünüyorlardı. Duvarlar cüzamlı gibiydi. Evin içine bakmaya çalıştım, yemek odasındaki cam bölmeyi seçebildim, ama daha ilerisini karanlıktan göremedim. Fotoğraf çekerken, iki üç çocuk, kocaman fareler gibi belirdi paslı kapının önünde.

“Küçük ev”e bakarken, bir asker merakla bizi süzüp inceliyordu. Sağ yanda, bir zamanlar büyükannemin eviyle bizim evi ayıran dükkân yıkılmıştı. Sakat yapılardan oluşan bu uyuşuk maiyet arasında tek bakımlı ev bizimkiydi. İki kalın sütun üstünde duran eski kemer yerine ince direkler duruyordu şimdi ve ikinci bir kat çıkmıştı. Şimdilerde önemli birinin yeri idi burası; kimseyi göremedim, ama dışarıda beyaz kefeniyle bir otomobil demirlemişti. Çevreyi adım adım doluştım, ta fenere kadar limanın dalgakıranı boyunca yürüdüm. Şimdi beyaz badanalı olan fener tuzdan yıpranmıştı sanki. Dalgakıranın dibindeki eski evler hâlâ duruyordu. Kayıkları bağlamak için çaktıkları birkaç kısa kazığı da tanıdım, aynı amaç

için kullandıkları paslı top namlusunu da. Bu namlunun Çeşme Savaşı'ndan kaldığını anlatırlardı.*

Deniz kıyısında, fenerin önünde, birden arkama bakınca evleri gördüm, hasta hayvanlar gibi bakıyorlardı bana. Onlarda hâlâ kalakalmış bir yaşam parçası yalnızca bana bağlıydı sanki. Adalarıma baktım; deniz müthiş canlıydı ve rüzgâr ölü bir kızın yüzüyle onu kavuşturmaya çalışıyordu. Zavallı İskele.

Kalamaki'ye gidemedim; izin vermiyorlardı. Arka yoldan döndüm. Kör pencereler. Eli teyzenin balkonunu taşıyan demir dirsekler, boşluğa giden bir çıkış noktasını gösteriyordu doğrudan. Her yanda her şeyin küçüldüğü duygusuna kapıldım. Kokos amcanın küçük oturma odası işte: tuğlalar o zaman da koyu kırmızı renkteydi. Bahçe kapısının yerine, evin önündeki ana kapıyı koymuşlar; onu yanındaki küçük kapıdan tanıdım. Evimizin arkasındaki yapılar da yerli yerindeydi; ama her şey kapalıydı. On yaşındayken malayla duvara kazıdığım, adımın ilk harflerini bulamadım.

Yolun öte yanında büyükannemin bahçesinin ön bölümünü park yapmışlar. Yaşlı ve ince okaliptüs ağaçları hâlâ soluyorlardı. Güzel biçimli üç havuzda su ve kırmızı balıklar vardı yine. "Oktagulari" korkunç, resmi bir yere dönmüş gibiydi. Demir merdivenleri gitmiş pencereler örülmüş, alt kat kapısının önüne yarım aylı bir levha asılmıştı. Çevrilmesini isteyecek kadar ilgilenmedim levhada yazılanlarla,** çok küçükken, ilk kez burada görmüştüm, bir zamanlar büyükbabamın olan yelkenliden kalan gemi pusulasını. Bir simya nesnesiymişçesine, her zaman, gizemli bir çekiciliği olmuştur bu denizcilik aracının. Onu öylesine ısrarla kurcalamıştım ki, sonunda yere düşüp paramparça olmuştu.

* Çeşme Savaşı, Türk-Rus savaşları sırasında 5 Temmuz 1770'te oldu.

** İki katlı, sekizgen bir kuleydi burası. Bu yüzden bu adla anılırdı. Geçen yüzyılın üslubunda yapılmıştı, her katta bir oda genellikle kullanılmazdı.

Bahçenin ötesindeki kuyudan hâlâ su çektiklerini hayretle gördüm; çok zayıf bir eşek döndürüyordu dolabı. Kuyuyu göle gelen dut ağacı da ayaktaydı, ama bundan ötesi kaos. Ne bağlar, ne zeytin ağaçları, ne narlar, ne de incir ağaçları – bir çorak ülke. Öte yanda, sağa doğru, en belirgin yokluk: yaşlı çınar ölmüştü; bu dev ağaca öğleden sonra serçeler doluşurdu. Kilisemiz Aziz Nikholas* okula çevrilmişti. (Annemi görür gibiyim, kollarında Meryem Ana'nın gümüşten ikonu; her yıl 15 Ağustos'ta oraya giderdi.) Kayıkçımız Stephanis Simionis'in yaşadığı evin sırasında kimi evlerin kalıntıları duruyordu.

Bir kez daha rıhtıma yürüdüm. Küçük limanda üç uyuyan kayık vardı. Burası bir zamanlar arı kovanı gibiydi. Kayıklardan birine bakan adama, “Merhaba,” dedim. (Türkçeye – ç.n.) Bu adam, iki asker ve evimizin dışında duran birkaç çocuktan başka kimse yoktu İskele’de.

Urla’ya doğru yöneldik. Eskiden bu yolda sık sık bisiklete binerdim. Dağları ayıran uzun, yüksek duvar, nöbetçi kulübesi ve demir yel değirmeni yerlerinde değildi. Sağdaki tepeler çıplaktı; on değirmenden birkaç yıkıntı kalmıştı.

Kasaba alanında kahve içtik; kesinlikle hiçbir şeyi tanıyamadım. St. John Adası’na gidip gidemeyeceğimizi sorduk; şanslıydım. Tanıştığımız karantina bekçisi doktora telefon etti, o da izin verdi. Cipe binip adaya giden yolda sürmeye başladık. Doktorun İzmir’de tabakhane işleten eniştesi yazlarını orada geçiriyordu. Adam Fransızca ve İngilizce biliyordu. Birinci Dünya Savaşı sırasında Almanya’da öğrenim görmüştü; Yunanlı öğrencileri hatırlıyordu: “O yıllarda çok açlık çektik,” dedi. Birlikte yüzdük. Köpekbalıkları olduğu için, fazla açılmamızı söyledi.

Bu kilise Urlalı şehit Nektarios’a adanmıştı. Ama halk bu yapıya “Şehit Aziz Nikholas” derdi.

Bize birkaç mozaik kalıntısı gösterdiler; birkaç taş topladım. Karantina nöbetçisi orada bulduğu, üç Roma sikkesini tutuyordu elinde; sikkeler çok aşınmıştı. “Bir ayazma da var burada,” dedi. Türkçede aynı sözcüğü kullanıyorlar. Sonra ekledi: “Uzun bir yeraltı geçidiyle karaya ve dağların arkasına uzandığını söylüyorlar bu tünelin.” Yeraltı mağarasından; sıtma hastalarını getirdikleri azizin türbesinden söz ettiğini anladım. Çocukluğumda bu tünelin Urla’da mucizeler gösteren Meryem’in mezarına gittiğini söylerlerdi. Kimi zaman tanrıları dışlayabilirsiniz, ama tapınma ayinleri öyle kolay kolay yok olamıyor. Adak bezleri astıkları incir ağacının küçük kalıntıları hâlâ duruyordu. Aşağıya indim: kayalara kazınmış küçük kemerler eski zaman kandillerinin islerini taşıyan sunağın kiremitleri yerli yerindeydi.

Dışarıya çıkarken, geriye baktığımda Lot’un karısının nasıl, tuzdan bir sütuna dönüştüğünü anladım.

13:30 sularında Kokaryalı’daydık (Grosse Marie ya da Soula lokantası). İzmir’de nice koşuşturmadan sonra, hava karar-maya başladığı için saat 19:35’te Bergama’ya doğru yola koyulduk. Beş saat süren, dayanılabilir bir yolculuk. Asklepieion’a kısa bir ziyaret; daha sonra akropolis (kentten 6 km uzakta). Akıl nasıl tutabilir bunca şeyi – yepyeni duyarlıklar olmadan, ne yararı var. Baedeker okuyacak kadar zaman ve ruh hali bulabilen yol arkadaşına hayranım. Geceleyin geri döndük. Otelin ön kapısında, filmlerin ta içinden çıkagelmiş bir tip, bir erkek hizmetli karşıladı bizi. E.’ye banyolu bir oda verdiler, banyo yanmıyordu kuşkusuz.

Temmuz alacakaranlığında lacivert evleri Bergama’nın.

3 TEMMUZ PAZARTESİ

Müze’ye şöyle bir göz attık.

okunuyor bir mermerde: kim şimdi hizmet ediyor bize?

Ve yazıtın ta altında bir Silenos eğleniyor bizimle, dilini çıkar-
mış.

9:00'da Ayvalık'tayız. Üç Hıristiyan kilisesi saydım; birinin
çan kulesinin üstünde bir hilal vardı. Burasını daha önce hiç
görmemiştım ama eski günlerindeki yaşamı kolaylıkla kesti-
rebiliyorum: kıyıda, kemerli geçitlerde; kapılarında Dor, İon
ve Korinthos sütunları bulunan evlerde; şimdi uyuşuk görü-
nen, bizim evlerimizde.

Atina'ya göndermek için bir kart aradım; kaç dükkâna sorduy-
sam da bulamadım. Bulduğum kartlarda bir tek, Uludağ'da-
ki kayakçıların görüntüleri vardı. Türkiye, yalnızca, Avrupa-
lılaştığı yönünü gösteriyor. Sonunda kartvizit büyüklüğünde,
yerel fotoğraflar bulup onları postaladım.

Buralarda insan, sürekli olarak, eski Helenizmi hatırlamak-
tan alıkoyamıyor kendini. Anadolu'da dört ya da beş arke-
olojik dönem: Klasik Öncesi, Klasik, Helenistik, Bizans ve Ne-
o-Helenik. Bu sonuncuyu tam, yere batarken yakalayabilir-
siniz. Ve hâlâ ayırabiliyor insan yukarıdaki dünyayla olan gö-
bek bağlarını; birbiri peşi sıra, kopuk kopuk Yunan dili, ki-
liseler, evler, geleneksel davranışlar; iki kuşak sonra hepsi yok
olacak. Ya şimdi, kaç kişiler acaba? Şöyle dedim bir yaban-
cıya: “Üç Hıristiyan kilisesi gördüm.” Yanıt: “Burada bir sü-
rü fabrika var.” O bir yabancıydı; peki ne haber benim sev-
gili yurttaşlardan?

Ayvalık'tan ayrılırken yol bitmek bilmez zeytin korularının
arasından geçiyor. Kilometreler boyunca ağaçların içinde yol

* Tanrıların hizmetçisi ve adakçısı.

alıyorsunuz. Burhaniye limanında konuksevmez, kumlu bir kıyıda yüzdük. Yerlilerin denize alışması çok zaman alacak gibi görünüyor. Denizleri var, ama (bir düşün) onunla ne yapacaklarını bilmiyorlar! Yunanlıların bıraktıkları küçük limanlar bomboş! Aynı sözler orta sınıf içinde söylenebilir. Eskiden Türk orta sınıfı Yunanlılar, Ermeniler ya da Yahudilerden oluşuyordu; bunlar, efendiler (paşalar, beyler) ya da çiftçilerdi. Buradaki orta sınıf yeni yeni oluşuyor; ama geleneği yok. İnsan bu durumu, son hızla hanlara dönüşen taşra otellerinde görebiliyor.

Burhaniye'ye varmadan çorba içmiştim; beni fena halde zehirledi. Akşamüstü yol Apolonia Gölü'nün kıyısı boyunca sürdü. Köprüden sonra İziz Han'da durduk. Bu eski hanın mimarisi olağanüstü; ortada iki ocak var; her ocağın da dört sütunu. Şimdi koyun ahır olarak kullanılıyor... Dışarıda hava griye döndü. Bursa'da uyuduk.

4 TEMMUZ SALI

22:30'da evlerimizdeydik; 2.876 km yol aldıktan sonra.

TEMMUZ

Salva Nos Vigilantes
(Bodrum)

Ne gök, güzel gök, ve duvarlarda
kazılı zambaklar, kalkanlar, aslanlar ve
Salva Nos Domine Vigilantes
Custodi Nos Dormientes
kapının üst sövesine.
Geniş avluda
zehirli balık dedikleri

arsız kırmızı çiçekler.
Gitti haberci, gösterip altın ökçeleri;
ökçeleri ve kalçaları metalli cam
gibi ıslıl ıslıl.
Ve kuşatılmış adam, tek başına,
kapatılmış içeriye;
susamış; sürgülenmiş kale.
Bitik gövdeler,
ve yaklaşan düşman mızrakları,
ve uykusuzluk.
Aşağısında Halikarnassos'un.
Öpüyorum boynunu
ve terim damlıyor memelerinin uçlarına,
küçük, kırmızı biberler gibi uçlarına.
On İki Havari arefesiydi
karanfilleri onun, saçıldığında kumlara,
ağlayıp durdu bütün gece
yüzerek sığ kederinde;
duyduğunda adam onu
dolanmıştı karmakarışık takılarına
ağa dolanan bir gladyatör gibi;
yırtıcı eller.
Ne gökyüzü! Ve bakır ışığı ayın,
dev kaktüslü bahçede
çırılçıplak ay,
nasıl soluyordu
tenden ve rüzgârdan yapılmış deniz.
Zehirli balık,
Herodotos'tan bir öykü gibi,
altın ökçeler, güneşte parlayan mızraklar;
Salva Noş Vigilantes – uykuya gelince
süslü bir mezardan söz ediyorlar
çok yakınımızda.

13 AĞUSTOS PAZAR

Hinterland'ına göz kulak olmayan, daha doğrusu sınırlarına kayıtsız kalan bir ana kent, giderek bir taşra kenti olur; son yolculuklarımda gördüğüm bu. Bu anlamda, günümüzün beyni su toplamış Atina'sında bir taşralılık görüyorum, kendine yalnızca bugün için düşkün olan, geçmişe çok ender bakan bir taşralılık.

26 AĞUSTOS CUMARTESİ, İSTANBUL

İzmir gölgesini yitirdi; İstanbul hâlâ koruyor; çatısız Anadolu'da özlenen bir şey. Buradaki otel (Pera Palas) İstanbul neyi gereksiniyorsa o: çökmek üzere olan eski lüksün kutsal emanetleri.

Penceremiz güneşin battığı Haliç'e bakıyor. Denizin üzerinde ince, kurşuni tonlar. Ön planda, çağdaş bir yapının derisi soyulmuş kubbesi. Kubbenin önünde (ikinci kat penceresinde), pijamalı bir adam "pusuya yatmış"; birden, aşağıya bir sepet sallıyor. Aşağıda bir sebzeçi; sebzeleri sepete koyuyor. Adam çabucak ipi yukarıya çekiyor, balık oltaya takılmış gibi ve çarçabuk pencereyi kapatıyor. İstanbul'un sokaklarında kaç kez gördüğüm bir görüntü. Bu sepetli adamlar bana mahpusları hatırlatıyor.

"Bu yaşıma geldim, böyle şey görmedim (yani, hayatımda)," dedi şoför dün; bir İstanbullu o.

27 AĞUSTOS PAZAR

Ankara'ya döndüğümüzde, otelde kalacağımızı düşünüyorum korkuyla; Temmuz'un sonundan beri hiç evimiz olmadı; her gün, gelecek buyrukları bekliyoruz; bütün eşyayı boşalttık. Üç

aydan bu yana hareket halindeyiz, nereye gittiğimizi de bilmiyoruz. Yazıp duruyorum ve bilmiyorum, yazdığım mektupları okuyup okumadıklarını. Söylentiler kulağımıza kadar geliyor. Planlar yapıp duruyoruz, büyük olasılıkla görmeyeceğimiz kentler üzerine. Bir gerilim fabrikası olduk. İnsan nasıl çalışabilir bu halde? Doğru değil bu – boşu boşuna geçen bir sürü zaman.

Amaçsızca gezmeye ihtiyacım var; sokaklara vurduk kendimizi ve Ayasofya’da durduk. Şimdiki adıyla Müze, pazar günleri saat 1’de açılıyor. Böylece, dış görünümünü incelemek için yeterli zaman bulabildim; içeriye girdiğimiz yandan değil de, şimdi kapalı olan batıdaki ana kapıdan. Önü süprüntüyle dolu; ama belli belirsiz de olsa, kilisenin ön cephesiyle ilgili olarak, fikir verebilecek tek bölüm.

Büyük manastıra her girişimde yeni bir sürpriz: boşluğun şu sevecen soluk alışı.

İslam kaligrafisiyle asmışlar büyük, yuvarlak kalkanları. “Bunlar kaligrafların yapıtları,” diye açıkladı Ramazanoğlu. “Onları dışarıya çıkarmaya çalıştık; kapılara sığmadılar; yeniden yerlerine astık, bir şey olmasın diye.” İstanbul’un Bizans anıtları bu adamın elinde. Bu yeşil ve altın varaklı yapıtlar öylesine çarpıcı ve öylesine olağanüstü bir biçimde yerleştirilmiş ki, görkemli yapının hatlarını bir testere gibi kesen eğrileriyle karşılaşmadan bakabileceğiniz bir köşe bile yok.

Her şeyden önce, Ayasofya kubbenin altında boşluğun yayılıp süzülmesi, soluk alan çizgilerin ferahlığı. Yeşil, altın varaklı kalkanlar bu çizgileri, bu süzülüştü kesip parçalıyor; Aziz Katharina’ya işkence eden tekerlekler sanki.

“Kapılara sığmayan” bu kalkanların yanı sıra, sunağın yanına doğru asılmış uzun, dar ya da küçük kalkanlar da var; ay-

rica Türk sancakları. Kiliseyi son görüşümden bu yana sistematik bir İslami restorasyon yapılmış, büyük sanat anıtlarına saygı gösteren herkesi inciten bir durum.

3 EYLÜL PAZAR

Tyronlu Aziz Theodoros. “Bizans döneminde ona, ‘ifşacı’ denirdi” (Cami Kilise). Bu bölgede Niketas Khoniatis’in evi vardı. 1204’te Latinler tarafından yakılıp yıkıldı. Dış dehlizde göz alıcı mozaikler. Sağdaki kubbede İsrail kralının küresel üçgenlerince çevrenilmiş, harika bir “Çocuklu Meryem.” Orta kubbede Havariler. Kiliseyi ziyaret ettiğimizde belediye seçimleri için oy veriliyordu; bizi oy verenlerin yerine aldılar.

4 EYLÜL PAZARTESİ

İstanbul: bir yanda yaşlı kent, öte yanda çılgın bir yerli fanatizminin inanılmaz patlayışları. Gelecek açık.

11 EKİM ÇARŞAMBA, PARK OTEL – ANKARA

Dün, bir ay oldu bu otelde kalmaya başlayalı. Eziyet. Başımızdaki adamlar Londra’ya gideceğimizi söylüyor; servis ise İskenderiye’ye – bunlar buraya kadar gelen söylentiler. Ne olursa, hiç yanıt gelmedi mektuplarıma. Yaratılan bu koşullar altında, Ankara’da bir başka kışı karşılamaktan başka bir çare yok bizim için.*

Geçen perşembe Kapadokya yazımı bitirip postaya verdim. Bu kargaşa içinde ve bir Ankara otelindeki bu geçici odada aklımı başıma toplamak için büyük çaba harcıyorum.

Seferis 1951 Mayıs’ında Londra’ya elçilik danışmanı olarak tayin edildi.

13 EKİM CUMA, TRENDE

Ankara'dan 14:45'te ayrıldık; Yenidoğan'ı henüz geçtik (16:45). Anadolu'nun bu tanımsız rengi, bugüne kadar gördüğüm en nötr renk; çamura atıp sonra kurumaya bırakılan beyaz bir çarşafın rengi yanı başında sonbahar çimenlerinin, dilsiz bir çılgınlığın sarısı.

İzmir'e yarın öğleden sonra varıyoruz; bu yavaş treni bilerek seçtim; başlıca nedeni, beni bürodaki asalaklardan uzak tutan bir ara zaman, bir yokülke sağlaması.

15 EKİM PAZAR, AKŞAM

TÜCCAR KULÜBÜ, İZMİR

Söyledikleri gibi, öğleden sonra değil, geceleyin 10:30'da vardık buraya, doğru bilgi almak her zaman olanaksız. Karanlıkta geçen son saatler inanılmazdı. Ama pişman değilim bu trene bindiğime. İstedğim gibi, Anadolu platosundan İonia'ya girişi, geçen Haziran ciple yaptığımız yolculuğa göre, çok daha net biçimde görmekten zevk duydum. Çürük-su ve Menderes ırmaklarının aktığı ovalara girerken, ayağımı basacak sağlam bir yer buldum yeniden – psikolojik olan ve öbürü.

16 EKİM, PAZARTESİ

Dayanamadım dün gece, fena halde uyku bastırdı; yemekten hemen sonra yattım. Ankara kâbusu bitti. Odamızın kocaman penceresinden deniz ile İki Kardeş'ten Bornova kıyısına kadar İzmir Körfezi'nin bütün amfiteatrı görülüyor. Bakıyor, bıkıp usanmadan bakıyorum. Buraları bırakıp Attike'ye gitmemi çok doğal karşılıyorum. İkisi arasında büyük bir ilgi var:

aynı atmosfer, aynı mitoloji; tanrılar bile, aynı mizaçla bakıyorlar sanki insana yukarıdan.

Geçen Haziran, bir tek taşın bile kalmadığını gördüğüm halde; evimizin, teorik olarak, bulunduğunu bildiğim yere bir kez daha gittim. Sonra, saatler boyu sokaklarda dolaşım.

1898 baskılı İngilizce bir rehberden İzmir'in haritasını ezberlemiştim.* Şimdi bu rehberi, hem yerle bir olmuş yapılara, hem de yenilerine uygulamaya çalışıyorum. Kumsala uzanıp, haritayı yazdım; sonra bıraktım kendimi anıların büyüüne. Sanırım, İskenderiye'ydi bir pelerine benzetilen. İzmir de Kadifekale'ye kadar yayılmış bir pelerin. Merkezin tümüyle yanmış olması dışında; varoşlar kalmış ve büyük bir çukur: ağaçlar, kulübeler, çimentonun yağurduğu nesneler, insanı Giorgio de Chirico'nun sokaklarının umutsuzluğuna götüren geniş caddelerle yamanmaya çalışılan.

Kendimi birdenbire, evimizin oradan Merkez Kızlar Okulu'nun çevresinde buldum. Ayakta kalan bir iki eski yapıdan biri. Hatırlayabildiğim kadarıyla, iki komşu mahalle arasında epey mesafe vardı. Birinden öbürüne gitmek için, dar sokaklar aşıp; bir sürü pencere, nice yüz, onca yaşam arasından geçmek zorundaydınız. Şimdiyse, bu boş, kesişen sokaklar arasında geniş adımlarla yürümek yeterli. Bütün oranlar değişmiş benim için. Geçiyorum yine de 1922 yangınından kalma döküntülerin yanından; güçlendirilmiş betonun kaba sürgünlerinden yayılan, sakatata benzer pislik yığınlarının. Büyük gemi sanki dün karaya oturmuş. Nefret duymuyorum, içimdeki başat duygu nefretin tam tersi: felaketin mekanizmasını kavrama çabası.

Sonra, pelerinin kenar mahallelerine yöneldik; burada, hâlâ, yıpranmış kumaş üzerindeki çizgileri ayırt edebiliyordu-

* Murray'ın El Kitabı: Asia Minor, Transcaucaşia, Persia, (Londra, Stanford) – Y.S.

nuz. Kendine özgü bir İzmir rokokosu vardı; deniz tarafından yürürken görebilirdiniz: balkonlar, süslemeler, demir kapılar, iç mekân planları. Eski zamanların zengin evleri; sert malzeme üzerine iyi işçilik; çocukları ve torunları hoşnut kılmak için. Şimdiyse, yarı açık kapıların ardından ya da pencerelerden korku dolu gözlerle gözetleyen, tanımadık insanlar oturuyor bu evlerde. “Paralel” Cadde’nin ilerisindeki arka sokaklarda balkonlar uyuyor. Yalnızca birinden, en eski evden eskimiş eşyaları indiriyorlar halatlarla: yeniden hayat bulmayacak bir çürüyüş bu. Mahvolmayı kabul etmiş bir şey var burada.

17 EKİM SALI

Uyandın, perdeleri çektin ve Aziz Demetrios’un denizinden şaşkınlığa uğradın. Tıraş olurken büyük bir gemi görüyorsun aynada, dosdoğru sana gelen; odana girecek sanıyorsun. Tanıdıklık başlıyor yeniden: senin toprağın burası, ama yurdunun bu çekiciliğinde daha biyolojik, daha ilkel bir şeyler de var. Açlık gibi, arzu gibi, ateşin buzla manyetize olması gibi bir şey. Bu duyguyu daha önce hiç duymamıştım, bu biçimde.

Bu sabah uyanınca, daha önce tasarladığım gibi, İzmir’de bir süre kalsaydım bu iklimin sağlığıma zararlı olabileceğini düşündüm. Her adımda anılar, karşı konulmaz bir biçimde, karışıyor aklımda; görüntülerin sürekli olarak, neredeyse karabasan halinde çökmesi; ölümlerin dur durak bilmeyen çağrılar: aile ağacında o kadar ölü dal var ki. Bu sürecin sona ereceğini hayal bile edemiyorum, burada iki üç yıl görev yapsam bile. Her şey geriye doğru çekiyor beni. Şu anda, kalemimi masaya koyarken, günlüğünü ilk kez yazmak için defterini açan, on iki yaşındaki bir oğlan çocuğu gibiyim. Mor mürekkep, dikkatlice yazılmış başlıktaki heceleme hataları, odanın havası, günün havası; hepsi de bir avuç dolusu saçma gibi çar-

pıyor bana. İnsan böyle bir gerginliğe, çıldırmadan birkaç gün dayanabilir ancak.

Böylesi daha iyi. İzmir’de bu seferki kalışım, çocukluğumun son yıllarında başlamış olan bir evreyi kapatmış oldu. Bundan sonra ne çıkış, ne de varış yeri var benim için. Dünya orada burada, her yerde var, ilerlerken ve insan bir yere varamazken.

18 EKİM ÇARŞAMBA

Dün mesleki budalalıklarla uğraştığım ikinci gündü. İyi ki, günler harika geçiyor; öğleyin Kokaryalı’da, deniz kenarında yemek yedik, tamı tamına iki ışık saati... Dönerken amcamın evini seçebildim.

Karanlık bastığı sıralarda, S. Bey’in antreposundaydım. S. Bey toptan incir ve kuru üzüm ticareti yapan İzmirli bir tüccar; işinden çok, ruhuyla zengin biri. Geçen Temmuz ayında, buraya yaptığım yolculuk sırasında ona rastlamış ve çok sevmiştim.

Bir keresinde, ticari amaçla yolculuk eden bir diplomatla karşılaşmışlar. İşleri bittiğinde S. diplomata sormuş: “Söyler misiniz, lütfen, kimdir şu Aquitaine Prensi?”

Beriki, türlü secere saydıktan sonra, şaşırdığını belli etmekten duramamış: “Peki, nereden ilginizi çekti bu prens?”

“Eliot’ın Çorak Ülke’sinden.”

“Eliot’la ne ilginiz var?”

“Söyleyeyim. Bir gün, yabancı bir gazetede şu dizeleri okudum:

Mr. Eugenides, İzmirli tüccar,
Tıraşı uzamış, cepleri üzüm dolu . . .*

Bu biçare ne demek istiyor diye düşündüm önce, biz İzmirli üzüm tüccarlarını hor görerek. Hemen, Londra'ya yazıp, Eliot'ın kitaplarını göndermelerini istedim.”

Kitapları almış ve şairin hayranı olup çıkmış.

Temmuz'da Eliot'ın tutumunu benimsediğini söylemişti bana: dinde Anglo-Katolik, politikada kralcı, edebiyatta klasikçi. Bunların Türk ve Muhammedi terminolojisine nasıl çevrilebileceğini sordumsa da yanıtlayacak zamanı yoktu. Son seçimlerde Millet Meclisi'ne Halk Partisi'nden adaymış.

Nereden baksam, S.'nin antreposu, bugüne değin Türkiye'de gördüğüm en canlı yer. Yeri limanın hemen arkasında. Dar so-kağa doğru döndüğümde hava kararıyordu. Büyük kapıdan işi yeni bırakmış bir işçi yığını aktı; bir sürü kadın, kimisinin üstünde şalvar vardı. İçeride loş bir ışık, makinelerin telaşlı nabız vuruşları; incir ihracat mevsiminin en yoğun zamanı. Eski bir yapı, seksen yıl önce de kesinlikle böyleydi sanırım. İncirlerin paketlen-diği yere giden merdivenler, koridorlar, geçitler bir labirent gibi. Geniş, tahta basamaklardan yukarıya çıktım; camlı bir verandadan geçirerek, bir işçi beni büroya götürdü. S. gemiler ve kargoların tonajıyla ilgili bir şeyler söylüyordu tek kollu bir İngiliz acenteciye. Adam Birinci Dünya Savaşı'nda kaybetmiş kolunu. Kabalistik bir simge gibi, durmadan, “Gümüş Okyanus” sözcükleri geçiyordu konuşurlarken. Bekledikleri geminin adı olmalıydı bu.

Onlar konuşurlarken oturup çevreyi gözledim. Bir sürü küf ve karanlık köşe. Oda periliydi sanki. Para kasaları. Türlü çe-

* T.S. Eliot, The Complete Poems and Plays 1909-1950 (New York, 1971), s. 43.

şitli kâğıt; bardaklar ve büyük bir su şişesiyle kaplı bir tezgâh; yanı başında son model bir vantilatör. Tavandan sarkan teller; kimine elektrik ampulleri bağlanmış, kimisi boş. Ustababşılar geldiler, sorular sordular, kısa yanıtlar alıp gittiler. Konu, sürekli olarak, beklenen gemi ve kargo miktarıyla ilgiliydi. Telefonlar durmadan çalışıyordu. Arkamdaki raflarda türlü İngilizce kitaplar, çoğu şiir. El altında The Family Reunion duruyor. Bir ara, S. “Gümüş Okyanus”la ilgili konuştuğu zamanki ses tonuyla, “Bu oyundan sonra Eliot koro kullanmayı neden bıraktı?” diye sordu bana.

Sonra, Dünya Klasikleri antolojisinde yer alan, William Plomer’ın şiiri “The Levant”ı verdi okumam için. Şiir özellikle etkilemedi beni, ama S. sevmiş gibiydi.

Tek kollu İngiliz gitmişti. Biraz daha konuştuk. Telefonlar hiç susmuyordu; hep gelmekte olan gemileri soruyorlardı.

“Evet, kargo hazır olacak. Geceleri de çalışacağız.”

Menderes Ovası’nda, hava kararırken gördüğüm durgun incir ağaçları geldi aklıma. Bir incirin doğumundan sonraki yaşamsal evrimini düşündüm: karşı karşıya geldiği duygu ve çıkar ağları, sukophantes’i unutmadan.* Bu düşünce tarzı beni hemen Anadolu’nun antik limanlarının çalışma düzenine götürdü. Gemiler, kargolar, limanlar, kalabalık kentler, zulümler, göçler, sığınmalar, dur durak bilmeden şimdiki durumuyla, meyvenin soyu . . .

Rahat bir konuşma ya da Eliot’ın koroları için doğru bir zaman olmadığını hissettim. Ziyaretimi sona erdirirken, iyi in-

* Sukophantes: İncir yakalama. Yalandan suçlama, yalancı tanıklık ve iftira sanatı. İÖ 6. yüzyılda Atina’da, yaşadışı yoldan incir ihraç ettiği gerekçesiyle insanları suçlayan, ya da saklanan incirleri ortaya çıkaran sukophant’lardan türemiştir.

cirin nerede bulunabileceğini sordum. “Pazarda bulunur,” dedi, “biz yalnızca ihraç ediyoruz.”

Derken, bir zili çaldı ve birine Türkçe bir şeyler söyledi. Bir süre sonra aynı adam çiçekli kâğıtlara sarılmış yirmi kadar incirin bulunduğu, küçük bir selofan paketle çıkageldi. “Bakın, bir tanesi bu, benim rakibim.”

Paketteki adı not etmek için kurşunkalemimi çıkardım. Bunu fark etmemişçesine, kâğıtları dikkatle açtı ve incirleri önüne yaydı. Sonra onları birer birer açarak kontrol etti. Açılmış yemişlerin bal rengi, rengârenk yaldızlı kâğıtlar, loş elektrik ışığında S.’nin hareketlerine bir yılbaşı şöleni havası veriyordu. “Sanırım, bu paket o kadar kötü değil. Yirmi dört incirden beşi çürük yalnızca.”

Zili bir daha çaldı. Bir başka paket getirdiklerinde aynı, kıllı kırk yaran konuşmalarına başladı... “Bizimkiler daha iyi,” dedi. “Sanırım size birkaç tane sunabilirim.” “Yine de,” diye ekledi gülümseyerek, “‘o adam’” –paketi getiren adamın gözden kaybolduğu yönü göstererek– “o çok kurnazdır, bizim en iyi paketimizi seçmiş olmalı,” dedi.

“İncir işinin Dr. Faustus’usunuz,” dedim ona.

Gülerek, “Doğu’nun geleneklerini korumayı seviyorum. Biliyorsunuz, mutluluğumuzu göstermek için, çocukların ellerini öpmek gibi bir âdetimiz var. Birkaç gün önce, kendimi tutamayıp bir Amerikalının elini öptüm.”

“Kaç yaşındaydı bu Amerikalı?”

“Otuz beş var, yok.”

Dün Kadifekale'ye çıkıp çevresini dolaştık. Öğleyin, yakında bir yerde yemek yedik; lokantayı Giritli Türkler işletiyordu. Bütün Giritliler gibi Yunancaları harikaydı; adalarını çok özlüyorlar. Herkesin suratsız, şikâyetçi dediği bir kunduracıyı hatırlıyorum Ankara'dan. Ona, Girit ağzıyla, "Nasılsın, ah-bap?" dediğimde sakinleşirdi.

Dar sokaklardan yavaş yavaş aşağıya indik. Bu semtle ilgili bir şey kalmamış aklımda. İlgimi çekmemesi şaşırttı beni; buradaki bütün yaşamımı belleğin çalışması özümledi; ve ışık – kana kana içiyorum onu.

Öğle yemeğinden biraz önce, bir zamanlar Ayafotine Kilisesi'nin bulunduğu yere gitmemizi rica ettim şoföre. Yıkıntılar; yıkıntıların havailiği; yıldırım saldırı sırasındaki Londra gibi. Bu enkazdan fıskıran lacivert çiçekler çıkıyor durmadan karşıma. Yıkılmamış duvar kalıntıları eski Yunan Katedrali'nin yerini gösteriyor. Bitişikteki Selanik Bankası'nın ilk harfleri seçiliyor bir duvarda: B.S. Büyükanne'nin oturduğu evin yerini gösterdiler bana, "Berhane"nin (büyük, yıkık dökük ev): bir park her yeri yutmuş, deniz gibi. İskele'ye bir kez daha gidecek cesaretim yok. İnsan böyle gezileri iki kez yapamıyor.

Öğleden sonra erkenden Pelagonia'daki Buca'ya gittik; akşam geç vakte kadar orada kaldık. Eski bir villanın kasvetli kederi.

21 EKİM CUMARTESİ, EFES

Efes, eski Ayasuluğ (Hagios Theologos), günümüzde Selçuk diyorlar. Köyün alt yanındaki küçük müzede yer yer Grek-Roma heykelleri. Önemsiz, ama her nasılsa, onlarda bir dokunma duygusunun varlığını hissediyor insan, az şey değil: çip-

lak bir insan gövdesi, oturmuş bir Aphrodite heykeli, giysisinde sayısız kıvrım. Dizlerinde Eros; Aphrodite'nin memelerini bastıran avcu kalmış (elin geri kalanı kırılmış); tensel bir annelik hali.

Dil bilmeme derdi; bize eşlik eden bekçi yalnız Türkçe biliyor ve her şeyden sıkılmış görünüyor. Açıklayıcı levhalar Türkçe yazılmış; milliyetçi inatçılık.

Lysimakhos'un kenti Efes'te ilk işim eski limanın yerini aramak oldu. Haritada burası Küçük Menderes Irmağı'nda sona eren; çok uzun, dar boyunlu, yatık bir şişe biçiminde gösterilmiş, havzası ise Arkadiana sınırına kadar yaslanıyor. Biz bu yolu izledik. Yağmur sonrası bir gün; geniş caddenin ıslak taşları ıslık ıslık. Mermer çiçekli pervazlar yere yayılmış. Ender bir şey: bir buhurumeryem çiçeğinin kokusu geliyor burnuma. Yürümeyi sürdürüyoruz. Karşımızda, "Aziz Paulus'un Hapishanesi" denen küçük yapının bulunduğu bir tepe var. Görkemli yol hezaranlar, kamışlar arasında kayboluyor: eski limandan geriye kalan deniz yosunları. Denize gelince, Küçük Menderes'in taşıdığı kum ve çamur onu ileriye itmiş. Sağımızda hamamlar var; önümüzde sürüyle köpek havlıyor; uzakta, ta ufka kadar ovanın mutlak yalnızlığı.

ÖĞLEDEN SONRA

Çevrede dolaşabildiğimiz kadar dolaştık. Celsus kitaplığını gördükten sonra, biraz dinlenmek için oturduk. Agora ve stoa önümde uzayıp gidiyor. Güneş solda, Bülbül Dağı'nın arkasında batıyor. Sağda, yıkık bir sütun alınlığının bulunduğu yerde bir demet buhurumeryem çiçeği. Efes'te, bu zamanda, nice buhurumeryem çiçeği insana, durmadan, İonia göğünün renk tonlarını hatırlatıyor. Günün en tatlı gövdesi; yaşayan bir gövde; burada da dağla taş dans ediyor, Attike'den daha gözle görülür. Stoa'nın yanındaki küçük ağaçlara bakıyorum; bek-

çi, “Karaağaç bunlar,” diyor. Gölgenin yamaları, güneşin yamaları. Birden bir baykuş sesi; saat öğleden sonra üç.

Sabahtan beri aklımda Ephesos’un boğulmuş limanı. Bu düşünce ne “Büyük Diana’sı Ephesosluların!” (İşler) diye haykıran öfkeli gümüşçülerin tiyatrosunda; ne de yol kenarındaki sevimli odeonda bıraktı beni. Toprağa gömülmüş liman; bir zamanların büyük kentinin ve çevresindeki ölü ovanın mezarının ağzı. Bu liman, benim için, Anadolu’nun yitik limanlarının ruhunun kılavuzu oldu: Ayvalık, Bodrum, İskele, İzmir. Otuz yıl öncesinin İzmir’i bugünün İzmir’inden çok daha yakındı antik Ephesos’a. Burada da kendi ana kentinin ölüsünün yortusuna katılıyorsun.

AKŞAM

Artemis Tapınağı alanında birkaç öküz eğilmiş otluyor; bir sütun kaidesi. Antik dünyayı sarsan tapınaktan bütün kalan bu. Biraz daha ilerideki İsa Bey Camisi’nde Efes’tekinden daha çok mermer var: köşe taşları, sütunlar, sütun başlıkları; kanların karışması gibi, mermerlerin birbirine karışması.

Ayasuluğ’daki “Zulüm Kapısı”ndan geçerken güneş batıyordu. Tepede bağırsakları dışarıya çıkmış, çağdaş bir kilise; Patmos’taki Vahiy’i gören Aziz Yuhanna Kilisesi. Batıya doğru, arka planda, Selçuk Kalesi’nin yükselen perdesi; kuleleri ve mazgal delikleri hazır bir sahne dekoru. Bekçi bize bodur bir sekizgen sütun gösterdi, bir sunağı andırıyordu sütun; bu, Aziz’in mezarı dedi.

Ve her gemi kaptanı, ve gemilerdeki herkes ve gemiciler, ve denizden geçimini sağlayanlar uzakta durdular. Ve ondan tüten dumanları gördükleri zaman, dediler: Var mı bu büyük kent gibisi? Ve başlarından aşağı kum döktüler, çıgıllıklar içinde ağlaşıp yas tuttular: Vay, vay, koca kent! denizde gemisi olan her-

kes onun zenginliğinden pay aldı, bir saat içinde viran oldu, diye bağıştılar. (Vahiyler, 18. 17-19.)

İustinianos döneminin tanrısal Aziz Yuhanna'sı, neredeyse, her alanda Ephesosluların Artemis'inin (Diana) ardılı oldu. Hacılar ya da rahip sınıfından olmayanlar; rahipler ya da büyük gelirler ya da efsaneler ve boş inanlar söz konusu olduğunda. Bir dinin ortalama ömrü nedir, hep merak ederim. Zamanımızda ortaya çıkan “siyasal ortodoksluklar” öncekiler kadar yaşıyorsa dikkate değer bir şey yapmıyoruz demektir. Bu konuda, bir çağdaş, bir putatapar böyle düşünüyor, en azından. Şimdilik, İonia bayırlarındaki alacakaranlıkta, buhurmeryem çiçeklerinde, Herakleitos'un büyük ruhundan insanlara hâlâ kalabilmiş titreşimde bir avuntu var. Bütün bunlar her bir dinin arkasında yatan sürekli öğeye aittir.

22 EKİM PAZAR

Anadolu'nun yıkıntılarındaki keder tanımlanamaz. Her şey bu kederi daha da kasvetli yapmak için bir noktada birleşiyor. Konuşmak için ölümler canlı kana gereksinirler; burada eksik olan işte bu. Kimi zaman, yaşamı öneren bir yabancı geçip gidiyor ve Teiresias'ın gölgesi belirliyor ya da Antikleia'nın – derken, hepsi uçsuz bucaksız sessizlikte kayboluyor.

Dün, kitaplığın daracık, yan koridoru boyunca (“girerken sağda”) Celsus'un lahtine bizi götürürlerken Gramerci Lysias'ın mezarını düşünmeden edemedim.* Bekçinin gaz lambasıyla aydınlattığı küçücük bodrum katında bir an kapalı kalınca, Ephesosluların iyi yıllarında, Doğu'nun kapısı olan limanları üzerine sakın bir kafayla düşünebildim. Gemiler ve kervanlar; kıyıyla iç kesimler arasında bitmek bilmez bir trafik; yerliler, konuklar, gemiciler, barbarlar; ırkların, dinlerin, çıkarların karı-

* Kavafis'in “Gramerci Lysias'ın Mezarı” adlı şiirine gönderme.

şımı; Yunan uygarlığı ve Levantinizm, erotizm ve boş inan. On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru, bu limanla İzmir ya da İskenderiye limanları arasında çok az fark olduğunu hissettim. Kavafis'in Helenizme tapındığından söz ediyorlar. Doğru olabilirler, elbet. Ne ki, yalnızca böyle olsaydı Rangavises'in ya da başka pek çok kimsenin bize verdiğini kolaylıkla verebilirdi. Kavafis yaşamıyla ilişkiyi hiçbir zaman kaybetmez; bu dokunuş yakar onu ama Lathyros'un İskenderiye'sinde, İulianos'un Antakya'sında ya da Lepsius Caddesi'nde ifade ettiği bu dokunuş kesinlikle aynıdır. Giysilerini değiştirebilir, ama bu giysilerin altında; sesi, tepkileri, edimleri aynı kalır. Kavafis'i ilginç kılan, geçmişin dünyasıyla kurduğu bu yaşam alışverişidir.

Sabahtan akşam karanlığına kadar kapalı kaldık; nüfus sayımı. Kıyı boşaldı, ara sıra iki üç kişi geçiyor yoldan – nüfus sayımcıları. Yaşamın günlük akışıyla bugün arasında büyük fark yok. İzmir bugüne kadar gördüğüm en cansız kent; sanki, sürekli nüfus sayımı yapıyor.

Akşam karanlığında Agathovoulos orta yaşlı bir arkadaşıyla çıkageldi, uyruğu karışık bir doktor. Bir lokmacıya gittik. Eski lokma yapma geleneği kaybolmamış, İzmir'in lingua franca'sı olarak kalan, Yunan kıyı dili geleneği gibi. Doktor anlattı bize bu öyküyü:

“Paralel Cadde yakınlarındaki bir evde yatan hasta bir kadını görmemi istediler. Yukarıya, yatak odasına çıktım. Hasta kadın (bir şeyi yok, mide ağrısından başka) boyanmış ve süslenmiş, yatağın ayakucunda, yerde yatıyordu. Bir an aşağıdaki odada kaldım ve resimlerle fotoğraflar arasında, duvara takılmış bir musluk gördüm. ‘Bu nedir?’ diye sordum ev sahibine. ‘Bakın, ne şanslıyım,’ diye yanıtladı. ‘Önceki gün çocuklar oyun oynuyordu. Duvara çivi çakma oyunuydu bu. Biri çivi çakarken birden duvardan su fışkırdı. Hemen bir muslukçu çağırdım o da bu musluğu taktı. Artık, eve dışarıdan su taşımak zorunda değilim.”

Sabahleyin müzeye gittim. Hâlâ ayakta kalan tek kilisemiz olan Aziz Vouklos Kilisesi'nde kurulmuş. Kadınlar bölümünde gördüğüm, Aziz Yorgo ve Aziz Demetrios oymalı, ahşap, çift kanatlı kapı kesinlikle bu kiliseye ait değil. Girişte toprak bir lahit. Bana, tam da, bağımızda bulduğumuz lahti hatırlattı. Belki de onlardan biriydi. Ama yapım yeri olarak Vourla'nın kazındığını gördüğüm tek yapıt, bir atlıyla av köpeğini gösteren bir mozaikti. Büyükanneimin zamanından kalma fotoğraflarda olduğu gibi, saçları yapılı genç kadın büstlerini hatırladım; altından bir defne taç, memeleri kalkık, küçük terracotta mainadlar ve de Ephesos'tan büyük bir Meanderos heykeli. Kaystros adı yakışır ona. Ziyafetlerde olduğu gibi, İrmak Tanrısı türlü meyvelerle dolu Amalthaia boynuzunu tutmuş, boylu boyuna uzanırken: çam kozalakları, ayvalar, elmalar, ağaç kavunları, limonlar ve üzümler. Çok süslü başında çiçeklerden bir taç. Bıyıkları ağzının çevresinden sarkıyor, sakalı İsa'yı hatırlatıyor. Bu mermer yapıt dikkate değer bir şey sunmuyor. Yine de beni çekti ve bir süre bakakaldım ona. Yapıttaki ortalama sanat onu hem var ediyor, hem etmiyor; gövdesi dokunma isteği uyandırmıyor insanda. Sunduğu meyveler taştan; melankolik bir şey; kaybolmuş olsaydı o kadar da önemli olmayacaktı. Gözlerini sonsuza dikmiş bakıyordu her şey toza dönmüş olsaydı, şu kadar bile aldırmayacağını söylemek istercesine.

Öğleyin Buca'da yemek yedik. Akşama kadar orada kaldık. Karanlık basmadan çevreyi gezdik. Burada her şey eskisi gibi kalmış, çürüyor. Bir zamanların zengin yazlığı, boş villaların tek başına, bomboş, güçsüz kaldığı bir bataklık göle dönüşmüş. Birden, kapalı bir avluda şarkı söyleyen çocukların sesleri. Biraz soluk. Derken, daha da kötü.

Ah, günlerden beri peşimi bırakmayan şu ölümcül kıvranıştan kendimi bir kurtarabilsem!

Şimdi savaş felaketinden söz ediyor herkes. Ne ki, insanın ta iliklerinde hissettiği şey capcanlı bir dünyanın birdenbire ortadan kaldırılması; ışıklarıyla, gölgeleriyle, sevinç ve üzünc törenleriyle, yaşamın sıkıca dokunmuş ağıyla. Yıkım saatinde bu dünyanın eklemlerinin çatırtısının hâlâ kulaklarınızda olması. Ve bu saatin çirkin kaprisleri. Eninde sonunda, kaçınılmaz olarak, çağdaş dünyanın saçtığı dehşetle kaynaşan, insanın kanındaki bu yazgı bambaşka bir konu. Hierapolis Tiyatrosu, Stratonikeia Tiyatrosu, Bergama Tiyatrosu, Efes Tiyatrosu – bu tiyatrolarda sıra sıra gözleri gözünün önüne getirmek huy oldu sende, onların nasıl baktığını. Şimdi hava kararırken düşünüyorsun onları, çocukların topladıkları deniz kabuklarına benziyorlar. Sonu gelmeyen bir tragedya seyrettin bu tiyatroda, çünkü kendi katharsis'ini bulmasına izin verilmedi. Batıyor güneş İki Kardeş üzerinde, yayılıyor alacakaranlık gökyüzü ve deniz boyunca, bitip tükenmez bir aşkın rengi. Bunun koca bir yalan olduğunu haykırarak söylemek istediğin için utanıyorsun. Çünkü biliyorsun çemberin tamamlanmadığını; yeryüzünde büyük ve küçük olanın üzerinde, bu kuşatılmış, bu uzak yerde başıboş gezinen Furiaların uyumadıklarını. Ne senin ne de çocuklarının onları “yeryüzünün derinlikleri”nde görmeyeceklerini biliyorsun.*

24 EKİM SALI

S.S. İSKENDERUN GEMİSİ, YOLDA

Sabahleyin eski pazaryerini dolaştık, pazarın içinden geçtik, 2 sularında İstanbul'a gitmek üzere gemiye bindik. Gemide insanlar karınca gibiydi: ziyaretçiler Devlet Deniz Yolları'nın yeni gemisini geziyordu hayranlıkla.

Aiskhylos, Eumenides, 1036.

Küçük, buharlı teknenin bizi İskele'ye götürdüğü yoldayız şimdi. Ona Konstantinos derdik (Kaptan Kirkor, dehşetli bir yaştı). Biz uzaklaştıkça İzmir sonsuz görünüyor. Bence Göreme Vadisi'nden daha kalabalık değil.

Kale, insanın avcunda tuttuğu bir tepe sanki; bellek, boyutları nasıl da büyütüyor; yalnızca dağlar koruyor normal boyutlarını. Urla'nın araba yolunu kolayca seçebiliyorum. Normalden daha hızlı seyrediyoruz; İşte St. John Adası. İskele'yi bu açıdan ilk kez görüyorum. Foça'ya yöneldiğimizde, adaların çevrelediği körfez, insanlara yasak bir tapmak görünümüne bürünüyor. Ama yeniden, yeniden beni toprağa yönelten o içgüdü; insanın içinde nasıl büyüdüğü akla hayale sığacak gibi değil kanın ya da özsuların o gürleyişi; başlangıçta ağaçtık herhalde. Işıldayan yüzler; gülen, ince dudaklar, sesler; kardeşimin dolmakalemiyle yazıyorum. Tanrım, kerem eyle ölümüze! Şu hava, şu tonlar, şu ısı, şu ışık – bırakmıyor insanı kaçıp kurtulsun diye ondan; uzun uzadıya alıkoymuyorlar – çıplak bir güzün yeniden canlanışının verdiği şu duygu. Sanırım, gözlerim dolu; başka hiçbir şeye yer yok orada.

Aşağıya, küçük salona indik. Yirmi kadar yolcu oturmuş sohbet ediyor, berber dükkânında bekliyormuş gibi, sabit gözlerle boşluğa bakıyorlar.

İonia: artık kimsenin anlamadığı türden sövgülerle dolu, eski gazetelerin atıldığı bir çekmeceye konmuş, yüce prensesin kusursuz tacı. Bütün bu öyküden alınacak ders, belki de, diplomat arkadaşın geçen Temmuz söyledikleri: “Yunanlılar İzmir'i Türklerin yaktığını söylüyor, Türkler de Yunanlıların. Kim bilebilir gerçeği?”

Kötülük işlendi bir kere; asıl soru, bizi bu kötülükten kimin kurtaracağı.

Hava kararırken Midilli açıklarından geçtik. Dolunay yönünde karanlık kıyılar: Bergama, Ayvalık. Bir tek canlı yok; yalnızca Tanrı'nın gözü. Artık öğrendim bu topraklarda kimse-sizliğin ne olduğunu. Güneşin battığı yerde adaların ışıklarını heceliyorum; balığa ya da kaçak ava çıkan küçük tekneleri görüyorum.

25 EKİM ÇARŞAMBA

Piyasa şarkıları arasında (böyle şeyler bizim yurdumuzda olmuyor değil) İstanbul'a yaklaşıyoruz. Hoparlörlerden yayılan müzik sinir bırakmıyor insanda; böyle güzel bir gemide. Deniz kurşuni renkte; kıyı donuk beyaz. Minareler kamışlar gibi yükseliyor; ve işte Ayasofya. Akşam treniyle Ankara'ya hareket ediyoruz.

30 EKİM PAZARTESİ, ANKARA

Dün Türklerin resmi tatiliydi; formaliteler vs. Her yerde bayraklar; her şey kırmızıya boyanmış. Aziz Demetrios günü döndük. Buradaki başka bir güneş, kuru; bekleyen mektuplar ve artık alıştığım sıkıntı: Çevrenin ve oyalayan bir belirsizliğin yarattığı. Alışkanlıktan yanıt veriyorum, el kol hareketleri yapar gibi; yazdıklarımın bir şey beklemiyorum.

“Ve topladı bütün gezgin kitap satıcılarını, kimilerinde kitap sarayından kalma kitaplar vardı; Amrou bin El-Aş El-İskenderiye'ye girdiği zaman, Christians Roum'un yaktığı (Binbir Gece Masalları, Mardrus VI, 431).

Ve hâlâ

Tanrının ayaklarının altında
eğilmiş buhurumeryem

4 KASIM CUMARTESİ

İstanbul'da şu kısa söz alışverişini anlatıyorlar: Biri Bay Platypodas'a sormuş (eski, İsviçreli paragöz geleneğini sürdürüyor kendisi) "Ayasofya'yı görecek misiniz?" Yanıt: "İnsan Ayasofya'yı görmeden de yaşayabilir."

Bir başkası: Biri 1204 Haçlı Seferleri'ndeki Franklara antipatisini belirtiyor: Ve neredeyse sitemle: "Eğer Franklar yerleşmiş olsalardı, Yunanistan'da tahtakurusu kalmayacaktı." Şöyle bağırarak geçiyor insanın içinden: Yaşasın tahtakurusları!

Bu sözler bana, Londra'daki eski günlerimde tanıdığım, çılgın bir Venizelos karşıtı olan bir doktorun: "Venizelos bir hain, çünkü Makedonya'da kanalizasyon sistemi yaptı; baylar, sivrisinekler, sıtma ve tifo Yunanlıların doğal silahlarıdır," diye haykırmasını hatırlattı.

Böyle bir konuşmanın insana inanılmaz geleceği bir günü görebilecek miyiz acaba Yunanistan'da?

6 KASIM PAZARTESİ

Alacakaranlığın en puslu saatinde uyandım ve caddeye baktım; sonsuz sessizlik ve sis. Tam karşıda, kare biçimindeki banka binasında, dünden unutulmuş bayrak tembel tembel salınıyordu. Tek kıpırtı buydu. Dünyayı hiçliğin görüntüsü gibi gördüğüm o yoğun izlenim.

8 KASIM ÇARŞAMBA

Palaeologoi rönesansı üzerine düşündüğüm zaman duyduğum o aşırı heyecan. Kapadokya Yolculuğu Üzerine Konuşma'yla

ilgili çalışmaya yeniden başladığım geçen Eylül'den beri bu duygu daha da arttı.

İzmir'den dönüşte, bir şiire yaklaştırmaya çalıştım. Her zaman olduğu gibi, burada, Tanrı'nın armağanları bir uyuşukluk havuzunda boğuluyor. Dahası, herhangi bir işe kalkışmak için dört kat bir enerjiye gerek duyuyorum. Kapadokya'yla ilgili yirmi beş sayfa yazmak için, hiçbir zaman, böylesine bir irade gereksinimi duymamıştım. Beni tanımsız bir umutsuzluğa boğmuş olan, Erotokritos denemesini yazdığım sırada bile. Kimse anlayamaz, hangi zor koşullar altında yazdığımı, mesleğimi ne pahasına sürdürdüğümü. Ama Yunanistan'da daha pahalı ödemeyeceğim hangi meslek var ki? Ya Atina'nın edebiyat pazarı?

21 KASIM SALI

On aydan beri, Angelos yabancı bir toprakta yatıyor.

Son yolculuğumdan bu yana, onun kaybını daha çok duydum. Mektupları: "Söylediğim gibi, Amerika kasvetli bir yer. Shangri-la. Yaşayıp öldüğünü kendin bile bilmiyorsun. Burası yüksek, çok yüksek çam ağaçlarının bulunduğu bir tepe (Attike'dekilere hiç benzemiyor). Çin vazolarındaki gibi, doruğu çıplak ve çalılık. Ve her tür egzotik kuş, başka başka renklerle, başka türlü uçuyor. Küstah keklikler gelip ayakkabılarımın bağlarını açıyorlar. Tepenin alt yanında (yarım saat kadar uzaklıkta) Monterey kenti var. Yüzyıl önce, burada, Kaliforniya'nın bağımsızlığı ilan edilmiş. . . . İstedğim ne, nasıl karaya oturdum burada?" (Bana Monterey Presidio'dan yolladığı bitmemiş mektubu; pazar akşamı, 11 Eylül 1949.) Kekliklere güldüm: en zor anlarda bile, onun dur durak bilmeyen mizahı.

Neo-Helenik saçmalıklar: "Washington'a gittim . . . sonuç: sıfır. Asılsız bilgiler vermenin dışında esamisi okunmayan Yu-

nanistan Danışma Bürosu, yine benim ‘komünist’ olduğumu söylemiş olmalı, bundan hiç kuşkusuz. Sorunu çevreye öylesine sistematik ve inatçı bir biçimde yayıyorlar ki, komünistlerin kendilerini de ikna edecekler neredeyse.” Talihsiz yurdumuz bizim.

New York duygusu: “Bu ülke Midas gibi, altının ortasında tinsel açlık çekiyor. Bütün bunlar göreceli, kuşkusuz. . . . İnsanların çıplak ruhlarının, artık, olandan daha fazla olduğunu göreceğin yer yok burada; kana susamış yüzleriyle siyahlar, metroda ağlayan kadınlar (‘hypodrome’ diyorum ben buraya); kimse dönüp bakmıyor bile . . . kayıtsızlık mı, korku mu? İki si de.” (New York’tan bana yazılmış, 16 Ocak 1948).

Bunlar geçip gitti, geçip gittiyse. Ama yüreğimi asıl yakan, daktiloya çekilmiş şiirlerinin kaybolması. Bulabildiğim şiirlerinde kişisel bir titreşim vardı. Angelos’un bir bakışı vardır; anlatımı, çok geniş görüntüleri ya da boyutları karışlar.

25 KASIM CUMARTESİ

Dün Comédie-Française; hem kötü, hem iyi – her zaman olduğu gibi. Öğleden sonra, orta yaşlarını süren, başrol oyuncusu hanım, kimi metin okumalarının yanı sıra bir de konuşma yaptı. Zamanların ya da yerlerin gösterdiği: şiirden çok, düzyazı. Hanım konuşmasına on yedinci yüzyıla başladı ve Péguy’le bitirdi. 1914’ten sonra sessizlik. Olay Ankara’da bir dalgalanma yarattı; gençliğimde bildiğim kadarıyla Fransızca şimdi diplomatik çevrelerde konuşulduğu kadar yaygın değildi. Fransızca bilgisinin yüzeye sıçraması Nazianzuslu Gregorius’un ya da Ptolemaios Lathyros’un zamanında Yunancanın anakronistik bir biçimde ortaya çıkışını hatırlattı bana.

Akşamleyin yemekte, iki genç yardımcı hanım oyuncuyla konuşurken, biri şöyle dedi: “Elli beş yaşıma yaklaştığımda

umarım iyi bir tragedya oyuncusu olurum.” Gençleri her zaman aceleci görmeye alıştığımız bir zamanda bu düşünce etkiledi beni. Bu genç kadın, önünde daha yirmi beş zorlu yıl olduğunu hesaplamıştı. Geçmiş günlerin çalışmasını gelecek günlerin çalışmasına eklemek: bu tempoyu seviyorum. Yalnızca bir tek insan için değil, kendisinden sonra gelen kuşaklar için de. Paris’teki öğrencilik yıllarımda bir arkadaşımın keman yayı tahtası yapan bir dükkâna gitmiştim. Gare du Nord dolayındaki bir evin en üst katıydı burası. İçeriye girince, sağ yanda, planya edilmemiş kerestelerin düzenli bir biçimde sıralandıklarını gördüm. “Bütün bunları,” diye sordum, keman yayı tahtası için mi kullanacaksınız?” “Hayır, ben değil,” diye yanıtladı, “oğlum yapacak. Ağaçlar daha kurumadı.” Bu süreklilik bilincinden etkilenmiştim. Kaç kişi biliyor bekleme-yi ağaçlar kurusun diye?

11 ARALIK PAZARTESİ

Bir rüya. Öteki, her zaman olduğu gibi kendini anlatıyordu; ama o, aynı zamanda bendim. Bir başkasının beğendiğinin sizin kendi benliğinizi de anlatıp anlatmadığını bilmediğiniz zaman, rüyalarındaki ego’nun dalgalanması ve alışkanlığı dikkate değer.

Haz verdikleri için iyi olan yapıtlar ya da haz versin vermesin iyi olan yapıtlar; bu ayrıma dikkat.

Louis MacNeice’le karşılaştım; Üniversite’de küçük bir salon-da Yeats’ten kendi kuşağına kadar şiirler okudu; birkaç erkeğin dışında, bütün dinleyiciler genç kızdı. Şiir okuyuşundaki değişim tarzı etkiledi beni. Sonunda, kendisinden üç şiir okudu: bir başka tonda, daha sıcak ve, zaman zaman, kendisinden büyülenerek. Sanılacağı gibi, öbür şairler için özen göstermediğini söylemek istemiyorum. O kadar utangaç biri olduğu halde, kendi benliğini sergilemek için daha çok an’ı

bir araya getirmek zorunda kalmış olması kuşku uyandırdı bende.

17 ARALIK PAZAR, İSTANBUL

Atina'ya gitmek üzere Ankara'dan ayrıldık (tatil). Ayın 23'ünde gemiye bineceğiz. Başıma gelecek olanları görmeye bizzat gitmezsem, sonsuza kadar beni bekleteceklerini biliyorum. Konak'a gittik (eski Tokatlıyan). Pencерemiz Ermeni kilisesinin avlusuna bakıyor. İki güvercin geldi karşıdaki olukta uyumak için; bir Bizans korkuluk-duvarındaki bir rölyef gibi.

1951

Son fotografi.

OCAK, KIFISSIA

Şimdi ben Yusuf yürüyordum, ve yürümüyordum. Havaya baktım ve hayretle havayı gördüm. Ve gökyüzünün kutbuna baktım ve kıpırdamadan durduğunu gördüm. Gördüm gökyüzünün kuşlarını kıpırtısız. Toprağa baktım, bir çanak gördüm, yanına uzanmıştı işçiler, elleri çanağın içindeydi: ve ağızlarıyla çiğneyenler çiğnemiyorlardı, ayağı kaldıranlar kaldırıyorlardı onu, ve ayağı ağızlarına koyanlar koymuyorlardı oraya, ama hepsinin yüzü yukarıya bakıyordu. Ve gördüm orada koyunların sürüldüğünü, gitmiyorlardı ileriye, duruyorlardı sakince; ve çoban kaldırdı elini vurmak için onlara değneğiyle, ama kaldı eli havada. Ve bakıyorum akan ırmağa ve görüyorum türlü ağızlar suyun üzerinde suyu içmeyen. Ve birdenbire yürüyor her şey kendi yolunda. (Protevangeliium, James, 18.2)

24 OCAK PAZARTESİ, KSENİA MELATHRON

Atina'da kalacağız. Ne kadar?

Ulusal Kitaplık'ın görkemli duvarının (yan duvar) önünde kör bir adam ağız mızıkası çalıyor.

Geçen pazar ilk kez Amphiareion'a gittim.

Bir yazıtta şunları okudum:

Ο ΔΗΜΟΣ ΩΡΩΠΙΩΝ
ΤΙΜΑΡΧΟΝ ΘΕΟΔΩΡΟΥ
ΑΡΕΤΗΣ ΕΝΕΚΕΝ*

Ne bu Timarkhos'tan, ne de onun erdeminden haberim var.
Ne önemi var, ondan söz etme gereği duymuşlar ya.

Attike'nin “güzelliği” ya da yarı saydamlığı, o altra cosa, o kadar etkili ki –tıbbi anlamda, demek istiyorum– küçük küçük dozlarda özümleyebilmek için duyularınızı ayarlamak zorundasınız; yoksa ya çıldırtır ya da aptallaştırır insanı.

ÇARŞAMBA

Geçen hafta Gelon'la Sikelianos'un evine gittik. Üç yıl önce, ölümle savaştığı zamanki soyluluğu kaybolmuş. Artık dışarıya bile çıkmıyor; bacaklarından biri tutmuyor. Gittiğimizde ya-tağındaydı. Trafik yetkilileri ne etmişler de, bir zamanların en sessiz sokaklarından biri olan bu sokağı, Atina'nın en gürültülü yerlerinden biri yapmışlar. Ama, her zaman olduğu gibi, hiçbir şeyden yakınmıyor. Ne yazık ki onu tek başına yakalamak güç görünüyor. O akşam bile, kasvetli bir yazar vardı odasında; atmosferi sakinleştirmek olanaksızdı. Sikelianos birkaç şaka yaptı, ama boşuna. Ortam dayanılmayacak kadar iç karartıcıydı. Şimdi bu satırları yazarken, gözümün önüne geliyor: üstüne kar gibi yağın ölüm yarısını kaplamış bile.

11 ŞUBAT PAZAR

Anapli (Nauplion) yakınlarında Myloi'de; Kephalaria'de; kayaya oyulmuş Zoodokhos Pege Kilisesi. Aşağılardaki görün-

* Oropia halkından / Theodoros oğlu Timarkhos'a / Erdemlerinden Dolayı.

tü aklıma net bir biçimde, Makriyannis'in ve Panayiotis Zographos'un resimlerini getiriyor.

Eurotas'ın portakalları; her yerde portakallar. Sparta'ya ilişkin her türlü düşünceye yabancı, bu şaşırtıcı renkler. Akşam-
leyin lokantada genç garsonun, "Ben bir Spartalıyım," diye karşılık verdiğini duyunca, biraz aptal hissettim kendimi.

Geniş sokaklar. Babasının ceketini giyen bir çocuğu akla getiriyor Sparta. Otelin adı Menelaion; geceleyin duvarlar horultu seslerini terliyor. Işıkları kapattığımda, Anapli yakınlarındaki Myloi baştan başa kaybolmuştu Makriyannis'in resminin içinde.

PAZARTESİ

Sabahten beri Mistra'dayım; her yanda taşlar ve sığırkuyruğu bitkileri; yeşile çalan, sarı bir renk.

Korama'nın kayısıları, Matiana'nın böğürtlenleri, Mistra'nın sığırkuyrukları; Yunanistan, Yunanistan – Tanrım!

Bir kutsal görüntü daha.

Pantanassa, bir manastır; sekiz rahibesi varmış. Başrahibe karşıladı bizi; temiz, zevkle döşenmiş bir salon; vazolarda çiçekler, halılar. Freskler etkiledi beni: Paskalya'dan Önceki Pazar, Lazarus'un Dirilişi.

Öğleyin, Saray'ın yakınında bir yerde yemek yedik. Dört beş çocuk sabahtan beri bizi izliyordu. Ara sıra anne babalarını soracak olsak, "Babamı isyancılar öldürdü," diye karşılık veriyorlardı. Burada bunca yetimin olması dehşet verici. Küçüklerden birinden bize bir masal anlatmasını istedim: dersini anlatır gibi, bir kralın masalını anlattı: "Pelerinini giydi ve rüz-

gâra dönüştü” (yani, kayboldu), masalın büyüğü bu yaşta bile kaybolmuş görünüyordu.

Bizimle gelen Manolis Triandaphyllidis, daha önce hiç duymadığım, güzel bir söz söyledi: “Gölgeler başladı,” günbatımında ortalığı gölgeler kapladığında.

SALI

Sabahleyin, ayakta kalabilmiş birkaç yıkıntıyı görmeye gittim. Lakedaemonialıların görüntüsü, kesinlikle, çobanlı; belki de, dik başlıklarını yazgı böyle cezalandırmış.

Yine de, Taygetos’un soyluluğu büyüleyici.

Anapli’ye girdiğimizde hava kararıyordu. Deniz bir havuz; Bourtzi tam bir rölyef. Azman yosunlarla sarılmış avlular. Başbakanın öldürüldüğü yerde bir yağ lambası sürekli yanıyor. Limanda, bir pencerede, bir kadın saçlarını tarıyor. Sevgililerin gövdeleri. Bu küçük kentin yeşil küfünü neden seviyorum? Aynı duyguyu bir gece Syros’ta Tonio için duymuştum. Atina’da duymadığım bir şey.*

ÇARŞAMBA

Asine çok yakın; ama gitmedik; böylesi daha iyi. Megalo Pefko’da öğle yemeği. Ankara’ya gitmeden önce burada son kez Sikelianos’la birlikte olmuştum. Bizi bıraktığı zaman, büyük bir kimsesizlik olacak. Ham bir kimsesizlik.

* İoannis Kapodistrias (1776-1831), Yunanistan Cumhuriyeti’nin başkanı. Kiliseye girerken, 9 Ekim 1831’de öldürülmüştü.

18 ŞUBAT PAZAR

Dürüst Elpenor: Atinalılar ona her gün para cezası ödüyorlar; öyle ki, dürüstlükten vazgeçecek. Her sabah, terbiyesini takınmaya yemin ediyor, ama sil baştan başlıyor.

Çarpıcı (?): günümüzde Yunanlıların barındırdığı nefret (?) – apaçık değil, ama gizli; yaradılıştan. Herkesin herkese karşı.

23 ŞUBAT CUMA

Amalias Caddesi'ne yakın, daracık bir arsadan Kydathenasion Sokağı'na doğru yürüyorum. Binicisiz, tahtadan taylar, org çalarken dönüp duruyorlar. Birden, bu görüntünün ülkemizin siyasal yaşamının görüntüsü olduğunu hissettim.

Akropolis'e bir bakış:

Mermerler
Ne duruyorlar, ne gidiyorlar
derin bir kederde.

28 ŞUBAT ÇARŞAMBA

Sabahleyin pencereyi açar açmaz, ışık. Ve hemen ardından siyah perde: gün boyu karşılaşacağım insanlar – beni yurdumu görmekten alıkoyanlar.

1 MART PERŞEMBE

15 Nisan'da Londra'da olmalıyım. Sekiz ay boşa geçti – Tanrı bilir, neden.

Bayan Daphnopatis bir keresinde Bernard Shaw'a, Akropolis'in kendisini nasıl etkilediğini soracak olmuş, o da şu karşılığı vermiş: "Katlanmış bir şemsiye gibi." George Bernard Shaw'un İngiltere'nin dışında herhangi bir şeyi görme yeteneğinin olmadığı sonucuna varmalı mı? Ya da, bir olasılıkla, bayanın onu sinirlendirdiğine mi?

12 MART PAZARTESİ, S.S. SAMSUN GEMİSİ

Türkiye defterini kapatmak üzere gidiyorum. Maró kendisini almam için Pire'de bekleyecek. Bitik bir halde, doğru yatağa girdim; akşama kadar kalkmamak üzere. İki buçuk aydan fazla kaldım Yunanistan'da; bu kadar kalacağımı beklemiyordum. Umutsuzluk günahına bulanmış olarak ayrılıyorum buradan: insanlar, bir hastalık (siyaset dünyasından ve Yönetim'den söz etmiyorum bile); insanın görüşünü engelliyorlar ve gördünüz her şeyi kirletiyorlar; ötekilerse nevrotik bir sise dalmış bir pamuktan yapılmışlar. Elimden geldiğince dayandım; bunun karşılığında ne ödedim, bilmiyorum.

Yine de, yatağa uzanmışken, makinelerin sesini duyar duymaz, yeniden giyinip yukarıya çıktım; daha çok dayanamadım. Dağlara bakıyorum, eteklerindeki evlere, Pire kıyısında Koulouma için* karıncalar gibi toplanmış insanlara bakıyorum ve diyorum: Tanrım, mahkûm olduğumuz bir bataklığı düşündüğümüz için bizi bağışla.

18:00 sularında Sounion'dan geçtik; ne ışık; arkasındaki tapınağıyla uçurum yaldız yaldız, lacivert yamaçta bir yama gibi. Sağda, daha ileride kapkaranlık denizin içinde sönen kayalıkların pembe renkli tonları. Arka yanımda, batıya doğru, Aegina Dağı ve yarı gölgeli olmalarına karşın, hâlâ çarpıcı görünen başka dağlar; "ve göklerin kutbuna doğru başımı kal-

* Koulouma: Büyük Perhiz'in ilk günü yapılan şenlikler.

dırdım ve hâlâ durduğunu gördüm.” Bu dağlar, renkli kanatlar onlara dokunduğunda, insanın kendini bir düşsever olmaktan alıkoyamadığı bir noktaya sürüklüyor insanı. Ve işte, dehşet olan: hem çekici, hem insanlara uzak. Bütün bunlar nasıl kavranabilir?

Dünkü karnaval eğlencelerinden kalan kâğıt bayraklarla yola koyulduk. Limandan ayrılırken, yaşlı bir köylü kadın şöyle sordu bana: “Üçüncü sınıf nerede? Çocuğum geride kaldı; çok ağladım ve yolumu yitirdim.”

Uçurtmalara dönüştü gözyaşları.

Belki de bu gözyaşları kurtaracak bizi.

SALI

İstanbul’a öğle üzeri vardık; ufak tefek işler. Yine de, ışık gözden yitmeden Stoudion Manastırı’na gittim. Çatılar ve minareler hafif siste çizgileniyorlardı. İstanbul düşü titreyerek dans ediyor. Yıkık manastırın avlusunda hava kararmaya başlamıştı. Bir yumuşaklık. Son karşılaşma için böylesi iyi. Geceyi trende geçireceğim.

ÇARŞAMBA, ANKARA TRENİNDE

Yemekli vagona sabah çayımı içerken, Yahudi bir tüccar, yolcunun birine şöyle dedi, Ankara’yı göstererek: “Regardez, les chèvres d’Ankara brillent au soleil.”*

Bir an için, Anadolu bozkırının koruyuculuğunu yitiremeyecek miyim diye merak ettim.

* “Bakınız, Ankara keçileri güneşte parlıyor.”

Türkiye'deki son günlerim sandıklar, formaliteler, el sıkışmalar arasında ve son dakikada (geçen çarşamba), M.'nin pazartesi günü ansızın bir apandisit ameliyatı geçirdiğini bildiren telgrafla geçti; program değişmek zorunda; Atina'da yeniden, iki hafta daha kalacağım. Öğleyin veda ettim İstanbul'a, üzülmedim diyemem; doya doya göremedim onu.

16 NİSAN PAZARTESİ

Cumartesi günü, beni İstanbul'dan getiren gemiyle Pire'den hareket ettik. M. hızla iyileşti. Dün, açıkta, yolunu yitirmiş iki kırlangıç gemiye indi.

Öğleden sonra 14:00'te Napoli'ye ayak bastık. Eski incelikleri, kaba davranışları, daracık sokaklarında kuruyan giysileriyle Akdeniz kentleri; genellikle büyük yoksulluk var; insanlar paçavralara bürünmüş. Sanki tahtadan oyulmuş çehreler, ya da kukla tiyatrosunun kuklalarından kopya edilmiş. Yaşlı erkeklerle kadınlar; yıllardır böylesini görmüşlüğüm yoktu: hortlak gibi hepsi de. Mussolini öncesinden ya da Pirandello döneminden kalma peçeler ve şapkalar takan yaşlı kadınlar. Biri, yarısı solmuş, beyaz bir menekşe demeti tutuyor elinde; bir başkasının yüzü inanılmayacak kadar kırışmış, ama dimdik; ağır bir makyaj yapmış. Köşe başlarında gözleirim acı ve kutsanmış gerçekçiliğin dehşetli görüntülerini yakalıyor: bir perdenin arkasında birkaç, katledilmiş insan gövdesinin korkunç, boyalı sureti.

Müzeyi bir saatliğine görebildik. Pompei'nin fresklerinden başka şey görmek istemedim. Mozaikler; sürekli etki.

Tekneler, yatlarla dolu küçük limanda bira içtik. Yarı çıplak delikanlılar; turistik "cinsellik": Amerikalı kadınların hoşlan-

diği türden; genç erkeklerin gözlerinde genel bir şehvetperestlik. Bir tek güzel kadın görmek kısmet olmadı. Bu insanların arasındayken diktatörü düşünüyorum, kafaya yumruk patlatan o canavarı. Napoli’de günbatımı; ne renkler. Bu bakımdan İstanbul’da günbatımı çok daha güzel ve soylu.

SALI

Sabah kalkar kalkmaz, yunuslar; sonra martılar; günbatımına doğru Korsika kıyılarından yayılan bahar kokuları. 19:00 sularında adanın kuzey burnundan geçtik. Sabahleyin Marsilya’da olacağız. Aylardan beri ilk kez kendimi kendim gibi hissettim; soluk alma nöbeti.

ÇARŞAMBA

23:00’te Paris-Calais’ye hareket edeceğiz. Oyalanmaya vakit yok. Fransa bildiğim Fransa. Tanıdık bir görüntüye benzeyen bir sahne dekoru gibi. Yiten ne? Grand Hôtel’deki odamıza, valizlerimizi bırakmak ve yıkanmak için çıktık; avluya bakan bir oda; şöminesi bile var; yeryüzünün pek tanıdık bir bölümü; eski öğrenci odalarının kasveti duvar kâğıtlarına, perdelerle yapışmış; insan, ister istemez, Marcel Proust’tan sayfalar soluyor.

Dışarıya çıktık. İnsanlar Napolilere göre, daha iyi besleniyor burada. Kablolu vagonla Notre-Dame de la Garde’a çıktık. Değişik bir ışık, donuk. Bize önerdikleri bir lokantaya gittik, şaraplı balık çorbası içmek için. İçeriye girdiğimizde tek müşterinin biz olduğumuzu gördük. Çorbayı beklerken lokanta dolmaya başladı; erkekler, kadınlar, çocuklar ve şaşırtıcı ölçüde büyük bir bebek. Bütün oburlukları güçlü çenelerinde doruğa ulaşıyor. Bize çok resmi bir biçimde sundular yemeği. Balığın türünü sordum. “Ce sont des poissons propi-

ces à la bouillabaisse,”* dedi garson. İskorpit “rascasse” diyorlar, ama bu kutsal tören saatinde “propice” sözcüğünü seviyorum. Böyle bir ziyafete oturmaya on yılı aşkın olmalı. Duman yoğunlaştı, renkler ışıldadı; yengeçlerden, balıktan, sebzelerden, ispiro lambasının alevinden yansıyan renkler. Buradaki insanlar inanılmaz miktarları dişleriyle burun delikleriyle, gözleriyle yutuyorlar. Yukarıya doğru fışkıran, korkutucu bir kreşendo hissettim; buradaki yeme eylemi, bir zamanlar ilkel ırkların dans eylemiyle aynı çılgın anlamı taşıyor. Tıkandığımı hissettim. Sonunda, bütün bu yiyicileri onlar tabaklarını temizlemeye dursunlar dürten saplantının, kesin bir asimilasyon, nihai bir fetih ve birden beliren bir tehdit fikrinden doğduğu düşüncesi uyandı aklımda – “encore un repas que l’ennemi ne mangera pas,” eskiden dedikleri gibi.**

Tam, hesabı öderken lokantanın sahibi yanımıza gelip, “Yemekten hoşnut kaldınız mı?” diye sordu İngilizce olarak. Ne Amerikalı, ne İngiliz, ama Akdenizli olduğumu söyledim ona. Müşteriyi doğru değerlendirememekten sıkılmış bir halde, bu kez Fransızca yineledi: “Avez-vous bien mangé, Monsieur?” İngiltere’ye gittiğimizi söyledim. ‘Il paraît que l’on se serre là ceinture la-bas. On se l’est bien serrée, nous autres aussi,” dedi o da.***

Fransa’daki teklifsizlik insanı çözebilir. İngiltere’yi bilmiyorum. Uzaklıklarınızı hesapladıkça, Yunanistan da çözemez; bunu yapmak ayrıca zordur.

* “Bunlar balık çorbası yapmaya elverişli balıklar.”

Rascasse: İskorpit balığı.

Rpropice: Uygun.

** “düşmanın yemeyeceği bir yemek daha.”

*** “İyice doydunuz mu, beyim?” “Öyle görünüyor ki, orada kemerler sıkılıyor. Bizler de kemeri iyi sıkıktık.”

Paris'e saat 9:00'da vardık. İki saatimiz var; dışarıya çıkıp biraz yürüdük. Yağmur çiseliyordu.

Puis rien ne saurait faire
Que mon spleen ne chemine
Sous les spleens insulaires
Des petites pluies fines .

Pont d'Austerlitz'i geçtik. Ile Saint-Louis. Notre-Dame'a girdik. Büyük, gül rengi pencerelerden kasvetli günün ışıkları süzülüyordu; derken, birden org. Paris düşerken bu kilisede dua eden insanları düşündüm. Kydathenaion Sokağı'ndaki radyodan duaları dinlemiştim. Fransa'nın trajik ölüm sancıları. Bir taksi çevirdik: Boulevard Saint-Michel, Luxembourg, sonra Gare de Lyon'a döndük. Bu gezide akıldan çıkmayacak bir şeyler vardı. Tren bir süre Paris'in içinden geçti, cüzamlı evler, demiryolu görüntüleri; bitmeyen yağmur altında, pencerelere kurutulmak için asılan hüzünlü giysiler: "Gare de la douleur" kaç kez.* * Tanrım, yurdumda yaşanıp öleyim!

Paris'ten ayrıldık. Hava sürekli kapalı; ağaçları saran kırağı; ökseotu. Yol arkadaşlarımız resimli dergi okuyarak zaman öldürüyorlar; kimse başını kaldırmıyor. Şaşırmış bir haldeyim; insanların dış dünyaya bakmadığı ülkelere girdiğimizi unutmuşum.

* Sonra hiçbir şey yapılamaz
Sıkıntım sakın yol olmasın
İnce ince çiseleyen yağmurun
Adalı sıkıntıları altında

Jules Laforgue, Bütün Yapıtları (Paris, 1947), II. 64.

** "Hüzün Garı"

İskele (1907). Seferis ağabeyi Angelos (solda) ile ablası Ionna (sağda) arasında.

Seferis, lise öğrencisi (1917).

Londra'da konsolos yardımcısı (1932).

İskele, doğduğu evin önünde (1950).

Zeus Labrandaus'a atla giderken (1950).

Karısı Maro'yla Yunanistan Elçiliği'nde (Londra, 1961).

Maro'yla Atina'daki evlerinin bahçesinde (1963).

Nobel ödöl töreninde (Aralık, 1963).

Kıbrıs, Salamis'te.

Maro'yla evlerinde (1963).

Evinin bahçesinde (1963).

Evinde, Ezra Pound'la (1965).

(1971).

Cenaze töreni (22 Eylül 1971).

‘Nasıl ki

Kalkar, doğup büyüdüğü şehre

Gidersin bir gece

Ve bakarsın temelinden yıkılıp yeniden

kurulmuş o şehir

Ve yakalamaya çalışırsın geçen yılları

Onları yeniden bulmanın umudu içinde. ’

Büyük Yunan şairi Yorgo Seferis’in 1945-1951 yılları arasında Yunanistan’da ve Türkiye’de tuttuğu notlardan oluşan *Bir Şairin Günlüğü* yayımlandığında, yalnız ülkesinde değil, bütün dünyada ilgi görmüştü.

Şairin çocukluğunu geçirdiği İzmir’e, Urla’ya yıllar sonra dönüşünde yaşadığı hüzünlü deneyim... İstanbul, Bursa, Konya, Denizli, Marmaris, Bodrum, Ayvalık ve başka Anadolu kentlerine yaptığı yolculuklarda edindiği izlenimler...

Bu kentlerde yazdığı şiirler...

Bütün bunların Türkiyeli okuru yakından ilgilendireceği umudunu taşıyarak

Bir Şairin Günlüğü’nü Türkçede ilk kez yayımlamaktan kıvanç duyuyoruz.

Yorgo Seferis 13 Mart 1900’de İzmir’de doğdu. 1914 yılında ailesiyle birlikte Atina’ya taşınana kadar bu kentte ve Urla’da yaşadı. 20. yüzyıl Yunan şiirinin en büyük temsilcilerindendir. Şairliğinin yanı sıra, Türkiye de dahil olmak üzere, kimi ülkelerde diplomatik görevlerde bulundu. 1963 yılında “Avrupa şiirine getirdiği yenilikler”den dolayı Seferis’e Nobel Edebiyat Ödülü verildi. Yalnız şairliğiyle değil, “Kavafis ve T.S. Eliot” gibi denemeleriyle de geniş çapta yankı uyandırdı. Seferis 20 Eylül 1971’de Atina’da öldü.

Başlıca yapıtları şunlardır: **Şiir: Kıtalar** (1931); *Sarnıç* (1932); *Destansı Öykü* (1935); *Seyir Defteri I, II, III* (1940-1955); *Ardıç Kuşu* (1947).

Düzyazı: *Kapadokya Kaya Kiliselerinde Üç Gün* (1953); *Denemeler* (1962).

ISBN: 975-458-583-0

9 789754 585834

KDV dahil fiyatı: 14.000.000 TL